ERNEST MANDEL

ANDRE GUNDER FRANK

Ekonomik Kriz Ve Azgelişmiş Ülkeler

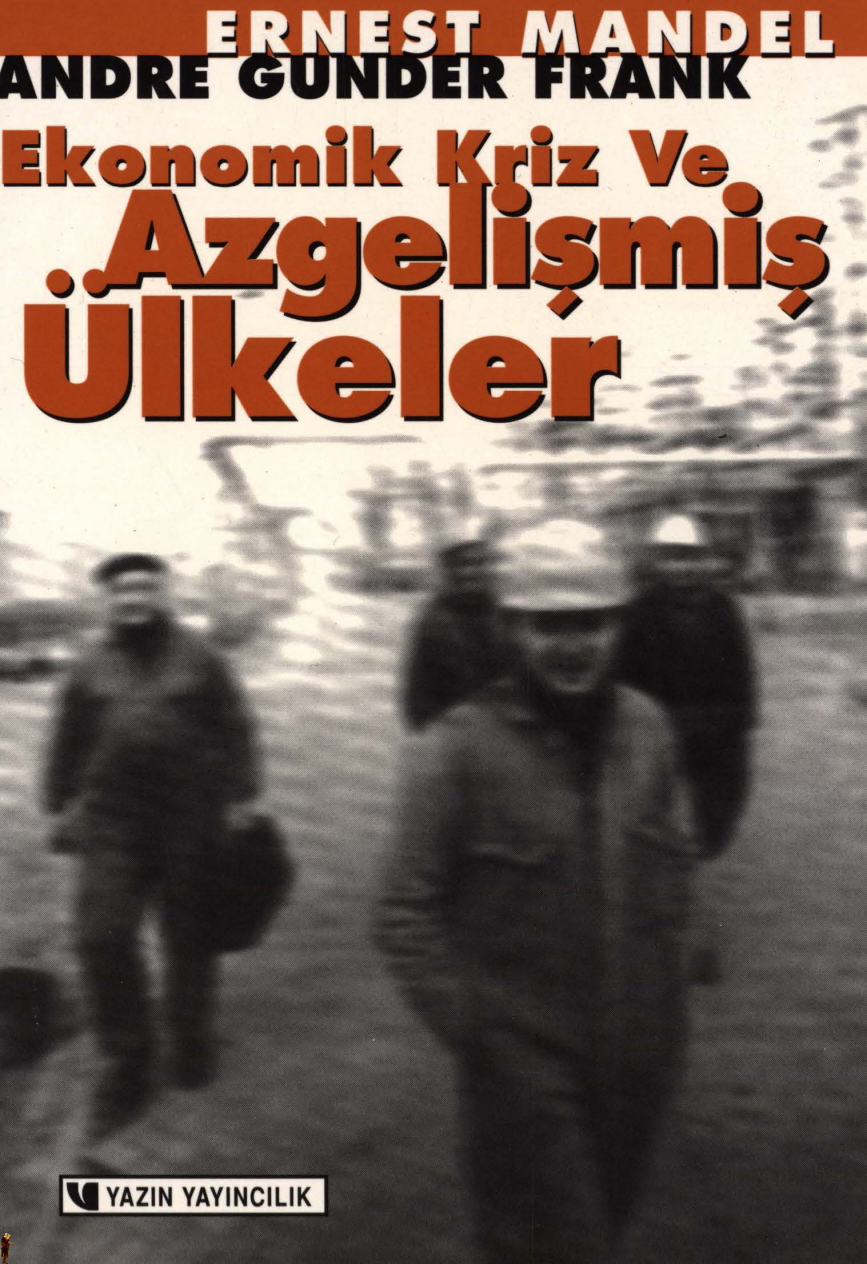

YAZIN YAYINCILIK

André Gunder Frank: 1929'da Berlin'de doğdu. Chicago Üniversitesi'nde iktisat doktoru oldu. ABD, Kanada, Brezilya, Şili, Meksika üniversitelerinde iktisat ve toplumbilim dersleri verdi. Amsterdam Üniversitesi'nde öğretim üyeliğini sürdürmektedir. Azgelişmişlik kuramına ilişkin çalışmalarıyla tanındı. Özellikle Latin Amerika'daki azgelişmişliği çözümleyen çok sayıda makale vekitabının yanısıra Latin Amerika'da Lumpan Burjuvazi; Lumpen Gelişme-Bağımlılık, Sınıflar ve Siyaset, 1972) ve Bağımlı birikim ve Azgelişmişlik adlı yapıtlarıyla ün kazandı.

Ernest Mandel: (1923-1995): Brüksel Üniversitesi ve Paris Ecole Pratique des Hautes Etudes'de öğrenim gördü. İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilere karşı direniş hareketinde yer aldı ve iki kez tutuklandı. Bir keresinde kaçtı ve sonunda toplama kampına nakledildi. Savaştan sonra Brüksel'de haftalık La Gauche dergisinde çalıştı ve 1956'da editör oldu. Belçika Sendikalar Konfederasyonu iktisat komisyonu üyeliğinde bulundu.
Marksist Ekonomi El kitabı, Marksın İktisadi Düşüncesinin Oluşumu, Geç kapitalizm, Kriz, Kapitalist Gelişmenin Uzun Dalgaları, Kapital'e önsöz gibi yapıtlarıyla işçi sınıfının siyasal iktisadının yenileştiricilerinin arasında adını öne çıkardı.

Ernest Mandel
André Gunder Frank

Ekonomik Kriz ve Azgelişmiş Ülkeler

(Gözden geçirilmiş ikinci baskı)
Türkçesi
N. Saraçoğulu

YAZIN YAYINCILIK

İlk baskı: Ocak 1985
İkinci baskı: Ekim 1995

Türkçesi
N.Saraçoğulu

Kapak
İnci Batuk

Dizgi
Yazın

Baskı
Söğüt Ofset

Kapak Baskı
Ayhan Matbaası

Yazın Yayıncılık
Turnacıbaşı sok 31/1
80 050 Beyoğlu İstanbul
Yazışma
PK 224 Beyoğlu İstanbul

İ Ç İ N D E K İ L E R

André Gurnder Frank

Kriz İktisadı ve İktisadın Kirizi

1.Ekonomik Astroloji: Kristal küre bulanıktır 7
2.Ekonominin Yönetimi: Keynesçi Sınıf Politikası 25

Ernest Mandel

Yarı-Sömürge Ülkeler ve Yarı Sanayileşmiş Egemenlik Altındaki Ülkeler

Döküm 55
Değişen 61
Değişmeyen 67
Değişimi ve Sınırlarını Açığa Çıkaran:
Uluslararası Ekonomik Bunalım 75

Ernest Mandel

Ağırlaşan Mali Krize Eşlik Eden Canlanma 87

Amerikan Canlanmasının Mekanizması 89
Ve uluslararası Canlanmanın Mekanizması 92
Bir Konjonktür Devresinden Ötekine Geçiş 95

Kriz İktisadı ve İktisadın Krizi

André Gunder FRANK

1. Ekonomik astroloji : kristal küre bulanıktır

"Enflasyon sorunu alt edilmiştir. ...Herhangi bir resesyon tehlikesi yoktur."

Gerald Ford, 17 Mart 1970.

"Önümüzdeki şu dört yılı Amerika tarihinin en iyi dört yılı yapmaya birbirimize söz verelim; öyle ki, doğumunun 200. yıldönümünde Amerika, başlangıçtaki gibi genç ve canlı ve dünya için o denli parlak bir ümit ışığı olsun. Buradan, ümitten yana emin ve birbirimize olan güvenimizi güçlendirmiş olarak, bizi yaradan Tanrı'ya inancımızla ayakta durup hep onun amaçlarına hizmet etmek arzusuyla ilerleyelim."

Başkan Richard Nixon
Başkanlık Dönemi Açış Konuşması
20 Ocak 1973.

"Pazarın hiçbir yasası, bir pazar ekonomisini, resesyonlar ya da periyodik enflasyonlar yaşamaya zorlamaz."

Başkan Lyndon Johnson
Başkan'ın Ekonomik Raporu, 1965.

"Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu için ilk işlerinden biri, yani konjonktür devreleri işi ortadan kalkmıştır."

Nobel Ekonomik Ödüllü Poul Samuelson,
NBER'in "Günümüzde Konjonktür"
Kolokyumu, 24 Eylül 1970. (*)

"Bir kamuoyu yoklaması gösterdi ki, Amerikalılar, iktisatçıların kehanet yeteneğini hemen hemen astrologlarınki ile aynı ayarda tutmaktadırlar."

Fortune, Ocak 1976.

Tarih, siyasi liderlerin ve onların iktisat danışmanlarının sofu ümitleri ve kestirimlerinin ahlaki değerine ve bilimsel sağlıklılığına tanıktır. Hatırlatmaya bile gerek yok ki daha işbaşında olduğu Nisan 1974'te, Richard Nixon, "1975 çok iyi bir yıl olacak; 1976 da Amerika tarihinin en iyi yılı olacak" diye bir kestirimde bulunuyordu. Vietnamlılar karşısında ilk savaş yenilgisini alması ve bir başkanının ilk kez istifa etmesinin ardından, %10'a yakın işsizi ve %10'un üzerinde bir enflasyon hızıyla ABD, "özgür dünya"yı son kuşağın en şiddetli ekonomik krizine soktu.

Lyndon Johnson, bir pazar ekonomisini, hiçbir şeyin resesyon ve enflasyondan muzdarip olmaya zorlamadığını iddia etmişti ama ABD'de (gerçi Almanya'da ve başka ülkelerde değil) resesyonu 1960'lı yılların sonuna erteleyen de bizzat kendisinin Vietnam savaşını tırmandırmasıydı; ve dünya çapında enflasyonu başlatan da Johnson'un ve bilahare Nixon'un izlediği -dünyanın geri kalan bölümünün Amerikalılara mal sağlaması ve onlara sanayilerini satmasından sonra ellerinde kalan karşılıksız on milyarlarca dolar yaratan- dünya çapındaki açık finansman politikasıydı. Ekonomik ve politik canavarı kapı dışında tutmak için boşuna bir çaba gösteren dünya ekonomisi paraya doymaya başladı: önemli ödemeler dengesi bozuldu, dış borçlar tehlikeli ölçüde arttı, özel sektörün borç-öz sermaye oranı çok daha tehlikeli ölçüde arttı. Klasik bir birikimin aşırı

(*) Kısaltmalar için makalenin sonuna bakınız.

üretim bunalımı ortaya çıktı ve genel kâr oranı düştü. Doların değeri ve dünya para sisteminin durallığı, ekonomik sorumsuzluk konusunda karşılıklı şikayetler arasında, azalan pazardan pay kapma uğuruna feda edildi. Böylece kapitalist dünya, 1974-75'te (gerçekte petrol krizinden *önce*, 1973 ortasından başlayarak) %10 ve 15'e varan üretim düşüşleriyle, savaş sonrasının en ağır resesyonuna girdi. 1976'daki canlanma işsizliği ortadan kaldırmamıştır ve -sermayenin en yetkili siyasi ve iktisadi sözcülerine göre- 1970'li yılların sonuna dek de ortadan kaldıracağa benzememektedir; o zamana kadar da şu "geçtiğimiz"den daha da ağır bir resesyon bekleyebiliriz. Bir başka deyişle siyasi liderliğin sofuca ümitlerine ve iktisat danışmanlarının kestirimlerine karşın, dünya kapitalist ekonomisi yine büyük bir birikim kriziyle yüz yüze kalmıştır ve Dr. Kissinger (23 Eylül 1974 günkü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda) ve Başbakan Wilson gibi siyasi liderler şimdi (ya da 1974-75 resesyonu sırasında), 1930'ların Büyük Resesyonu'nun yaklaşan gölgesini haber verici olmuşlardır. Bu öngörüleri evvelki iyimserliklerinden daha uygun kaçabilirse de, halihazırdaki kestirimlerinin temeli -en azından onların bilimsel danışmanları söz konusu olduğunda- her zamankinden daha temelsiz ve sallantılıdır.

Paul Samuelson -MİT'de iktisat profesörü en yaygın olarak kullanılan iktisat ders kitabının yazarı; aynı zamanda (Milton Friedman ile dönüşümlü olarak) *Newsweek*'de köşe yazarı; (28 Ekim 1974 tarihli köşe yazısındaki kendi deyişiyle) "bazı büyük kurumsal yatırımcıların" danışmanı; (kendisine Ekonomik Danışmanlar Kurulu başkanlığı teklif eden) ABD Başkanlarının danışmanı; Nobel Ekonomi Ödülü sahibi- ABD'de ve belki de dünyada konjonktür konusunda araştırma yapan en prestijli bilim kuruluşu için artık böyle bir işin ortadan kalktığını iddia eden (hem de 1970'te!) profesyonel iktisatçılar arasında yalnız değildir. Konjonktürün sözde modasının geçmişliğinden ve "savaş öncesinin dinozorunu savaş sonrasının kertenkelesi olarak yeniden tanımlamak" ihtiyacından dem vurulduğunda sırtını sıvazlayan iktisatçılar sırasında da yalnız değildir. Üstelik "Bunun olacağını önceden kestirmiştim" diye eklemektedir de

(Samuelson; Victor Zarnovitz'in edite ettiği *The Business Cycle Today* içinde, *NBER*, s. 167). Ayn kolokyumda Alexander Eckstein (*NBER* bilim kurulu üyesi), "toplumun değerleri veri alındığında, %7'lik işsizlik içeren bir geleneksel resesyon ihtimali oldukça düşüktür" görüşünü ileri sürdü. Oysa beş yıl sonra ABD'de resmi işsizlik yaklaşık %10'a (ve bazı resmi olmayan tahminlere göre bunun iki misline) yükselmişti. Temmuz 1976'da işsizlik %7'den fazlaydı ve yıllarca bu düzeyi üstünde kalacağı beklenmektedir! Aynı kolokyumda, uzun vadeli büyüme ve üretkenlik trendleri uzmanı olan Solomon Fabricant, daha ihtiyatlı bir görüş dile getiriyordu: "Konjonktürün nedenleri ortadan kalkmamıştır. ...Kafese tıkılmış bir kaplan, sokaklarda başıboş dolaşan bir kaplanla aynı şey değildir ama kağıttan kaplan da değildir" (Zarnovitz, *op. cilt.*, s. 4). Fabricant'ın Çinli ağzıyla konuşma hayranlığını benimseyerek şunu sorabiliriz: 1975'te yalnızca OECD'ye üye ülkelerde resmi kayıtlara göre 17 milyon işçiyi işsiz bırakan (ve gerçekte) bundan çok daha fazlasını sokaklarda başıboş bırakan kaplanı kim kafese koymuştur? Böylesi pitoresk kestirimlere yol açan -ve böylesi etkisiz, kafesçi iktisat politikasını destekleyen- ne türden bir iktisat "bilim"idir?

Amerikan İktisat Derneği, Aralık 1973'teki yıllık toplantısında en prestijli iktisatçılarını, "Bulanık Kristal Küre -1970'lerin başlıca ekonomik sorunları"nı tartışmak üzere bir panele davet etti. Brookings Enstitüsü Başkanı Kermit Gordon'un sıraladığı sorunlar şunlardı: (1) Uluslararası ekonomik sorunlar; (2) Enflasyon; (3) Kamu sektörünün performansı; (4) Bölüşüm hakkaniyeti ve (5) Çevre, enerji, kaynak artırımı, büyüme (*AER*, Mayıs 1974). 1973-75 resesyonu zaten başlamışken, bırakın resesyon ya da depresyon veya ekonomik krizi, işsizlik bile bu sorunlar listesinde yer almamaktaydı. Kristal küre gerçekten de bulanmıştır! Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu Başkan Yardımcısı ve konjonktür ve tarihine ilişkin incelemelerde ünlü bir uzman olan Geoffrey Moore, 1948-70 dönemindeki resesyonun biçimini 1920-38 dönemindekiyle (ama neden bunu bir kalkış noktası aldığının ikna edici bir nedenini de vermeyerek) karşılaştırmış ve şu sonuca varmıştır: sınai bileşimin hizmet-

ler gibi daha dural sektörlere kaymasından ötürü resesyonlar daha az sıklıkta, daha kısa ve daha yumuşak olmaktadır. Dolayısıyla, diyor Moore, "gelecekteki resesyonlar", inişlerle dolu bir nitelikten çok "herhalde ekonomik büyüme hızında yavaşlamalar şeklinde bir nitelik taşıyacaktır ve trendin ne olacağı, işsizlik oranının düzeyine bakılarak anlaşılamayacağa benzemektedir." (AER, Mayıs 1974, s. 133-5)

Robert Heilbronner, aynı fısatı, öngörüsünü geçmişin tecrübelerine bakışıyla güçlendirmek için kullandı. Geçen yirmi yılın çokuluslu şirketler, Japonya, üçüncü dünyada ekonomik gelişme, enflasyon, çevre, vb. başlıca özelliklerini hatırlatarak, Heilbronner, şöyle diyordu: "*Bu sorunların hiçbiri 1950'lerde ortada gözükmüyordu* (vurgular kendisine aittir). Gerçekte, 1950'lerin başında genel manzara hakkında fikir yürütüyor olsaydım, herhalde bunlardan bir tekinin bile sözünü etmezdim. Çünkü o yıllarda, mesleğimizin hâlâ dikkatini çeken şey büyüme değil, kronik resesyon tehditiydi. Enflasyon, üzerine hiç toplantı yapılmayan bir konuydu; çünkü biliyorduk ki işsizlik, işgücünün %4 veya 5'ine ulaşmadıkça enflasyon ortaya çıkamazdı." Ve böylesi işsizlik de, kendi payına, o zamandan bu yana "eskiden kalmıştır"! Heilbronner şöyle devam ediyordu:

"Herkes gibi benim de 1970'lerin muhtemel politika sorunları diye bir listem var. Herman Kahn'ın deyimiyle "sürprizden ari" bir liste. Listede, demin saydığım sorunlar yer alıyor: büyüme, enflasyon, çevre, çokuluslu şirketler, kalkınmada başarısızlık, uluslararası para durumu. Ama geçmişe bakarak, ister istemez, bu sorunlar listesinin de aynı derecede yanlış bir kavrayışın ürünü olup olmadığını soruyorum..."

Öyle ki, hep birazcık ele avuca sığmaz gibi olan Heilbronner, devamla, 1970'lerin başlıca ekonomik sorunlarına ilişkin herhalde sürprizden ari olmayan kestirimlerini yapmaya girişti: (1) sistemin asli makro birimlerinden (agregalarından) çok *parçalarının* artan *mikro* çözülüşü, kötü işleyişi, hatta işlemezliği; (2) gelir *dağılımında*, artan *gerginlik*; zenginlerin yoksullar karşısındaki, Disraeli'nin deyimiyle "ortadan kalkmış" savaşının yeniden belirmesi; (3) neok-

lasik teorinin çöküşü, ekonomik politika teorisinin amacının daha fazla *kurumsal* (şüphesiz maksimize edici OLMAYAN) davranış olması (Heilbronner, AER, Mayıs 1974: Heilbronner'in vurgulamaları italik, benimkiler büyük harfledir, A.G.F.). Gerçekten de pek sürprizden ari değil!

Ne geçmişe ilişkin düşünceleri ne de şimdiki krize ilişkin deneyimi, Heilbronner'i, bir zamanlar iktisat mesleğini meşgul ettiğini söylediği "kronik resesyon" bir yana, işsizliğin lafını bile etmeye yöneltmiyor. Kristal küre bulanık mı? Amerikan İktisat Derneği'nin muhterem üyeleri, mesleğin önde gelenleri, önlerindeki gerçeği bile göremiyorlar. Sistemin mikro parçalarının kötü işleyişi, elbette ki mikro birimlerinin (agregalarının) değil; hele sistemin bütününün hiç değil. Bu profesyonel laf salatası karşısında iktisatçılardan başka kim kanar: Gelir dağılımında gerginlik olacak ama iktidar için sınıf mücadelesi olmayacak? Ve mesleğin iktisat politikası teorisini ufukta bekleyen nedir? Mikro analizin yerine kurumsal tasvirin konması! Tekelci şirketlerin kârları en yükseğe çıkarma ya da zararları en aza indirme çabasını Tanrı esirgesin. Ne yazık ki onlar Tanrı'nın sözüne değil de kasanın sesine, borsa fiyatlarını geçen makinenin sesine ve kâr-zarar bilançosunu çıkaran bilgisayarın gürültüsüne kulak veriyorlar. Burada imkansız olana, yani işsizlikle birlikte seyreden enflasyona -birikim ve eksi birikim sürecinin şimdi %10 enflasyon ve %10 işsizlik, hatta belki de biri ya da ötekinin ya da her ikisinin birden %20 gibi olmasını gerektirdiği (İngiltere, İtalya ve Japonya'da zaten yıllık %25 enflasyon düzeylerine ulaşıldı) gerçeği bir yana- izin veren şeyin bizzat ekonominin tekelci yapısı olduğundan hiç bahis yok. Burada ULUSLARARASI TEKELİCİ DEVLET KAPİTALİZMİni mikro ve makro ya da makro = mikro düzeyde tahlil etmek için neoklasik mikro ve Keynesçi makro teorinin revizyonu ya da yeniden yönlendirilmesi için bir çağrıya, bir kestirme rastlanmıyor.

İktisat profesörleri geleceği kestirmede, hatta günü kavramadaki kesin başarısızlıklarında yalnız değiller. *Business Week*, 14 Eylül 1974 tarihli özel sayısındaki başmakalede şöyle diyordu:

"Beş yıl önce *Business Week* editörleri 1970'li yıllara ilişkin bir

değerlendirme yaptılar ve ABD ekonomisine biçim vermekte olan güçlerin analizine özel bir sayı ayırdılar. Öngördükleri, canlı bir ekonomik büyüme dönemiydi... 1970'lerin ilk beş yılı bu tahminlerini doğrulamıştır. 1970'li yıllar gerçekten de "süper" bir on yıldır..."

Bununla birlikte editörler şimdi "önceden görülmeyen dört gelişme" gözlemliyorlar. "Bu gelişmelerin çapını, tahminciler küçümsemişlerdi": petrol üreten ülkelerin bir kartel oluşturması, enflasyonist genişleme, yol gösterici hükümet müdahalesi ve muazzam sermaye talebi toplamı.

"Bugün dünya ekonomisinin en çarpıcı özelliği, enflasyonist eğilimidir...; en önemli nedeni, tam istihdam ve maksimum üretime yönelik dünya çapındaki bağlılıktır... Sanayileşmiş ülkeler, büyük bir ekonomik daralmaya bir daha asla girmeyeceklerini düşündüler. Yıllar boyu, her türlü zayıflık işaretine karşı büyük dozlarda açık finansmanla ve ucuz parayla otomatikman cevap verme biçiminde bir yol geliştirdiler. Bu cevap işe yaradı da."

Harfi harfine, inanılacak gibi değil! Bu sayının yayınladığı sırada "sanayileşmiş ülkeler" de işsizlik birkaç milyon kadar artış göstermiş bulunuyordu ve üzerinden henüz bir yıl geçmeden bu sayı 17 milyona ulaştı. Tam istihdama dünya çapında bağlılık hani? Herhangi bir zayıflık belirtisine karşı otomatik cevaplar neredeydi? Hangi cevaplar işe yaramıştır -ve kimler için? Ve bütün bunlar Eylül 1974'te söyleniyor!

Amerikan Büyük İş Çevrelerinin en prestijli ve yetkili iş dergisi *Fortune*, Temmuz 1974 için hazırladığı aylık "İş Hayatına Toplu Bakış"ta hâlâ şu kestirimde bulunuyordu:

"Geçtiğimiz on sekiz aya kıyasla önümüzdeki on sekiz ay hemen hemen parlak olacak gibi... Gelecek on sekiz ay boyunca sınai üretim ortalama yüzde 4'ün biraz altında bir hızla artacak. ...Dünya ağır bir resesyona girecek gibi gözükmüyor... İşsizlik, artış eğilimini sürdürerek yüzde 6'nın altında kalacak."

Ekim 1974'e gelindiğinde -*Business Week*'in ekonomiye temiz bir sağlık raporu vermesinden bir ay sonra- *Fortune*, "İş Hayatına Toplu Bakış" tahminini ihtiyatla yeniledi: Ciddi veya uzun bir reses-

yon yaratabilecek olan "olağandışı ya da beklenmeyen olayın riski, bugün belki de savaş sonrasının tarihindeki herhangi bir zamanla kıyanlamayacak kadar çoktur. Bu riskler bugün daha ciddiye alınmalıdır." Savaş sonrasının tarihinde yaşanan en uzun (2 yıl) Amerikan resesyonunun ortasına gelinmişken, *Fortune*, başını kumdan yeni yeni çıkarmaya başlıyordu. "Gerçekte Resesyon Henüz Geliyor" başlığını başıyan Ekim ayındaki "İş Hayatına Toplu Bakış"ta ise *Fortune* nihayet şunu gözlemliyordu: "Bir resesyonda olmadığımızı söyleyen Başkan Ford ile, resesyon içinde olduğumuzu söyleyen Federal Rezerv Bankası Başkanı Arthur Burns arasındaki anlaşmazlık, içinde bulunduğumuz durumun özgünlüğünü yansıtmaktadır. ...şu ana dek bir resesyon *hissetmiş değiliz*" (italikler *Fortune*'un). Ama aynı "Toplu Bakış"ta *Fortune*, "*Fortune*'un altı aylık iş hayatı değerlendirme anketine katılan 250 yönetici bekliyorlardı- manzaradan endişe duymadıklarını, dahası, umutlu olduklarını" belirtiyordu.

Ekim ayına gelindiğinde (aktaran Samuelson, NW, 28 Ekim 1974) Gallup Enstitüsü'nce yapılan bir kamuoyu yoklamasına göre Amerikan halkının %51'i bir depresyona doğru gittiklerini düşünmekteydi. Nihayet Kasım sonunda ABD Hazine Bakanı, bunun savaştan bu yana en kötü resesyon olduğunu kabul etti (FT, 30 Kasım 1974). Bununla birlikte, ABD siyasal düzeninin en yetkili kahini olan *Foreign Affairs*'in monetarist tilmizleri Harold Cleveland ve Bruce Brittain, "Bir Dünya Depresyonu Mu?" sorusuna büyük harflerle HAYIR cevabını veriyorlar, 1930'ların Büyük Depresyon'unun para arzındaki daralmadan kaynaklandığını, bugünkü anahtar sorunlarının dünya enflasyonu ve dünya parası olduğuna bizi temin ediyorlardı. O sırada işsizlik 10 milyona kadar çıkmıştı. *Foreign Affairs*'in aynı sayısında Dünya Bankası Başkan Yardımcısı ve bankanın Kalkınma Planlama Müdürü Hollis Chenery, "Dünya Ekonomisini Yeniden Yapılandırma" üzerine bir makale yayınlamıştı. Bu makalede sözü edilen sorunlar yalnızca petrol ve yiyecek fiyatlarındaki artışlardı -sermaye birikimi krizinden zımnen anlaşılan ve bu krizin gerektirdiği yeniden yapılandırmadan ise hiç söz edilmiyordu.

Kısa vadeli en kısa kestirim bile artık gerçekçi değildir. Şubat

1975'e gelindiğinde, ABD'de resmi işsizlik oranı %8,2'ye yükselmişti. Hükümet, 1977'ye kadar bunun % 8,5'u *geçmeyeceğini*, %8 dolayında oynayacağını iddia ediyordu. Oysa iki ay sonra işsizlik oranı %8,9'a yükselmiş ve Mayıs'ta da %9,2'ye ulaşmıştı.

Öteki hükümetlerin, OECD gibi uluslararası örgütlerin, ekonomik ve "konjonktür" araştırma enstitülerinin ve de başlıca basın organlarının (*Economist* hariç) da durumu farklı değildir. Bu bakımdan, örneğin, Londra'da yayınlanan *The Times*'ın 1 Temmuz 1974'teki kestirimine göre ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Japonya'nın hepsi birlikte 1974'te %0,5'lik bir büyüme gösterecek ve 1975'te de bu büyüme %3,7 ile sürecektir. Gerçekte ise 1974 yılı ve ertesi altı ay boyunca bu ülkelerde üretim %10'un üzerinde düşüş gösterdi. Hamburg'daki HWWA Enstitüsü'nün kestirimine göre (1 Ekim 1974 tarihli SZ'un haberine göre) dünya ticareti 1974'te %6 ve 1975'te %5 artacaktı. Gerçekte ise 1975'te %10 gibi gerçek bir *düşüş* gösterdi. Fransa'nın 1971-1975 dönemini kapsayan Ulusal Planı -ki geleneksel olarak iş hayatının ihtiyaç ve arzularının ifadesinden biraz öte bir şeydir- 1971-75 için gayrısafi milli hasılada (GSMH'da) %59'luk, üretken yatırımlar için %6,8'lik ve katma değer için de %3'lük büyüme hızları öngörüyordu. Gerçekte ulaşılan oranlar ise sırasıyla %3,6; %3,6 ve %0,9 oldu.

Gelecekteki enflasyon oranlarına ilişkin tahminler bile hiç duyarlı olmamıştır. Aşağıdaki tabloda ABD Başkanlığı Ekonomik Danışmanlar Kurulu'nca, bir sonraki yıl için tahmin edilen ve gerçekleşen enflasyon oranları görülmektedir:

Yıl	Tahmin Edilen Enflasyon Oranı	Gerçekleşen Enflasyon	Fark	Gerçekleşen Farkın Tahmine Oranı (%)
1968	3,1	3,9	0,8	26
1969	3,0	4,8	1,8	60
1970	4,8	5,5	0,7	14
1971	3,0	4,5	1,5	50
1972	3,2	3,4	0,2	6
1973	3,0	5,5	2,2	73
1974	7,0	12,0	5,0	71

1968-1974 (kısmen 1971'de ve 1972'de fiyat kontrolü vardı)

Amaç en azından çağdaş iktisatçılar tutarlıdır. Sefil bilimin bugünkü uygulayıcıları kestirimde bulunmada sefil bir başarısızlık içindelerse, onlar yalnızca (Heilbronner'in gözlemlediği üzere) II. Dünya Savaşı ertesine, kendi haleflerinin izinden gittiklerindendir. Her iki kuşak da, kendi paylarına, I. Dünya Savaşı sonrasında ve Büyük Depresyon'a varan Büyük Çöküş (Crash) sırasında bir kuşak önce hizmet ettikleri iktisatçılardan, bankacılardan ve politikacılardan ne daha kötü ne de daha iyiydiler. Bu bakımdan Joseph S. David'in dediği gibi:

"1920'lerin sonunda ileriyi görememek fazlasıyla egemendi ve bir çok bakımdan 1930'larda da sürüp gitti. Bunlardan yalnızca birini hatırlatıyorum. Ağustos 1931'de Keynes şöyle yazıyordu: "Bankalar ve bankacılar doğaları gereği kördür. Yaklaşan şeyin ne olduğunu görememişlerdir." Doğruluk derecesi ne olursa olsun, bu aşırı ifade, fazlasıyla sığ bir biçimde yansıtılıyordu. Birçoğundan daha iyi bir bakışa sahip olmakla birlikte, Keynes bile yaklaşan şeyin ne olduğunu anlayamadı. Mali konularda bilgili ve ileriyi gören Elinzig de aynı durumdaydı. ...Zayıflık ya da tehlike işaretlerini gözde tahlilciler tekrar tekrar görmezlikten geldiler ya da küçümsediler, tahminlerinde yanıldılar veya zamanında yapılan uyarılara kulak asmadılar ve temelsiz umutlar doğurdular. ...Hitler ve Nazizim tehdidini Keynes'in hissetmiş olduğuna boşuna kanıt aramışımdır."(Davis, *The World Between the Wars, 1919-39, An Economist's View*, s. 394, 398)

"Atlantik'in öte yakasında, Amerika'nın en gözde iktisatçısı Irving Fisher, 15 Ekim (1929) tarihinde, hisse senedi fiyatlarının "sürekli yüksek bir düzeyde" olduğunu belirtmişti. Kendisi, 23 Ekim'de District of Columbia Bankalar Birliği'ne, pazardaki düşüşün geçici olduğu güvencesini veriyordu. 3 Kasım'da, eşi görülmemiş refahın, hisse senedi piyasasındaki boom'u doğruladığını, son günlerdeki çöküşün sorumlusunun o aptalca panik olduğunu ve fiyatların saçmalık ölçüsünde düşük olduğunu belirtiyor, ulusun rekor düzeydeki refahında bir kesiklik olmayacağını öngörüyordu. 6 Kasım'da, haberler, John D. Rockefeller'in, menkul değerlerin tahrip olduğunun

asılsız çıktığını söylediğini, kendisinin ve oğlunun muazzam miktarlarda hisse senedi aldığını belirtiyordu." (Davis, s. 194)

ABD hükümeti, Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu'nu (NBER) ve öteki önde gelen iktisatçıları, *Son Ekonomik Değişmeler* üzerine ayrıntılı bir rapor yazmakla görevlendirmiş, rapor 1928 ve 1929'da yazılmıştı. Geleceğe ilişkin tahminlerle ilgili olarak NBER Müdürü Wesley C. Mitchel'in bazı çekincelerine karşın, bir eleştirmen 1930 sonunda geriye dönüp geçmişi değerlendirdiğinde şunları söylüyordu: "943 sayfalık raporun hiçbir yerinde, 1929 sonunda krizin patlamakta olduğuna ilişkin güçlü bir imaya rastlayamıyoruz" (J. Jewkes, aktaran Davis, s. 406).

On yıl sonra, Joseph Schumpeter geriye dönüp bakarken savunmacı bir tavır takınıyordu:

"Şunu kavramamızın son derece büyük önemi var: o zaman gerek işadamları gerek iktisatçılar için gözlenmesi mümkün olan gerçekler veri alındığında, o teşhisler... düpedüz hatalı değildi. Kimsenin görmediği -gerçi bazıları hissetmiş olabilirler- şey, teşhis ve hastalığın seyrine ilişkin tahminlerin dayandırıldığı temel verilerin kendisinin sürekli değişim içinde oluşuydu. ...İnsanlar çoğunlukla bastıkları yere sıkıca yapıştılar. Ama bastıkları toprağın kendisi kaymak üzereydi." (Schumpeter, *Business Cycles*, II. Cilt, s. 793-4)

Ayakları altındaki ekonomik ve politik zemin kaymaktayken, Başkan Hoover, refahın her zamankinden çok olduğunu iddia etmeye devam ediyor, NBER'deki ve öteki iktisatçıların, bilimsel teşhis ve tahminlerinde bu temelsiz siyasal iyimserliği yansıtmaları için siyasal baskı yapıyordu (Davis, s. 405-6, dipnot 11). (Bu dönemdeki sürekli yanlış tahminlerin, yanlış teşhislerin ve önlerindeki gerçeği görmemekte direnmelerin can sıkıcı ama sergileyici bir kataloğu için, bakınız J.K. Galbraith, *The Great Crash 1929*, s. 149 ve izleyen sayfalar).

Bu sefil tahmin kayıtları karşısında sokaktaki adam -ve hatta bizzat öteki "profesyonel" iktisatçılar- bu hatalı yönelmenin, temelsiz iyimserliğin ve ters teper gözüken kestirimin, acil politik gerekleri, iş hayatının rasyonelini veya hatta düpedüz iyi niyeti, katı,

müspet iktisat bilimiyle karıştırmaktan kayaklandığını düşünebilir. Üstelik yukarıda gözden geçirdiklerimiz, takdir edilir ki, her türlü kestirim teknikleri ve gayri teknikleri içinden rastlantısal olmayan örnekler karışımıdır. Bu durumda (dayanıksız arzular yerine katı gerçeklere ihtiyaç duyan şirketlerden ve hükümetten cömert ödenekler alan, bütün ampirik hamallık işini yapacak bilgisayarlar ve mezunlar ordusunu arkalarında bulan) yeni, katı profesyonel ekonometrik model koyucuların, binlerce denklem aracılığıyla bilgisayarlarının türettikleri tahminlerinde çok daha başarılı olacaklarını, insan gayet masumane, bekleyebilir. Ama *Fortune*, "Gerçekten De İşe Yarıyor Mu?" başlığıyla şunları yazıyor (Mart 1975, s. 157):

"Ekonometrik modellerin büyük prestiji ve ticari başarısı dikkate alındığında, bunların geleneksel tahmin yöntemlerine üstün oldukları iyice anlaşılmıştır denebilir. Ama durum hiç de öyle değildir. Örneğin ekonometrik modellerin, geçen yılın ekonomisine ilişkin tahminlerine bakalım, 1973 sonunca Wharton 1974 için gerçek büyümede yüzde 0,6'lık artış öngörüyordu. D.R.I. ise üretimde yüzde 1,2'lik büyüme ve yüzde 6,5'luk fiyat artışı diyordu. Oysa gerçek GSMH aslında geçen yıl yüzde 2,2 düşmüş ve fiyatlar da yüzde 10,2 artmıştı. Öyle ki Wharton'unki üç model içinden en iyisiydi -ki yine de çok iyi değildi ... Ama McNees, bu modellerin kestirimleriyle, aynı döneme (1970-1973) ilişkin olarak 36 iktisatçının kendi yargılarına dayanarak yaptıkları kestirimleri karşılaştırdığında, iki yöntemin de birbirlerine üstünlük kuramadıklarını görmüştür."

İktisatçılarımızda da ne "yargı" olduğunu zaten yukarıda görmüştük.

Bu koşullarda, "üç model içinden en iyisi olan Wharton"un planlayıcı ve yöneticisinin kestirimlerine daha yakından, zamanında ve siyasal bakımdan ilginç bir bakış attığımızda göreceğimiz duruma şaşmamak gerek. Bu adam, "Carter'a ekonomik danışmanlık görevini yürüten bir kurulun başı ve Demokrat adayla sık temas içinde olan" Lawrence R. Klein'dır (*USN*, 23 Ağustos 1976)

"**Soru**: Profesör Klein, ABD'de ekonomik canlanma şimdi sönüyor mu? **Cevap**: Hayır. Canlanmanın tam ortasındayız. Bu kötü bir

canlanma da değil. Yılın ikinci çeyreğinde ekonomik büyüme biraz yavaşladı ama yıl içinde yeniden hızını artıracaktır. **Soru**: Genişleme ne kadar sürecektir? **Cevap**: Eğer "Ekonomik faaliyette ne zaman bir düşüş yaşayacağız" demek istiyorsanız, bu noktada öyle birşey önceden görülemez. Ama 1978 için halihazırda normalden daha az bir büyüme gözüküyor. Bununla demek istediğim şu ki, doğal bir mal stoku ayarlaması bekleyebiliriz ve sanayi yeniden bazı kapasite tavanlarına çarpıp zorlanacak, sonuç taze bir enflasyonist itki olacaktır. Kimi iktisatçıların yaptığı hesaplamalar da, dünyanın geri kalan bölümünde oldukça yavaş bir canlanmaya işaret etmektedir. Ama son günlerde elime geçen projeksiyonlara bakılırsa, dünyanın geri kalan bölümü için 1977 oldukça iyi gözükmektedir. Ve en azından dünyanın geri kalan bölümü için 1978 daha da iyi gözükmektedir."

Bir ay önce aynı dergi, Klein'ın "uygun Hükümet politikalarıyla bu genişleme dönemi 1960'ların boom'unun tekrarına dönüşebilir" dediğini belirtiyordu (*USN*, 19 Temmuz 1976).

Temmuz'da ve belki de Ağustos 1976'da, Bay Klein, kendinden emin iyimserliğinde yalnız değildi. USN, sözünü ettiğimiz son sayısında "Uzmanların Görüşü: Gelecek Yıllarda İş Hayatı Hareketlenecektir" başlığı altında hâlâ şunları söylüyordu:

"15 aydır sürmekte olan iş hayatındaki canlanma, sağlıklı bir canlanma olacaktır ve en azından 1977'ye ve belki de daha ileriye kadar sarkacaktır. Günümüzdeki büyümenin yakıcı hızı yavaşlayacaktır. Ama uzmanlar 1977 sonu veya 1978 başından önce büyük sorunlarla karşılaşacağını sanmıyorlar... Ama çoğu iktisatçılar, gerekecek her düzeltmenin kısa ve mütevazi olacağını tahmin ediyorlar. Birçok yorumcu da ABD'nin hemen hemen 1970'li yılların sonuna dek sürecek bir genişlemenin ilk aşamalarında olduğuna, bunun 1960'lardaki boom'a çok benzer bir uzun yükseliş olduğuna dair iddialara girmektedirler. New York Citibant iktisatçıları da şu umutlu sonuca varmışlardır. "İçinde yaşadığımız genişleme büyük olasılıkla 1978 boyunca ve belki de daha uzun sürecek ve 1970'li yılların bitiminden önce meydana gelebilecek herhangi bir resesyon, şu anda ABD ekonomisinin bertaraf ettiği resesyondan muhtemelen daha

yumuşak olacaktır..." (*USN*, 19 Temmuz 1976).

Bu kendinden emin iyimserliğin gerek pratikte gerekse teoride geçerli olmayışına şaşmamak gerekir. Gerçekte ABD'de işsizlik Haziran 1976'da (Mayıs'taki %7,2'den) yükselmeye başlayarak Ekim'e kadar (% 8,1'de kaldı) yükselişini sürdürmüştür. Geçen 1973 yazından beri işsizlik Almanya, Fransa ve Japonya'da da artmaya başlamıştır ("canlanma" süresince işsizliğin artış eğilimini sürdürdüğü İngiltere ve İtalya'dan söz etmiyoruz). Avrupa Ekonomik Topluluğu bütününde de Haziran 1976'da işsizliğin azalması durmuş, artış başlamıştır (*IHT*, 17 Ağustos 1976). Eylül'e gelindiğinde işsizlik Hollanda'da %5,7'ye ve Belçika'da %8,7'ye (*LM*, 13 Kasım 1976), Kasım'da da %9,4'e kadar çıkmıştır (*FR*, 13 Aralık 1976). Tabii ki istihdamı sürdürmek sermaye için en anlamlı ölçüt değildir (aşağıya bakınız). Ama 1976 yazına gelindiğinde üretim ve "başlıca ekonomik göstergeler"de genellikle yavaşlamış ya da düşmüştü. ABD'de başlıca ekonomik göstergeler Ağustos ve Eylül'de *düşmüş* ve Ekim 1976'da yükselmeyi başaramamıştır. Ayrıca *USN*'nin (16 Ağustos 1976), ekonomik kestirim için düzenlenmiş on iki ekonomik seriden oluşan bileşik indeks hakkında söyledikleri gibi, "bazen göstergeler önden değil, arkadan gider." Sınai üretimin Ağustos ve Eylül'de düştüğü Almanya ve Japonya'da (*IHT*, 22 Ekim 1976), canlanma tavsamıştır. Aralık 1976'da yayınlanan OECD *Economic Outlook*'unda (Ekonomide Genel Durum) söylenen de budur (s. 13):

"Kuzey Amerika'da 1975 ortalarında başlayan ve sonra Avrupa'ya ve Japonya'ya yayılan canlanmanın, 1976'nın ikinci yarısında hep hızını yitireceği bekleniyordu. Aslında son göstergelere göre, yavaşlama, Temmuz ayında *Economic Outlook*'unda işaret edilen daha çabuk başlamakla kalmamış, orada öngörülenden epeyce de büyük olmuştur. Yavaşlama yaygın olup gerçekte bütün OECD ülkelerini etkilemektedir ve ABD ile özellikle Japonya'daki genişleme ise en iyi halde mütevazi olarak nitelendirilebilir. ...Yedi büyük ekonomi birlikte alındığında, sınai üretim Nisan'dan bu yana duraklamıştır. ABD'de sınai üretim Eylül'e kadar hızını artırmayı sürdürmüş ama Japonya, Almanya, İngiltere ve Kanada'da, yıl ortasından beri

hemen hemen durgun kalmış ve Fransa'da da yılın ilk çeyreğinden bu yana gözle görünür biçimde yavaşlamıştır. ...Yedi büyük OECD ülkesi için toplam GSMH'nın 1976'nın ikinci yarısında, yıllık yüzde 3,5 oranında artmakta olduğu tahmin edilmiştir. Bu oran, *Economic Outlook*'un Temmuz sayısında öngörülen yüzde 4,75'lik orandan epeyce düşüktür. Toplam işsizlik de, dolayısıyla, yeniden yükselmeye başlamıştır.

Temmuz 1976'da "uzmanlar"a göre "gelecek yıllarda iş hayatı hareketlenecektir" diyen USN, 25 Ekim 1976'ya gelindiğinde, "başlıca ABD şirketlerinin üst düzey işletme iktisatçıları" arasında yapılan bir anket yayınladı. Buna göre, ankete katılanların %6'sı, bir sonraki ekonomik inişin 1977'de başlayacağını, %54'ü 1978'de, %25'i 1979'da, %4'ü 1980'de ve %8'i de 1980'den sonra başlayacağını söylemekteydiler. "Uzmanlar"ın görüşü hızlı değişiyor ama olaylar kadar değil!

Aslında bu umutlu iyimserlik (ya da gerçekte bunu izleyen aynı ölçüde analitik olmayan kasvet) hakkında ciddi kuşkular duyulmasına yol açabilecek ve "açması gereken" yeterince veri, konjonktür teorisinde ve sermaye birikimi analizinde vardır. Bu iyimser tahminler yapılırken de, ondan önce de, bu teori ve analizin konusu olan en önemli gerçekler elde mevcuttu. Hatta yukarıda sözü edilen tahmincilerin bazıları bu gerçeklere değindiler ama görünen o ki bunların anlamını kavramadılar ya da en azından hesaba katmadılar. Bu gerçeklerin en önemlisi, yatırıma ve çelik talebi gibi yatırımın anlamlı göstergelerine ilişkindir. Bu bakımdan, daha önce sözünü ettiğimiz röportajda, Lawrence Klein şunları belirtiyordu:

"Mevcut canlanma tahlil edildiğinde, sürükleyicisinin kesinlikle tüketiciler olduğu görülür. ...Stoklar iyice artmaktadır ve bu güçler biraz geçicidir. ...Unutmamak gerekir ki, epeyce bir yatırım, kapasite artırımı yerine, şimdi enerji sorunlarına yönelmiştir ve çözümü için uzun zaman gerekecektir. Epeyce bir yatırım da çevrenin korunmasına yönelmiştir. ..."(*USN*, 23 Ağustos 1976).

Gerçekte *USN*, "gelecek yıllar için hareketlenme"yi içtenlikle ilan etmiş olduğu aynı makalede, önemini düpedüz anlamadan,

"daha önce yaygın olarak tahmin edilen ve ekonomik büyümeyi uzunca bir dönem için sürdürecek olan yeni fabrikalar ve teçhizata yönelik ticari harcamalardaki patlamanın"

yokluğunu gözlemliyor ve şöyle devam ediyordu:

"Sermaye yatırımında böyle bir kabarık dalga, eğer geçmiş yükselişler sağlıklı bir yol gösterici ise, çoktan gecikmiştir. Enflasyon için gerekli düzeltme yapıldığında, sermaye yatırımı, 1975 başında ekonominin dibi boyladığı zamankinden bir hayli düşüktür. Canlanmanın ileri aşamasında bunun geçerli olması, savaş sonrası devirde ilk kez karşılaşılan bir şeydir." (*USN*, 19 Temmuz 1976)

"ABD'de sermaye harcamaları, 2,5 yılı aşkın bir süre önce, yani 1973'ün ikinci yarısında ulaşılmış olan noktanın hâlâ altında seyretmektedir. Japonya'da sermaye harcamaları, bu son 1973 dönemindeki hızın %24 kadar altındadır. Dört büyük Batı Avrupa ülkesinde -Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya- düşüş %11 kadardır." (*BW*, 14 Eylül 1976, aktaran Mandel, Inprecor, 11 Kasım 1976)

İngiltere'de üretken yatırımlar 1974, 1975 ve 1976'da mutlak olarak düştü ve 1970'te yatırım miktarı 2,130 milyon sterlin iken şimdi 1,660 milyon sterlindir (*FT*, 5 Ekim 1976, aktaran Mandel) Japonya'daki canlanma ihracattan kaynaklanmaktaydı (dolayısıyla başka yerlerdeki canlanmaya dayalıydı). Yatırıma duyarlı ve onun göstergelerinden olan çelik sanayilne gelince, basın haberlerine göre, "Fransız çelik sanayii, Derin bir depresyon. ...Batı Alman yuvarlak mamullerine yönelik siparişlerde azalma sürüyor" (*FT*, 19 Kasım 1976).

Böylesine zayıf bir yatırım tablosunun nedenleri, kısmen, kârların görece azalmış olması ve kârlılık beklentilerinin düşüklüğüdür. Gerçi son zamanlarda ekonomik yönetim sayesinde, özellikle büyük tekelci sermaye için kârlar yeniden yükselmektedir (aşağıya bakınız). Zayıf yatırım tablosunun daha doğrudan nedenleri ise, kurulu üretken kapasitesinin fazlalığı ya da bu kapasitenin düşük kullanımı -yapılan tahminlere göre bu kullanım oranı ABD'de %74-82 ve İngiltere, İtalya ve Japonya'da da %80'dir (Mandel, *Inprecor*, 11 Kasım 1976, s. 6) -ve başlıca sanayileşmiş ekonomilerde "yeni"

yatırımların, üretim (deki emek) maliyetlerini kapasite artırımı ile değil de mevcut kapasite ile düşürmeyi hedefleyen rasyonelleştirmeye yönelmesidir.

Yine de, halihazırdaki zayıf konjonktürel canlanmanın anlamlı ve belirleyici etkeninin tam da yatırımlardaki -gerilemeden çok- bu gevşeme olduğunu "kestirme" cüretini gösterebiliriz. Öyle inanıyoruz ki, bu yatırım eksikliği -ki onsuz tüketici alımları ve stoklar bir boom'u sürükleyemez- 1960'lı yılların ortalarından beri içten içe kaynayan ağır birikim krizinin yansımasıdır; zaten 1969-70 ve 1973-75 resesyonları da, gelecek birçok ve daha derin resesyonlarla birlikte, bu krizin yalnızca birer -ilk- aşamasıydı. Hal böyleyken, kapitalist dünyanın başka yerlerinde büyük yatırımların *USN*'nin işaret ettiği gibi "gecikmiş" olmaktan çok, ihtimal dışı olduğu -geniş çaplı politik ve ekonomik değişiklikler olmadığı sürece- açıktır. Bu bakımdan OECD'nin Aralık 1975 *Economic Outlook*'u daha gerçekçi olarak şu gözlem ve kestirimi yapmış bulunuyordu:

"Aşağı gidişin başlangıcından beri OECD bölgesinde oluşan muazzam miktarda piyasa gevşekliği, üzerinde tahmin yürütülen dönem boyunca giderilmeye başlamayacaktır. Kullanılmayan kaynaklar, en iyi halde, 1976 süresince belli bir sınıra varıp durallaşacaktır. ...Burada tasvir edildiği gibi, canlanmanın en çarpıcı yanları, (daha önceki canlanma dönemlerinin ölçütlerine göre) yavaş oluşu ve 1976 süresince güç toplayamamasıdır. ...Gözüken şey, resesyondan, büyük çapta talebe verilen mali itki sonucunda gerçekleşen bir kurtulma ve stok eritmeye son veriştir. Her iki faktörün de 1976 süresince etkisini yitireceği tahmin edilmektedir. ...Ticari sabit yatırımların başlıca güç faktörü olması ihtimali pek gözükmüyor... bireysel tasarruf oranı şimdi son derece yüksektir... batı ülkeler için canlanma sendeliyor gözüküyor."

Almanya'da (IFO Enstitüsü, Münih), Fransa'da (Başbakan Chirac, *LM*, 27 Kasım 1975) resmi kaynaklar ve ekonomik araştırma enstitüleri ve hatta bazı politikacılar; işletme iktisatçıları, 1976-80 Ulusal Planı (*LM*, 20 Ocak 1976), İngiltere (*FT* 22 Ocak 1975), Japonya (*FER*, 28 Kasım 1975, 26 Mart 1976), hepsi, *yatırımların*

canlanacağına dair yakın bir umut olmadığını ve 1973-75 resesyonunun yarattığı işsizliğin 1976 ya da 1977 veya 1978 "canlanma"sı (eğer o zamana kadar sürecek olsa bile -yatırımlar hızlanmaz ve işsizlik süregiderse, bu iyice ihtimal dışı birşeydir) tarafından pek bertaraf edilemiyeceğini ima etmektedirler.

Bu koşullarda, Amerikan İktisat Derneği'nde yaptığı 29 Aralık 1974 tarihli Başkanlık Konuşması'nda, "İktisatın Neresi Doğru?" diye soran ve hem kendini hem de dinleyicilerini, biz iktisatçıların, "hiçbiri ölümcül olmamakla birlikte, itiraf etmemiz gereken birçok günahımız" olduğuna, "ama haklı olarak iddia edebileceğimiz erdemlerimizin bütün bunlara ağır bastığı"na temin eden Başkanlık Ekonomik Danışmanlar Kurulu eski başkanı Walter Heller'in bu sözlerinde, hatalı olarak duyulan mesleki gururdan öte birşey bulmak hayli güç. Ne var ki Heller, zamanı gerisinde kalmanın, düzen iktisatçılarının her zamanki yöntemsel zayıflığı olduğunu söyleyen Gunnnar Myrdal ve Robert Heilbronner'in suçlamasına da işaret ediyor. Ve "ağır resesyon üzerimize bindirmişken, enflasyon 'Bir Numaralı Halk Düşmanı' olmaktan çıkabilir ama o, kesinlikle 'İktisatçıların Bir Numaralı Düşmanı'dır" diyen de bizzat Heller'dir. Yine de Heller, "İktisatçılar gerçek anlamıyla kendi başarılarının kurbanı olmuşlardır. Savaş sonrasında ekonomiyi savaş öncesindeki ekonomiye göre oldukça yüksek bir düzeyde tutan şey, makroekonomik politikaydı" demek cüretini göstermektedir. Ancak "Vietnam, ekonomiyi rayından çıkarttı" ve iktisat mesleğinin "enflasyonlu duraklamayı (stagflasyonu) yeterince açıklamamış (veya kafese alamamış) olması bir kusurdur" (Heller, *AER*, Mart 1974). Bu sözler, Samuelson'un Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu'na tebriklerini hatırlatıyor -bir farkla ki, Heller, hem kendisini hem de çalışma arkadaşlarını, daha önce, Vietnam Savaşı sırasında makroekonomik politika aracılığıyla kaplanı kafese koymuş olmalarından ötürü kutlamak yürekliliğini göstermiştir ve yalnızca Vietnam, onun iktisatçılarının seyir yolu üzerinde yabancı bir bora olmuştur! Hem de Vietnam Savaşı'nı tırmandırmış ve bu savaşı -sermaye birikiminin derinleşen krizinin kaplanını, 1970'lerde dünya caddeleri, patikaları ve kır yol-

larında dolaşmak üzere zincirlerini daha kırmadan, 1960'lı yılların ortalarında henüz yavruyken kafese koymak ya da en azından ihraç etmek çabasıyla kullanılan *-makroekonomik* politikayı icat etmiş ve ona başvurmuş olmaları ve ekonomiyi en azından şimdiye kadar iyi durumda tutan şeyin de bu politika olduğu şeklindeki iddiayı herhalde uygun biçimde değerlendirebiliriz. İktisatçıların kestirimleri gibi, bu açık ve ima yollu iddiaların da gerçekte herhangi bir temeli olmadığı görülecektir.

2. Ekonominin Yönetimi: Keynesçi Sınıf Politikası

ABD Başkanlığı Ekonomik Danışmanlar Kurulu eski başkanı Walter Heller'in Amerikan İktisat Derneği'ne hitaben yaptığı Başkanlık Konuşması'nda söylediği şu sözler, İkinci Dünya Savaş öncesi ve sonrasının ekonomik kayıtları nesnel olarak incelendiğinde, çürük kalmaktadır: "savaş sonrasında ekonomiyi savaş öncesindeki ekonomiye göre çok daha yüksek bir düzeyde tutan başlıca güç, makroekonomik politika oldu (*AER*, Mart 1974). Bu iddiada ima yoluyla, ama bir çok benzer beyanatta da açıkça dile getirilen bir önerme var. Keynesçi teoriye dayalı, hükümetin sınıflar dışı ekonomik politikasının, sanayileşmiş kapitalist ülkelerde (ve de azgelişmiş ülkelerde bile) işsizlik ya da enflasyona yol açmaksızn düzgün bir ekonomik büyümeyi sağlayabileceği ve de sağladığı yolundaki bu önerme, hem görünen gerçeğe ve de dolayısıyla sermaye birikiminin kapitalist sürecine ilişkin kabul edilebilir herhangi bir teoriye aykırıdır.

Paul Samuelson da, *İktisat (Economics)* adlı kitabının dördüncü basımında, benzer biçimde şöyle diyor:

"Burada, İkinci Bölüm'ün genel denge ya da makroekonomi analizi biterken, modern iktisatın önemli bir ilkesini formüle etmek uygun düşecektir. Neoklasik sentez: Para ve mali politikaları uygun biçimde güçlendirmek yoluyla, bizim karma teşebbüs sistemimiz boom ve gerilemenin (slump) aşırılıklarından kaçınabilir ve sağlıklı, ileriye doğru büyümeyi bekliyebilir." (Samuelson, s. 360)

Bir kere, kamuya dayalı, konjoktür devrelerine karşıt "Keynesçi" makroekonomik durallaştırma ve büyüme politikası, Keynes'in de bizzat gözlediği gibi, tarih boyunca uygulanmış ve konjonktürel olmayan sağlam bir büyümeyi hiçbir zaman sağlayamamıştır. Özel olarak söylemek gerekirse, Marc Blaug'un hatırlattığı gibi,

"Amerikan iktisat mesleğinin önde gelenleri, kamu işleri programını kuvvetle desteklediler ve dengeli bir bütçe şiarına özel olarak karşı çıktılar. Slichter, Taussig, Schultz, Yntema, Simons, Gayer, Knight, Viner, Douglas ve J.M.Clark gibi adları uzun bir liste oluşturacak ve esas olarak Şikago ve Kolumbiya üniversitelerinde çöreklenen ama başka üniversitelerde, araştırma kuruluşlarında, hükümet ve banka çevrelerinde de müttefikleri olan iktisatçılar, bizim bugün Keynesçi diye adlandıracağımız politikalardan yana olduklarını, 1936 yılından (Keynes'in *Genel Teori* kitabının yayınlandığı yıl) da önce yazılı olarak ilan etmişlerdi. İngiltere'de de Hutchison'un belirttiği gibi (1968), Pigou, Layton, Stamp, Harrod, Gaitskell, Meade, E.A.G. ve J. Robinson gibi isimler, telafi edici kamu harcamalarında /açık finansmandan/ yana olduklarını açıkça belirtmişlerdi. ...Gerçeği dürüstçe özetlemek için denebilir ki çoğu iktisatçılar, en azından İngilizce konuşulan ülkelerdekiler, depresyona karşı mücadelede pratik önlemler konusunda tamamen ayrı düşünüyorlardı. ...O halde bir anlamda Keynesçi teori, çoğu iktisatçıların her halükarda ileri sürmek istediği politikaları ürettiği için başarıya ulaştı ama bu teori, sözkonusu politikaları sıkıca örülmüş bir teoriden mantıksal çıkarsamalar olarak üretti..."

"Keynesçi" makroekonomik ilacın uygulanması, Keynes'ten önce de sonra da, İkinci Dünya Savaşı öncesinde ekonomik hastayı iyileştirmedi ya da sağlıklı, ilerleyen büyümesi için yolu açmadı. Öyle ki böyle bir politikaya, sağlıklı büyüme getireceği (savaştan hemen sonra olamazdı!) umudunu beslemenin ya da şimdi bu politikayı, Savaş'tan beri böyle bir büyümeyi yüksek bir düzeyde getiriyor olmakla takdir etmenin nedeni var mı? Gerçekten de, ABD'de on milyon işsizi ortadan kaldırıp ekonomiyi "iyileştiren" şey, Savaş'ın kendisi oldu. Almanya, İtalya ve Japonya'da sermaye birikimini yeniden

hızlandıran şey, Keynesçi politikalar ve Hitler, Musolini ve Tajo'nun içte baskıya -özellikle ücretlere- dışta yayılmaya dayalı faşist politikaları oldu. Yalnızca İngiltere, ki 1920'lerde resesyona ilk giren ülke olmuştu, giderek artan yapısal bir depresyonun ve dünya liderliğini ABD'ye kaptırmanın sancılarını çekerken, ötekilere göre daha erken ve açıkça Keynes veya makroekonomiden ötürü olmayan konjonktürel bir iyileşme yaşadı. Gerçekte, Savaş'tan bu yana ABD ekonomisini nisbeten daha yüksek bir düzeye çıkartıp orada tutan şey, ABD'nin dünya ekonomik, siyasal ve askeri üstünlüğünü ele geçirmesi ve bunun yanı sıra depresyonun etkileri (ve depresyonun aşılmasında Keynesçi makroekonominin etkisizliği) ile rakip güçler arasındaki Savaş oldu; yoksa savaş sonrası Keynesçi makroekonomik politika değil, Savaş sonrası yıllarda, büyük çapta, kapitalist dünyanın geri kalan bölümündeki ister gelişmiş ister azgelişmiş rakipleri karşısındaki üstünlüğünden kaynaklanan "sağlıklı ilerleyen büyüme"yi sürdürmekteki geçici yeteneğinin yanı sıra, Amerikan sermayesi, aynı depresyon, faşizm ve savaşın ürünü olarak emek karşısında sahip olduğu son derece elverişli konumdan dolayı gelişip büyümüştür. Ücretlerin gerilemesi, Almanya ve İtalya'da sendikaların imha edilmesi, savaştan sonra İtalya, Fransa ve İngiltere'de işçi hareketinin sosyal demokrat çerçevede sınırlanması, Marshall Planı sırasında ve sonrasında, önce Amerikan sermayesine, sora da bu ülkelerdeki ulusal sermayeye (ve yine dolaylı olarak Amerikan sermayesine) muazzam çıkarlar sağladı. Savaş sonrası ekonomisinde, yüksek bir düzeyde, yeni bir kütlesel sermaye yatırımı ve birikimi dalgasına olanak veren şey, yukarıda sözü edilen işçi sınıfı karşısındaki ilişkiler ile kapitalist emperyalistler arası ilişkilerin birleşimi idi; yanı sıra, Depresyon ve Savaş tarafından sermayenin ekonomik ve fiziksel imhaya uğramış olmasıydı; Savaş'tan bu yana önce yapay olarak kışkırtılan anti komünist histeriyle, ardından silahlanma yarışıyla desteklenen sürekli Savaş Ekonomisiydi -yoksa Keynesçi makroekonomik politika değil.

Savaş sonrası dönemde makroekonomik politika aracılığıyla yüksek düzeyde sağlıklı ilerleyen büyüme sağlandığı tezi, başka

birçok alanda da olgular ve teori tarafından çürütülmektedir. Steindl, *Amerikan Kapitalizminde Olgunluk ve Durgunluk (Maturity and Stagnation in American Capitalism)* adlı kitabında, 1950'lerde ABD için uzun süreli genişlemenin artık mümkün olmadığını inandırıcı biçimde iddia ediyordu; Baran ve Sweezy de *Tekelci Kapitalizm (Monopoly Capitalism)* adlı kitaplarında, durgunluğa götüren eğilimlerin, kendilerini 1960'larda nasıl hissettirdiklerini ve bu eğilimlerin ancak "ekonomik fazla"nın savurganca, özellikle askercil harcanması sayesinde gemlendiğini açıklamaya çalışıyorlardı. 1960'lı yılların ortalarından itibaren Kennedy-Johnson boom'u uzun süreli oldu, resesyon defedildi ya da ertelendi ise bu, ancak Vietnam savaşının tırmardırılması ve dünyayı Euro-dolar'larla kaplayıp daha sonra 1970'lerdeki enflasyonlara gerekli parasal desteği veren genişlemeci bir para politikası sayesinde oldu. Bununla birlikte bu boom ve enflasyon, sermayeyi ve onun Hükümet'teki temsilcilerini, "bir numaralı halk düşmanı" olarak gördükleri enflasyona karşı güya mücadele etmekle resesyonu kabul etmeye, gerçekte resesyonu hızlandırmaya yöneltti.

Makroekonomik politikanın varsayılan "durallaştırıcı" yeteneği ve etkileri bile fazlasıyla şüphelidir. Yalnızca sermayeye değil aynı zamanda emeğe de çıkar sağlayabilen kamu harcamalarını gündeme getirdiği için genişlemeci mali politika kullanılmasına karşı çıkan Milton Friedman gibi sağ kanat iktisatçılar, öteden beri mali politikanın ekonomiyi durallaştıramayacağını, bu politikanın işleyişe konulması ile sonuçlarının alınması arasındaki zaman farkından ötürü de gerçekte çoğu kez ekonomiyi durallıktan uzaklaştıracağını söylemişlerdir. Onların iddiasını göre para politikası, sermayeye daha doğrudan olarak ve özellikle yarar sağlar ve yalnızca ekonomiyi durallaştırmaya hizmet edebilmekle kalmayıp, konjonktür dalgalanmalarını da ortadan kaldırır. Bu iktisatçılar daha da ileri giderek, Büyük Depresyon'a yol açan şeyin, para arzındaki uygunsuz ve zamansız düşüş olduğunu bile iddia etmektedirler. Sol kanat ve burjuva iktisatçılarca yapılan ve sayısı giderek artan incelemeler göstermektedir ki, makroekonomik mali ve para politikası, birikim süre-

cindeki konjonktürel dalgalanmaları ortadan kaldırmak bir yana, onları durallaştırmaz. Sözde sisteme içkin otomatik durallaştırıcıların (örneğin genişlemelerde yükselen ve daralmalarda azalan vergiler) doğrudan etkileri daha çok tüketim harcamaları üzerinde olur, yatırımlarda değil; ki yatırım da birikimde kararsız olan faktölerin en önemlisidir. Ayrıca refah harcamalarına yönelik günümüzdeki saldırıların da gösterdiği gibi, bu "otomatik durallaştırıcılar"dan bazıları, sermayenin çıkarı öyle gerektirdiği ve emeğin militanlık göstermeyişi buna izin verdiğinde, yeniden otomatik olarak sistemin dışına çıkarırlar. Kasti makroekonomik durallaştırma politikası tamı tamına budur; başta olanların keyfince ve onların ekonomik ve siyasal çıkarlarının işlevi olarak uygulanır. İktisatçılar konjonktürel salınımların genliğini öngörmede, hele konjonktürel dönüşleri kestirmede yeteneksiz kalmışlarsa, bu genliği kısaltmak ve inişleri önlemek için politikalar önermede de yeteneksiz kalmaları şaşırtıcı değildir. Olsa olsa bazı ülkelerde, bazı durumlarda salınımlar yavaşlatılmıştır ama çoğunlukla makroekonomik politikanın durallaştırıcı etkileri marjinal kalmış ya da hiç olmamıştır ve de bazen konjonktürel salınımları büyütülmüştür. Örneğin ABD'de 1948'den bu yanaki her resesyonda federal istihdam düşmüş ve aradaki genişlemelerde de artmıştır (Moore, *AER*, Mayıs 1974, s. 135). Ayrıca birikim sürecinde dalgalanmaları yavaşlatmak için gerekli olan ve örneğin İngiltere'de uzun süredir uygulana gelen "bir fren-bir gaz" politikası, sermayenin özgürlüğünü kısıtlar ve özellikle sermayenin denizaşırı ülkelere kaymasının nisbeten kolay olduğu yerlerde iç yatırım şevkini kırar.

Makroekonomik durallaştırma politikasının başarısızlığı, yine de yalnızca kestirim ve teknik etkinlik sorunlarından ötürü değildir. Tam tersine, sermaye ve kapitalist devlet kuşkusuz kasti makroekonomik politikayı, aşırı enflasyon ve işsizliği önlemek için kullanırsa da, sınıf çıkarları muğlaklıktan uzak değildir ve enflasyonla işsizlik, sermayenin kaçınması gereken sorunlar olduğu kadar, sermayeye hizmet eden silahlardır da. Enflasyon konusunda durum açıkça bu olmuştur. Sermaye enflasyonu istemiş, hükümetler de -bir noktaya

kadar- desteklemeye hazır olmuşlardır. Amerikan büyük iş çevrelerinin sesi olan *Fortune* bile, Ağustos 1974'te (s. 25) "ancak son aylardaki bu fiyat koşturmasının ardındaki gerçek itki, kendi kâr oranlarını korumaya çalışan işadamlarından gelmiştir" diyerek bu durumu kabullenmektedir. Gerçekte, kanıtlar göstermektedir ki, bir zaman ve mekandan ötekine, kârlara yönelik tehditler ne kadar çoksa ve sanayiler ya da ülkeler arasında tekelleşme derecesi ne kadar yüksekse, birincisinin enflasyonu teşvik etmesi ve ikincisinin de -devletin rızası veya desteğiyle- bunu olanaklı hale getirmesi o kadar fazladır (Schui, Sherman, Edwards).

Böylece, son dünya çapındaki enflasyon, özellikle kâr oranının en çok düştüğü sanayileşmiş ülkelerde -İngiltere, İtalya ve Japonya'da enflasyon, yıllık %25 oranına ulaşmıştı- en şiddetli biçimde yaşandı. Azgelişmiş ülkelerdeki sanayiler arasında da, fiyat artışlarında başı çekenler, en tekelleşmiş sanayilerdir. Howard Sherman'ın gösterdiği gibi (*MR*, Mart 1976, s. 32-33) Amerika'daki 1953, 1958 ve 1969 resesyon yıllarında rekabet fiyatları sırasıyla %1,5; %0,3 oranında düşerken tekel fiyatları %1,9; %0,5 ve %5,9 artış gösterdi. 1948 yılında henüz tekelleşme derecesi fazla değilken rekabet fiyatları %7,8 ve tekel fiyatları da % 1,9 gibi daha az bir oranda düşmüştü. Rekabet fiyatlarına karşılık tekel fiyatlarının bu enflasyonist tavrı, 1947 ve 1965 resesyonları arasında kârların rekabetçi sanayilerde %51,7 ve aktifi 250.000 dolardan daha az olan daha küçük sanayilerde de ortalama %82,7, oysa tekelleşmiş sanayilerde de ortalama ortalama %26,7 oranında düşmesi gerçeğine rağmen meydana gelmektedir.

John M. Blair şöyle yazıyor (*JEI*, Haziran 1974, s. 457-8):

"296 ürün için temerküz kategorisine göre Aralık 1969-Aralık 1970 resesyonunda ağırlıklı ortalama fiyat değişikliği (göstermektedir ki!) temerküz oranı yüzde 50 ve bunun üzerinde (yüzde 5,9) olan ürünlerdeki ortalama *fiyat artışı*, hemen hemen temerküz oranı yüzde 25'in altında (yüzde -6,1) olan ürünlerdeki *fiyat düşüşü* kadardı. Bu ikisinin arasında yer alanlar (örneğin temerküz oranları yüzde 25 ila 49 arasındakiler) ise ikisinin ortası bir değişim göste-

rerek yüzde -1,0'lik bir düşüş gösterdiler. ...Açıktır ki, temerküz etmiş sanayiler, yüksek maliyetleri (ve belki de başka faktörleri de) yüksek fiyatlara yansıtmakta daha başarılı oldular."

Almanya'da da Herbert Shui, son resesyon inceleyişini şöyle özetlemektedir (*FR*, 6 Mart 1976, s. 5):

"İçlerinden birkaç büyük firmanın satışlarda büyük pay sahibi olduğu sanayiler, 1974/75'te, içlerinde en büyük firmaların pazarda ortalamanın üstünde bir pay sahibi olmadığı sanayilere kıyasla fiyatlarını belirgin biçimde artırdılar. Olayların ayna görüntüsü şudur ki, iyice temerküz etmiş sanayi dallarında (resesyoda enflasyon hızı en yüksek olanlar) üretim, az temerküz etmiş sanayi sektörlerine göre çok daha belirgin olarak düşmektedir."

Arjantîn'e ilişkin perspektiflerle yazan Victor Testa da şunları gözlemliyor:

"Tam istihdam, birçok kesimin, kendi çabalarına dayanarak ücret ve maaşlarda ek artışlar elde etme yeteneklerine katkıda bulundu; tam istihdam, sendikaların, son yılların politik gelişmelerinden doğmuş olan militanlığının artmasına katkıda bulundu. İşçi sınıfının bu güçlü durumunun aynı zamanda burjuvaziyi, fiyat artışları yoluyla eski kâr düzeylerini tutturmak amacıyla enflasyonist süreci yeniden başlatmaya ittiği de kuşkusuzdur. Maaş artışlarına karşı bir cevap olarak enflasyon 1968'de Fransa'da, 1969'da İtalya'da ve 1970-73'de Şili'de açıkça uygulanan bir politika oldu ve Arjantin'de de yüzünü göstermeden edemezdi. Arjantin'deki durumun Şili'den çok Fransa'dakine benzemesinin nedeni, ücretlerdeki artışın resmi politika ile değil, işçi eylemleri sonucunda elde edilmiş olmasıydı. Her üç örnekte de benzer olan yan, burjuvazinin cevabını fiyat artışları ve enflasyon olmasıdır: Bu da gelir çekişmesini fabrika içinden genel ekonomik cepheye taşır." (*Testa, Acpectos economicos de la coyuntura actual 1973-1975*)

Roger Bratenstein da şöyle yazıyor:

"Ele alınan dönemde milli gelirleri düzenli bir yükseliş trendi gösteren (11 azgelişmiş) ülkelerden hiçbirinin uzun süren ağır bir enflasyon yaşamayışı kaydedeğerdir. Tersine, büyük fiyat artışları-

na tanık olan ülkeler ise (Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Uruguay), istisnasız, ciddi aksaklıklarla karşı karşıya kalmıştı." (Bratenstein, s. 322)

Bratenstein'in, büyümedeki aksaklıkları enflasyona bağlaması ve düzenli yükseliş trendini yalnızca enflasyonun bulunmadığı yerlerde olası görmesi gerçekten de kaydadeğer. Onun bu doğru korelasyonu /bağıntısı/ hiç de kaydadeğer değildir; çünkü sözünü ettiği büyümedeki "aksaklıklar", kâr oranındaki resesyoninst düşüşlerle ilintilidir ve bu düşüşlere, sermaye ve onun hürmektar hükümetleri (hatta Allende'nin 1970-73 Şili'sinde bile) fiyat artışlarıyla -ve siyasal baskıyla- cevap verirler.

Ama tam *Fortune*'un müzelik işadamlarından ve Texton Industries kurucularından Royal Little'ın dediği gibi (bak. Edwards, URPE, s.44) "enflasyona en emin çare ağır bir resesyondur." Kârlara yönelen tehditler -ki sermaye de bunu fiyat artışlarıyla telafi etmeye çalışır- kısmen işçi ücretlerinin artmasına bağlı olduğu ölçüde, en emin çare resesyondur. Ancak gereken hep uzun süreli bir resesyondur; çünkü ücretler genellikle konjonktürdeki değişmeyi geriden izler (ve toplam ücret ödemeleri değilse de gerçek ücretler, eğer resesyona kaydadeğer bir enflasyon eşlik etmiyorsa, daha resesyonun başında yükselir de). Öyle ki, ABD'de uzun süreli Kennedy-Johnson boom'u ertesinde, sermaye, ücretlere karşı resesyonist bir saldırı talebinde bulundu. Başkan Nixon'un ücretlerin dondurulması işini yöneten Arnold Weber'in de teslim ettiği gibi iş çevreleri, "ücretler için birşeyler yapması" için Yönetim'e "bastırmaktaydılar. ...Ücretlerin dondurulması fikri ve II. Evre, emeğin zapturapt altına alınmasıydı ve biz de öyle yaptık" (aktaran Gordon, URPE, s. 34). Ve de Nixon, 1967'nin 12 milyar dolarlık bütçe fazlasının yerine, Kennedy New Frontier (Kennedy'nin Yeni Sınır Boyu) ve Johnson Great Society (Johnson'un Büyük Toplumu) refah programlarını ortadan kaldırmak şeklindeki kasti Nixon-Moynihan politikasının bir parçası olarak refah harcamalarını kısmak suretiyle 1969'da 12 milyar dolarlık bir bütçe açığı koyuyordu. 1969-70 Amerikan resesyonunun büyük ölçüde Nixon tarafından bilinçlice, politik olarak getirildiğine pek

kuşku yok. Gerçi o sırada Nixon'un, resesyonu, kendisinden beklenenleri -yani ücretleri düşürüp emeği ve yabancı rakipleri disiplin altına almak- yerine getirebilecek kadar uzunca bir zaman sürdürme cesareti yoktu. Öyle ki 15 Ağustos 1971'de Yeni Ekonomik Politika'yı benimsedi. Sermayenin ihtiyacı olan daha ağır uluslararası depresyon da böylece 1973-75'e kadar gecikti.

Kasti resesyon, resmi İşçi Hükümeti stratejisi olarak İngiltere'deki son resesyonda da görülür. *Financial Times*'da (25 Şubat 1975 ve 16 Nisan 1975) gözlemlediği üzere:

"Meselenin özü düpedüz şudur: İşsizlik, oldukça hızlı artmaktadır... ve (Maliye Bakanı) Healey'nin, aşırı ücret artışlarını, talebi kısarak dengeleme eğilimi, bu artışı daha da hızlandırıcı olacaktır. ...Bakan ılımlı bir deflasyonist bütçe getirmeyi seçmiştir. ...Denebilir ki -ve ücretler üzerindeki doğrudan denetime karşı İşçi Partisi'nin direnişi dikkate alınırsa, haklı olarak- Hükümet, toplumsal sözleşmenin yararına duyduğu inancı yitirmiştir ve ücret artış taleplerini mantıki bir düzeye indirmek için toplumsal sözleşme yerine, işsizliğin artmasına güvenmektedir. Bay Healey'nin "kitlesel işsizliği" bir politika aleti olarak kullanmayı açıkça ve kesin olarak reddetmesi, kendisinin solundakilere bir kelime oyunundan başka birşey olarak gözükmeyebilir."

Belki de bu, kelime oyunundan öte birşeydir; çünkü İşçi Sendikaları Kongresi (TUC) Genel Sekreteri Len Murray'ın "yüksek işsizlik toplumsal anlaşmayı ve onunla birlikte TUC'un, gönüllü ücret kısıtlaması yolundaki önlemini sürdürme yeteneğini de ortadan kaldırır" (*FT*, 22 Ocak 1975) uyarısını da Bay Healey şüphesiz unutmamıştır. Öte yandan *The Economist*'in memnuniyetle belirttiği gibi (21 Eylül 1974 ve 28 Aralık 1974), grevlerle işsizlik arasındaki ilişki ters orantılıdır -işsizlik %1 artarken grevler %6 oranında azalıyor- ama grevlerle ücretlerin düşmesi arasındaki ilişki doğru orantılıdır; gerçi kontrollü gelir politikaları bu ilişkiyi kırabilir de: *The Economist*'e göre (21 Eylül 1974), "ücretlerin denetlenmesinin grevleri arttırdığı yaygın bir yanılgıdır. Genellikle bunun tersi doğrudur." *The Economist*, ücretlerin denetlenmesinin ve gelir politikasının

ABD'de ve İngiltere'de *daha az* grevle sonuçladığına işaret etmektedir. Ama tabii ki, TUC Genel Sekreteri Murray'ın işaret ettiği gibi, toplumsal anlaşma bu yüzden korunmalıdır. Eğer korunmazsa, ya da burjuvazi bu anlaşmanın yararlılığına inancın yitirirse, toplumsal anlaşmanın alternatifi, kasti resesyon politikası ve işsizliktir.

Çeşitli sanayileşmiş kapitalist ülkelerdeki son makroekonomik politikayı gözden geçiren Oscar Braun şöyle yazıyor:

"Bu kasti resesyon politikası bazen apaçık ifade edilmiştir. Kasım 1974'te İngiltere Maliye Bakanı şunu ilan ediyordu: "Ücretler TUC'un belirlediği sınırları aşarsa, hükümet, talebi kısmak üzere dengeleyici adımlar atmaya zorlanacaktır. Ve sonuçlar... *kaçınılmaz olarak işsizliğe yol açacaktır.*" Başka deyişle işçiler ücret artışı istediğinde hükümet onları işsiz bırakmak tedbirleri alacaktır. ..."Kasti resesyon" politikası salt İngilizlere özgü olmayıp dünya çapında birşeydi. ABD'de "mevcut resesyonun şiddeti, büyük ölçüde sıkı para ve mali politikalara yorulabilir." Fransa'da "hükümetin ilk altı aylık anti-enflasyonist önlemleri -kötüye giden uluslararası ekonomik ortamla da birleşince- sonbahara gelindiğinde genişlemenin hızını süratle düşürdü." Almanya'da "ekonomik politika... geçen yıl bir tek, ekonomiyi dizginleme üzerinde odaklaştı." İtalya'da "...sınai üretim, büyük ölçüde, yüksek ödemeler dengesi açığını kapatmak ve enflasyon oranını düşürmek için alınan zecri tedbirler nedeniyle feci biçimde azaldı." Japonya'da "1973 sonunda getirilen kredi kısıtlamaları, üretimin bilahare düşmesine önemli ölçüde katkıda bulundu."

Sermayein hizmetindeki Uluslararası örgütler, kasti resesyon politikalarını, pek aşağı kalmayan bir çoşkuyla desteklemektedirler. *London Times*'ın 16 Eylül 1974 tarihli bir manşeti: "IMF raporunda enflasyona çare olarak işsizliğin artması ve büyüme hızının düşürülmesi gösteriliyor." Bir yıl sonra, canlanmanın başlangıcında, OECD *Economic Outlook*'u, onaylayıcı bir tavırla şöyle diyordu:

"Söz konusu ülkeler için oldukça ılımlı bir canlanma... memnuniyet verici bir beklendi olabilir. Bunlar, süregiden yüksek enflasyon oranını ve enflasyona yeni bir hız verme riskini görmezlikten gelemezler... Politikalar, önceki canlanma dönemlerine göre daha

ılımlı, hükümetler de aşırı talepli 1972-73 evresinin hatalarını tekrarlamaktan kaçınmaya kararlı gözüküyor." (OECD, Aralık 1975, s. 5,7)

"Canlanmanın memnuniyet verici ılımlılığı", o sıra hâlâ bir milyon dolayında işsizi bulunan (8 milyon kadar işsizli ABD hariç) ülkeler için sözkonusu edilmektedir. Altı ay sonra, *Frankfurter Rundschau* (13 Temmuz 1976), "Genişlemenin yavaşlamasının aşırı canlanmayı bertaraf etmesi bekleniyor" başlığıyla verdiği bir haberde, Federal Alman Ekonomi Bakanı Hans Friedrichs'in "başlangıç evresinden sonra genişleme temposunda belli bir yavaşlama" gözlemlediğini "ama bu gelişmenin, erken bir aşırı canlanmadan kaçınmaya çalışan Bakanlığının büyüme stratejisiyle tam bir uyum içinde olduğunu" söylediğini belirtiyor. Bu arada Federal Almaya'daki işsizlik de, ülkelerine geri dönen yabancı işsizler hariç, 700.000'i geçmektedir (o günden beri de 1 milyona çıkmıştır, A.G.F., Aralık 1976).

Yukarıdaki yazılanlardan sonra (Temmuz 1976), çağdaş kasti işsizlik politikasının çok daha meşum kanıtları ortaya çıktı (1976'nın sonuna doğru). Bunun için aşağıdaki iki örneği ele alabiliriz. OECD'nin yılda iki kez yayınladığı *Economic Outlook* (Ekonomide Genel Durum) raporunun Temmuz 1976'da yayınlanan ve yılın ilk altı ayını kapsayan sayısına *1980 için Büyüme Senaryosu* adlı özel bir ek konmuştu. Ek, büyük bir dikkatle, şöyle sunuluyordu:

"Kısmen orta vadeli beklentiler ve sorunlar üzerinde yapılan ulusal çalışmalara dayandırılmış olmakla birlikte, verilen bu rakamlar, gelecek dört yıl için en olası gelişmelere ilişkin ulusal tahminleri ya da OECD Sekreterliği'nin tahminlerini temsil ettiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Bu çalışmanın amacı, başlığının da belirttiği gibi, düpedüz, bir dizi muhtemel sonuçlardan birini gösteren uluslararası düzeyde tutarlı bir rakamlar kümesi ortaya koymaktır."

Yine de geniş bilgili *Le Monde*, bu yayını, "OECD'nin Tehlikeli Senaryosu" başlıklı bir başyazısında inceleyerek şunları gözlemliyordu (29 Temmuz 1976):

"Bütün bu ihtiyatlar, bu çalışmanın son derece politik karakterini

ortadan kaldırmaya yeterli değildir. Örgüte üye 24 ülke bakanlarının 21 ve 22 Haziran günleri Paris'te yaptıkları toplantıdaki tartışmanın temelini oluşturan, bu (döküman) idi. Konferanstan sonra bir deklerasyon yayınlandı...."

Bu olağanüstü dikkat -ve OECD'nin kendisinin gösterdiği özen- yerindedir; çünkü dökümanın da dediği gibi:

"Bu, daha çok önümüzdeki yıllar boyunca ekonomik politikanın oluşmasında muhtemelen karşılaşılacak, güçlüklere ve sorunlara işaret etmeyi amaçlayan olası bir senaryodur. Bu senaryo ...dönem boyunca başlıca endişelerden olacak bir dizi *hoş olmayan özellikleri*, yani 1960'lardakinden belirgin ölçüde yüksek seyreden enflasyon ve işsizlik oranını ve kendi kendini idame ettirme riskiyle karşılaşabilecek olan *Üye ülkelerin ekonomik performansında kaydadeğer aykırılıkları* tanımlamaktadır. ...Bu senaryoya göre, üretim, 1975-1980 arasında yıllık ortalama %5,5 oranında ar[illegible]aktır. ...Temeldeki trendi belirlemede 1973-1980 dönemi birçok bakımdan daha uygun bir zaman aralığıdır: Yıllık %4'lük artış... Bir dizi ülke için gelecek yıllarda işsizlik ciddi bir sorun olarak kalacak gibidir. ...Aynı şey enflasyon için de söylenebilir. ...Gerçekten de tek tek ülkelerde olayların gelişim yelpazesinin, senaryodakinden daha geniş olma tehlikesi vardır. Enflasyonun ciddi biçimde hortlamadığı ve ülkeler arasında performans ayrılıklarının daha az olduğu koşullarda kaynakların daha hızlı biçimde tam kullanımını öngören daha uygun bir senaryodan söz etmek elbetteki cazip olurdu. Ekonomik politikalar geçmiştekinden çok daha etkili çıkmadıkça bunun gerçekçi bir alternatif olduğuna inanmak için ne yazık ki çok az neden var. Kaydadeğer bir hızlı büyüme oranı izleme çabaları hemen mutlaka dünyayı 1971-1975'te yaşanan enflasyon ve onu izleyen resesyon deneylerine geri götürecektir. Bütün ülkeler için ortak olan ana politika sorunu enflasyon oranıdır... (1973-1975'ten beri varlığını sürdüren işsizlik değil!) ...görece ılımlı canlanma ...keskin bir yükselişe tercih edilebilir." (OECD,s. 126-8, italikler orijinale aittir)

Döküman şöyle devam ediyor:

"Mevcut senaryonun incelenmesi, ortaya çıkabilecek anahtar ni-

teliğindeki bazı politika sorunlarının tanımlanmasına olanak vermektedir. ...Projeksiyonların kapsadığı dönemdeki iki ana talep ihtiyacını karşılamak için, bir çok ülkede hem özel hem de kamu tüketiminin orta vadeli büyüme oranını kısıtlamak yönünde özel bir çaba sarfedilmelidir. Bunlar (i) üretimdeki yatırım payının artırılması... (ii) ihracatın payının artırılmasıdır. Mevcut prejeksiyonlar (artık tek tek senaryolar değil), uluslararası alanda OECD'den OPEC alanına ve ülke içinde de emekten sermayeye doğru hatırı sayılır bir gelir dağılım kaymasını ima yoluyla öngörmektedir. Bu tabii ki, kaynak ayrımında ihracata ve yatırıma yönelik kaymaların tamamlayıcı parçasıdır. İlk elde yatırım talebinin canlanması, satışların kârların kalıcı bir yükselişi olasılığına güçlü bir inancın varlığına bağlıdır. Uzun vadede, ticari yatırımların calanmasının kâr veya öz sermaye yokluğundan ötürü tıkanmaması için bazı önlemler gerekli olabilir. ...Bununla birlikte, en azından bazı ülkelerde, bu yatırım akışlarının yetersiz kârlılığı ve/veya yüksek düzeyde finansmanının, bu yatırımların gerçekleştirilmesine halel getireceği yolunda güçlü bir anlayış olacağa benzer. ...Bu da gerçek ücretlerdeki ve dolayısıyla bir bütün olarak bölge nüfusunun tüketimindeki büyüme oranlarının, üretimin büyümesine oranla - en azından orta vadede azalması demektir. ...Bir dizi ülkede... kamu harcamalarının yavaşlatılması planlanmıştır." (OECD, s. 129, 134-8)

Eğer önümüzdeki yıllarda ekonomik politikanın oluşumunda karşlaşılacak sorunların senaryosu buysa, OECD'nin, giriş bölümündeki yalanlayıcılarının uyarılarını uygulamasına şaşmamak gerekir.

OECD, Aralık 1976' da yayınlanan *Economic Outlook* raporunda meseleyi açıklığa kavuşturmaktadır:

"Güçlü bir iç talebin elvereceği ülkelerde canlanmanın o denli çabuk ve kaydadeğer biçimde sönükleşmiş gözükmesi olgusu, bazı gözlemcilerce bir başarısızlık işareti sayılmıştır. ...Geleceğe dair kötümser imalarıyla birlikte, böylesi bir yargı, oldukça tartışılır gözükmektedir. Politikaların, büyük ölçüde, onları üretenlerin beklentilerine uygun sonuçları vermiş olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. ...1975'teki reflasyonist hareket sırasında hükümetler, piyasanın

büyük ölçüde gevşek olmasına karşın, mali uyarıyı kullanmakta bilerek ihtiyatlı oldular. Hükümetler, çoğu kez canlanma geliştikçe onu kolaylaştıran para politikasında da benzer bir ihtiyat gösterdiler; çünkü bir önceki canlanma evresinin dersleri açıktı. Bu koşullarda, mali uyarının etkileri ortadan kalkar ve stok çevrimindeki değişme kendini duyururken, canlanmanın gevşemesi şaşırtıcı değildi. ...Riskler göz önüne alındığında, bu, bir başarısızlık değil, başarı işareti sayılabilir. Tam istihdama ve kapasite kullanımına çok hızlı dönüş, verimsiz bir hedef olarak görülmektedir..." (s. 5-6).

Kasti işsizlik politikasının çok daha sergileyici bir örneği, Stanford Rose'un *Fortune*'daki (Eylül 1976) "*Enflasyonu Nasıl Alt Edeceğimizi Öğrendik*" başlıklı makalesidir. Editörler bu makaleyi şöyle sunuyorlar: "Bu makale, *Fortune*'un 'Yeni Yönetim İçin Gündem' adlı dizisinin ilkidir. ...Dizideki makaleler önemli ölçüde reçete niteliği taşıyacaktır. " Bu makale, tam da ABD'de işsizliğin Mayıs 1976'da %7,3 gibi 1974 sonrası en "düşük" düzeyinden Eylül ayında % 7,8'e çıktığı (ve Kasım 1976'da %8,1'e çıkacağı) sırada yayınlanmıştı.

"Enflasyona karşı vazgeçilmez bir savaşın başlıca ulusal önceliğimiz olması gerektiğine inanmak için her türlü neden var. ...1969'da, Ekonomik Danışmanlar Kurulu'nda. enflasyonu alt etmemiz için gereken şeyin biraz şu modası geçmiş ilaç, yani resesyon olduğu genel kanısı vardı. 1970'te ve 1974-75'te birer resesyon yaşadık ama fiyatlar artmaya devam etti. Birçok iktisatçı cesaretini yitirdi. ...Enflasyon oranı kabaca, kazançlardaki artış eksi üretkenlik artışına denktir. ...O halde, esas enflasyon oranını aşağı çekmek istiyorsak... buna ulaşmanın biricik emin yolu, emek pazarında, geçtiğimiz on yıldakinden daha fazla bir şişkinlik sağlamaktır. İşsizlik oranının belli bir noktanın altına düşmesi halinde, enflasyonu kontrol altına almanın, olanaksız değilse bile, giderek zorlaştığı açıktır. Ama yıllar boyunca iktisatçılar bu noktanın %4 -işsizliğin "tam istihdam" oranı olarak adlandırılması gereken bir rakam- dolayında olduğunu düşünüyorlardı. Oysa %4'ün şimdi çok az olduğu ortadadır; *gerçekte, geçtiğimiz 28 yıl için, olması gerekenden daha azdır.* MİT'den, önde gelen emek pazarı iktisatçılarınızdan Profesör

Robert Hall'un yaptığı bir analize göre dayanılabilir işsizlik oranı bunun altındaki oranlarda enflasyon hızlanmaya başlar- daha 1948 için yüzde 5 dolayındaydı ve yavaş yavaş artarak geçtiğimiz yıllarda yüzde 5,5 ila 6 arasına ulaşmıştır. ...Yine MİT'den Franco Modigliani'nin yaptığı hesaplamalar da Hall'un bulgularını aşağı yukarı doğrulamaktadır."

"Şimdilerde dendiği üzre, dayanılabilir ya da "doğal" işsizlik oranına yüksek düzeyde üretken işçilerin (örneğin genç erkekler) arz ve talebi arasında yaklaşık bir denge varken ulaşılır; bu noktada daha az üretken işçilerde (örneğin delikanlı çağındakiler) fazla bir arz olacaktır. İşsizlik oranı aşırı genişlemeci para ve mali politikalarla doğal düzeyinin altına çekildiğinde... ücretler çok daha yüksek düzeye çıkarlar. 1951'den 1953'e kadar işsizlik oranı yine doğal oranının iyice altına düştü. ...1964'ten 1970'e kadar işsizlik oranı yine doğal düzeyinin altına düştü ve saat ücretleri arttı. ...1973'te işsizlik doğal oranının altına, yüzde 4,9'a düştüğünde, bunu telafi edecek yükselme, yüzde 7,8'e tırmandı. Bu rakamlar açıkça göstermektedir ki işsizlik, geleneksel politik nutuklarda dile getirenlerden çok daha yüksek düzeylerde kalmalıdır. ...İdeal olarak, tüm operasyon öylesine zamanlanmalıdır ki... işsizlik oranı yüzde 5,5 ve 6 arasına düşsün. ...Ama bu ideal durumu hedeflemek basiretsizlik olurdu. Pratikte, hükümetin böylesine bir ince ayarı tutturması olanaksız gibidir. Burada tutucu olmayı seçerek, yüzde 6'ya yaklaştığında, işsizlik oranını aşağı çekmeyi bırakmak daha iyi olacaktır. Bu tutumu benimsediğimizde saat ücretlerindeki artış oranı düşmeye devam ederdi. Şüphe yok ki bu oran, son birkaç yılın yüksek işsizlik oranlarıyla zaten aşağı çekilmiştir."

Bu makalenin yanındaki bir çerçeve yazıda *Fortune*, "PROFESÖR WACHTER'DEN İYİ HABERLER" başlığıyla şöyle diyor:

"Ücret enflasyonu sorunlarında uzmanlaşan iktisatçılar arasında, bugünlerde en iyimserlerinden biri, şu sağdaki adam (kendisi 33 yaşında), Michael Wachter'dir. Pensilvanya Üniversitesi profesörlerinden olan Wachter, ücret artışlarıyla işsizlik arasındaki ilişkinin son zamanlarda çok daha elverişli hale geldiğini gösteren bazı he-

saplamalar yapmıştır; yani verili bir işsizlik derecesi, ücret artış oranını aşağı çekmekte daha büyük etkiye sahiptir. ...1974 sonundan beri varlığını sürdüren durgun emek pazarı, emeğin, böylesi bir ücret artışını getirme yeteneğini azaltmıştır. Sonuç olarak Phillips Eğrisi tümüyle "sağ alta" kaymıştır. ...İşsizlik düşmeye devam ettikçe, bu yararın bir kısmını yitirebiliriz." (*Fortune*, Eylül 1976, s. 100-106; italikler ve büyük harf orjinale aittir)

Ama o sırada işsizlik yükselirken endişeye mahal yoktu ve o zamandan beri de yükselmeye devam etmektedir! Böylece *Fortune*, sağdaki iktisatçıların, "Yeni Yönetim İçin" çıplak siyasal reçetelerini örtecek sahte-bilimsel ideolojik incir yaprağı için "doğal" işsizliğin "doğal" yasalarını işi aleminin gereklerine uydurmak üzere değiştirmekle ne kadar yoğun biçimde uğraştıklarının hesabını gururla veriyor.

Jimmy Carter'ın baş ekonomik danışmanı olarak sivrilen ve son zamanlarda, 1977'de yüzde 7'lik enflasyon oranının bizi rahatsız etmemesi gerektiğini belirten Lawrence Klein, Ağustos 1976'da, %4 üzerindeki her işsizliği hâlâ gerçek işsizlik olarak -şüphesiz yanılarak!- görüyor ve bunu, enflasyondan daha çok bertaraf etmek istiyordu (*USN*'deki röpörtaj, 23 Ağustos 1976).

Fortune'daki makalesi yayınlandığı sırada Jimmy Carter'ın kendisi, ABD Başkanlığı için yürüttüğü kampanyayı, hâlâ, 1 Numaralı düşman olarak gördüğü işsizliğe karşı mücadeleyi geleneksel siyasi belagatine dayandırıyordu. Ama Eylül ayında *New York Times*'ın (5 Eylül 1976) "Carter Şimdi Dikkatini ABD Harcamalarına Çeviriyor. Enflasyon Frenlerine, Dengeli Bütçeye Önem veriyor" manşetine göre "Carter başkan seçilirse 'pahalı programlar'ın başlatılmasını geciktirecek... ki bu da politik vurguda belirgin bir değişme olarak gözüküyor." Daha sonraki beyanatlarda, özellikle resmi işsizliğin hâlâ %7'nin üzerinde olduğu seçimden sonra, Carter bir "muhafazakarı" Bütçe Direktörü atadığını ve giderek "sorumlu" davrandığını ilan etti. Şimdi de büyüme hızını %4'ten %6'ya çıkarmayı ve belki de işsizlik oranının bu dört yıllık başkanlık dönemi sonunda %4'te kesmeyi hedefliyor ve bunu, 1977'de %7,9'luk işsizliği 1,5, puan düşü-

rerek %6,4'e indirmek şeklindeki amacına ulaşmada "kaydadeğer bir başarı" olarak görüyor! (*IHT*, 24 Kasım, 1 Aralık 1976; USN, 13 Aralık 1976). Ama Kasım'a gelindiğinde resmi işsizlik oranı %8,1'e fırlamıştı ve *New York Times*, başmakalesinde, "bazı iktisatçılar yüzde 8 işsizliği şimdi 'normal' ya da kabul edilebilir bir oranın sadece biraz üzerinde olduğunu ileri sürmektedirler" demekteydi (*IHT*, 10 Kasım 1976). Yukarıda sözü edilen *Fortune*'daki makalenin doğru olarak belirttiği gibi, "ekonomik düşüncede modalar kaydadeğer bir anilikle değişmektedir" -hele sermayenin ekonomik çıkarlarının konjonktürel gerekleri ve onun siyasal uygulayıcıları birdenbire yeni bir ekonomik ideolojiye ihtiyaç duyduğunda. Kitlesel işsizlik ve bunu "doğal" hale getirmeyi planlayan bu ideolojik saldırı gerçeği karşısında, "büyük bir çoğunluk -yüzde 66- bu ülkede (ABD'de) tam istihdamın artık gerçekçi bir hedef olmadığını düşünmektedir" denmesine fazla şaşmamak gerek. Ne var ki bu işsizlik için suçlama ve sorumluluk atfederken, aynı anket ve kaynağa göre, %69'unun hükümeti, %65'inin işçi sendikalarını suçlaması ve %38'inin de iş çevrelerinin biraz sorumluluk alması gerektiğini söylemesi, daha az anlaşılır birşeydir. (*USN*, 18 Eylül 1976)

Bu arada Başbakan James Callaghan, partisinin (İngiliz İşçi Partisi) kongresinde yaptığı 28 Eylül 1976 günkü konuşmasında dinleyicilerine şöyle sesleniyordu:

"Eskiden vergileri kısarak ve hükümet harcamalarına yüklenerek resesyondan çıkabileceğimizi ve istihdamı artırabileceğimizi düşünürdük. tüm açıksözlülüğümle belirtmek isterim ki, böyle bir seçme hakkımız kalmamıştır ve eğer geçmişte var olmuşsa da, ancak ekonomiye daha büyük dozlarda enflasyon enjekte ederek uygulanmıştır ve bunu bir sonraki adımda daha yüksek işsizlik düzeyi izlemiştir. Geçmiş 20 yılın tarihi budur." (aktaran Friedman, *NW*, 6 Aralık 1975, s. 45)

Böylece Keynes'in ve Keynesçiliğin anavatanında,

"İngiliz İşçi Partisi hükümeti bugün 30 yıllık Keynesçi politikayı terkederek işsizliğin yüksek olduğu, arttığı bir zamanda 1,9 milyar sterlinlik (3,4 milyar dolar) katı bir deflasyonist paketi ilan etti.

...Böylesi sert önlemler dizisine ilişkin karar, burada ABD Hazine Bakanı William Simon ve muhafazakar uluslararası finansörler için bir zafer olarak gözükmektedir. Onlar Bay Healey'i, İngiltere'de kemerleri sıktırmadıkça, hasta sterlin için yardım beklememesi gerektiği yolunda gerek kamuoyunda, gerek özel olarak uyarmaktaydılar. ...Bay Healey ve Bay Callaghan'dir. ...Muhalefetteki Muhafazakarlar böylesi önlemler istemekteydiler ve bu yüzden bugün Bay Healey'i alkışladılar." (*IHT*, 23 Temmuz 1976)

Bay Callaghan ve Bay Healey'in bu hayırlı işi sürdürmelerini, İşçi Partisi ve sendikal hareket içindeki direncin üstesinden gelecek politik cesareti göstermelerini garantiye almak için IMF onları yakından izliyor ve sterlini kurtarıcı 3,9 milyar dolarlık borcu askıya almakla tehdit ediyor.

"Büyük İsviçre bankalarının ekonomi danışmanları, İngiltere'nin Uluslararası Para Fonu'ndan istemiş olduğu 3,9 milyar dolarlık borca ihtiyacı olduğunu ve sağlam bir İşçi Partisi hükümetinin iş başında kalması gerektiğini, çünkü ekonomiyi ayakta tutmak için gerekli muhafazakar politikayı ancak bu hükümetin izleyebileceğini söylemektedirler. ...İsviçre Union Bank iktisatçısı Bay Wyler, gerekli olan "sağlam bir muhafazakar hükümettir" diyor ve gevrek gevrek gülüp ekliyor: "Şimdi bunu sağlamada İşçi Partisi'nin şansı daha yüksek." (*IHT*, 13-14 Kasım 1976)

Bu arada Fransa'da meslekten iktisatçı yeni Başbakan Raymond Barre, bir kemer sıkma planı önerdi. *Le Monde*'un tahminine göre, bu plan, uygulanma derecesine bağlı olarak, Fransız işçilerinin gelirinin %5 ila %15 arasında bir bölümüne mal olacak. İşçilerin genel bir grevle ülkeyi felce uğratarak buna karşı çıkmış olmalarına şaşmamak gerek. Öte yandan İtalya'da Hıristiyan Demokratlar, bir süreden beri İtalyan Komünist Partisi'nin desteğiyle, Bay Andreotti'nin kemer sıkma programını uygulamaktadırlar. Buna benzer başka kemer sıkma programları, 1976 sonlarında, çeşitli farklı politik koalisyonlar temelinde, Portekiz, İspanya, İrlanda, Danimarka, Yunanistan, Finlandiya gibi çeşitli Avrupa ülkelerinde uygulama halindedir. Şuna da pek şaşmamak gerekir ki bazı

"Wall Street yorumcuları bu duraklama ya da geçici sükunetten daha öte birşey üzerine dikkatleri yoğunlaştırmaktadırlar. ...İçlerinden biri şöyle diyor: "1977'de çoğu Avrupa ekonomilerinde büyüme, en iyi durumda, 1976'dakinden biraz kötüce, en kötü durumda da, felaket kabilinden olacaktır." Her iki yorumun da özünde yatan mesele, çeşitli ülkelerce izlenmekte olan deflasyonist politikaların dünya ekonomisi üzerinde yaratacağı etkinin belirsizliğidir. Bu politikalar toplam iç talebi kamçılamaktan çok azaltmayı hedeflemektedir. ...Aynı yorumcu, "Bu deflasyonist önlemlerin, işsizliğin yüksek olduğu ve ekonomik büyümenin yavaşladığı bir ortamda alındığı hesaba katılınca, bu önlemlerin en azından iyi niyetli olduğunu teslim etmek gerekiyor" diyor. Ama onun inancına göre, bu önlemlerin, istihdamda şiddetli bir gerileme olmakszın beklenen sonuçları yaratıp yaratmayacağı ya da yurt dışındaki siyasal ortamın, bu önlemlerin uygulanmasına olanak verecek kadar istikrarlı olup olmadığı hâlâ tartışmalıdır." (*IHT*, 4 Kasım 1976)

Bu durumda, azgelişmiş ülkeler bir yana, sanayileşmiş ülkelerde ulusal hükümetin makroekonomik politikasının sınıf temeli olan bir politika olduğu ve bu politikanın devlet gücünü, emek sömürüsüne dayalı birikimin kaçınılmaz olarak eşitsiz olan sürecinin uzun, orta ve kısa vadeli gerekleriyle uyumlu olarak kapitalist sınıfın çıkarları doğrultusunda kullanmak demek olduğu konusunda eğer şüphe kalmışsa, son olaylar bu şüpheyi ortadan kaldırmıyor mu?

Ulusal makroekonomik politikanın genelde halk için daha üst düzeyde, sağlıklı ilerleyen bir büyüme sağlamak için planladığı ve bunu sağladığı iddiası, hakim kapitalist sınıfın ideolojik mitinden başka birşey değildir.

Eğer bu ideolojik mit ulusal planda doğru olsa ya da olabilse bile -ki değildir ve olamaz da- uluslararası plada bir etkisi ve yararı kesinlikle yoktur. *Time*'da yayınlanan (10 Mayıs 1976) bir röpörtajda Alman Başbakanı ve eski Maliye Bakanı Helmut Schmidt şu uyarıyı yapıyordu:

"Herkes şunu aklına koymalıdır ki dağınıklıktan kurtarılması gereken dünya ekonomisidir, yoksa tek tek ulusal ekonomiler değil.

Bu, bir dereceye kadar ABD için bile geçerlidir."

1975'te Fransa'daki Ramboulleit Şatosu'nda ve 1976'da Porto Rico'da yapılan 'ekonomik doruk toplantıları', uluslararası ekonomiyi ulusal devlet politikalarıyla durallaştırma ve yönetme sorununa - ve aynı zamanda bu sorunla baş edemeyişine- gösterilen yüksek düzeyde siyasal ilginin birer kanıtıdır. Bu doruklardan ilkinin ertesinde *Busieness Week* (13 Ocak 1975; aktaran MacEwan, URPE, s. 80) muhabirine Henry Kissinger'in teslim ettiği gibi,

"Son zamalarda hem Avrupalılarla hem de Japonlarla yaptığımız tartışmaların ilginç bir yanı, ekonomik koordinasyon ihtiyacının vurgulanması olmuştur. ...Ama, gerçekte, politikaların nasıl koordine edileceği henüz çözülmemiş bir sorundur."

Ünlü iktisatçı Gottfried Haberler şu aşikar şeyi gözlemliyor (*WWA*, 1974, Defter 2):

"Enflasyon uluslararası bir olgudur ama ancak ulusal politikalarla durdurulabilir. Burada başlıca sorumluluk açıktır ki en büyük ülkelere düşer. ...Küçük ülkelerin seçme şansı azdır. "(s. 191)

Haberler'in, daha az aşikar ama daha az doğru olmayan bir gözlemi de,

"Dünya artık dolar standartına bağlı değil... ama ABD'deki enflasyonun Dünya'nın başka yörelerinde de enflasyonist etki yaratacağı hâlâ söz konusudur. Üstelik, ABD, kendisi içerde enflasyon yaşamazken bile bazı ülkelere enflasyon "ihraç" edebilir... "(s. 182, 184)

Bütçe açığıyla finanse edilen, Euro-dolar üreten Vietnam Savaşı sırasında ABD tam da bunu yaptı: Yurt içinde denetim altında tuttuğu enflasyonu yurt dışına ihraç etmek ve benden sonra tufan demek. "Yani dünya enflasyonu ABD'de imal edilmişti" (Haberler, s. 182). Bir başka açıdan da Sweezy ve Magdoff 1970'te şöyle yazıyordu (Dynamics, 1972, s. 172-3):

"Vietnam Savaşı'nın Amerikanlaştırılmasından bu yana, 1964'teki 6 milyar dolarlık sağlam bir ihracat fazlası, 1969'da büyük ölçüde eridi. Sonuç tabii ki ABD ödemeler dengesinin şiddetle zayıflaması oldu; Uluslararası ölçekte ABD şimdi olanaklarının çok

ötesinde yaşıyor. ...Şimdiye değin öteki kapitalist ülkeler, ne kadar çok olursa olsun, ABD doları kabul etmeye istekli olmuşlardır; çünkü bunları, içten içe, sonuçta nakde dönüştürebilecek bir tür borç senedi olarak varsaymaktaydılar. ...Sorun, bunun ne kadar sürebileceğidir. Ama birşey kesin gibi gözüküyor: Borç senetlerinin birikmesi ilanihaye sürüp gidemez. Er geç bir gün gelecek ve alacaklılar "Yeter!" diyecek ve zaten sahip oldukları şeyi tahsil etmeye çalışacaklardır. Bu da mevcut uluslararası para sisteminin çöküşü demek olacaktır ve yaratacağı sonuçlar herhalde 1931'de uluslararası para sisteminin çöküşündekinden de daha derin ve yaygın olacaktır."

Çok geçmeden, 15 Ağustos 1971'de, ABD, doları altınla değişmeyi resmen terketti: Dolar iki kez devalüe edildi, birkaç spekülatif para krizi, sabit kur tutturmayı olanaksızlaştırınca, başlıca paralar birbirine karşı dalgalanmaya bırakıldı ve Savaş sonrasında Bretton Woods'da kurulan tüm uluslararası para sistemi darmadağın oldu. Birçok onarma girişimine karşın, kırılan testi bir daha yapıştırılamamıştır.

1931 para çöküşünün tekrarlanması hâlâ mümkündür ve 1929 (bir çok bakımdan gerçekte 1928 ve hatta 1927) ila 1933 (ya da gerçekte 1940) depresyonunun, başka biçimlerde de olsa yeniden ortaya çıkması, muhtemel değilse bile, hâlâ mümkündür. Ulusal devletlerin makroekonomik politikalarının, eğer olabilecekse, nasıl koordine edileceği sorunu, şimdi de o zamanki kadar çözüme kavuşturulmuş olmaktan uzaktır.

Amerikan emperyalizminin Avrupalı ve Japon rakipleri karşısındaki -Üçüncü Dünya'dan söz etmezsek- çıkarlarını temsil ederek, Charles Kindleberger, Büyük Depresyon üzerine son zamanlarda yazdığı bir kitapta, o zamanlar (İngiltere'nin gücünün azalmış olup henüz ABD'nin gücününse kendini yeterince hissetirmek istemediği ya da hissettirmediği için) *tek* bir egemen ekonomik gücün bulunmayışından ötürü gerilemenin (slump) engellenmesinin mümkün olmadığını iddia ediyor. Kindleberger ile bir süper-emperyalist gücün varolabileceği ya da olması gerektiği veya bu gücün son depresyonu önleyebilmiş olacağı ve ardından gelecek her depresyonu önle-

yeceği noktasına kadar hemfikir olmamakla birlikte, onunla birlikte diyebiliriz ki, emperyalistlerarası rekabet, o zaman da, şimdi de, ulusal makroekonomik durallaştırma politikalarının koordinasyonunu veya başarısını, şiddetli depresif gerilim koşullarında denendiğinde neredeyse olanaksız hale getirir. Çünkü böylesi depresyonlar bütün ulusal makroekonomik politikaları, ulusal üretimi ve işsizliği ihraç etmek için komşunu dilendir politikalarına (1930'larda bu adla anılırlardı) dönüştürür. Öyle ki, 1929 çöküşünden (crash) kısa süre önce Alman savaş tazminatlarına ilişkin Young Planı, Haziran ayında, hem de Almanya'nın dayatılan tazminatı o zaman ödeyemeyeceğine ilişkin şikayetlerine karşın imzalanmıştı. Gerçekte Young Planı'nın resmen kabulü, 1929 Ekim'indeki Wall Street Çöküşü'nden (crash) *sonra*, ancak Ocak 1930'da gündeme geldi; böylece bir ülkeden ötekine sorunların ihraç edilmesine çalışılarak, ekonomik yönden depresyonist ve politik bakımdan patlayıcı trendler hızlandı. Hoover, Alman tazminat ödemeleri için 20 Haziran 1931'e dek moratoryum önerisinde bulunmadı; yani bu öneri yalnızca Almanya'nın tazminatı ödeyemeyeceği değil, aynı zamanda, ödemesi için onu zorlamanın bir bütün olarak dünya kapitalist ekonomisine yükler getireceği de anlaşıldıktan sonra yapıldı. Hatta o zaman bile moratoryumun kabulü, Fransa'nın inadı yüzünden gecikti. ABD Kongresi Haziran 1930'da, krizin yükünü ihraç etme çabasıyla, son derece korumacı Hawley-Smoot Gümrük Tarifesi'ni kabul etti. Bu arada mali kriz Avusturya'yı (Kreditanstalt), Almanya'yı ve İngiltere'yi sarstı ve İngiltere, Eylül 1931'de birdenbire, içi boşalmış altın standartını terk etti; oysa birkaç hafta önce üst düzey Mcmillian Komisyonu (önde gelen bir üyesi de Keynes'ti), İngiltere'nin bu zecri adımı atmaması gerektiği ve atmayacağını ilan etmişti. Bunu, koşullar elverdiği ölçüde, ki pek elvermedi, kendi makroekonomik politikalarını kurtarmak üzere, 25 ülkenin altın standartını terketmesi izledi. Zamanın ekonomik "doruğu" Dünya Ekonomik ve Para Konferansı idi; birkaç ertelemeden sonra nihayet Haziran-Temmuz 1933'te Londra'da toplandı. O arada Hitler ve Roosevelt işbaşına gelmişti ve konferansı, dolayısıyla son koordinasyon umutlarını da

tümüyle dağıtan Roosevelt oldu: Dış borç alacaklarını toplamaya çalışmadaki inatlı uyuşmazlığıyla, tek taraflı para ve mali politikalar izlemesiyle ve sonra aniden ve beklenmedik bir çıkış yaparak kurları işbirliği yoluyla durallaştırmayı öngören karar metnini reddederek -oysa bu karar metni taslağının hazırlanmasına, bizzat Roosevelt'in önceki önerisini dikkate alarak ABD delegasyonu yardımcı olmuştu. Başkan Nixon'un Yeni Ekonomik Politika'sı ve 15 Ağustos 1971'de altın standartını terketmesi, müttefiklerine, özellikle %10'luk ek vergi biçimindeki "Nixon şoku"ndan en çok etkilenen ülke olan Japonya'ya şantaj yapması, aradan geçen 40 yıl içinde durumun hiç değişmediğini göstermektedir. Bu, gelecekte çıkacak bir kriz için sağlıklı ilerleyen bir makroekonomik politika vaadi hiç de oluşturmaz.

Alman Başbakanı Schmidt'in, Washington'da Ululas Basın Kulübü'ndeki konuşmasında (haberi veren *FR*, 17 Temmuz 1976), kendine yeterli ulusal ekonomilerin artık geçmişte kaldığı yolundaki sözleriyle hemfikiriz -gerçi bu ekonomiler, şüphesiz, daha ulusal devlet doğmadan da önce, 16. yüzyılda, "geçmişte" kalmıştı. "Dünya Sistemi Olarak Kapitalizmin Çelişkileri'nde (s. 10-12) Fred Bloc'un şu yazmış olduklarıyla da hemfikir olmalıyız:

"Mesele basittir; Dünya ekonomisi ne kadar açık olursa, uluslararası ekonomik karşılıklı bağımlılığın ölçüsü de ve -tıpkı merkez bankalarıyla ulusal hükümetlerin kendi ekonomilerini yönetmesi gibi- uluslararası ekonomiyi yönetecek kuruluşlara olan ihtiyaç da o kadar büyük olur (Tanrı korusun!). Tabii ki sorun, birbiriyle rekabet halindeki ulusal devletlerden oluşan bir dünyada böylesi bir uluslararası kurumsal yapının nasıl oluşturulacağıdır. Sorunun başlıca üç çözümü vardır: Bu koordine edici ve yönetici rolün bir egemen ve sorumlu güç tarafından uygulanması; ulusal hükümetlerin, ekonomik egemenliğin önemli ögelerini devredecekleri uluslarüstü kurumların gelişmesi; dünya ekonomisini kendi ortak çıkarları doğrultusunda koordine edecek bir dizi büyük ulus arasında etkili bir ortak iştirakin gelişmesi. Uluslararası para sisteminin en iyi işlemiş olduğu dönemler, bir tek ulusun, uluslararası ekonomik davranış il-

kelerinin genel kabulünü güvenceye alacak ekonomik ve politik güce sahip olduğu ve yeterli miktarda uluslararası kredi ve likiditeyi tek başına sağlayabildiği dönemler olmuştur. Ama ABD ödemeler dengesinin süregiden açığı göstermektedir ki ABD artık bi koordine edici rolü yerine getirecek mutlak ekonomik üstünlükten yoksundur. Ve eğer ABD bu güçten yoksunsa, başka bir ülke ya da bölge, bu rolü oynayabileceğini iddia bile edemez. Bu durumda, bugün uluslararası ekonomik koordinasyona yönelik mümkün yol olarak, ikinci veya üçüncü çözümler kalır. ...Hükümetler, kendi ülkelerinin uluslararası durumunu savunma veya güçlendirme hakkını uluslararası bir aracıya devretmekte son derece isteksiz olacaktır. ...Ortak yönetim büyük olasılıkla ABD'nin (ve öteki ülkelerin) iç ve dış politikalarında önemli kaymalar gerektirecektir."

Buna, özellikle kriz sırasında katlanmaları çok zayıf bir ihtimaldir. Gerçekten de, daha iki yıl önce Schmidt'in kendisi şu uyarıda bulunuyordu (*Die Zeit*, 15 Şubat 1974):

"Uluslararası işbölümünün bozulabileceği, hatta derinden yıkılabileceği bir evreye yaklaşıyoruz -ve bu evre 12 ay değil, bir kaç yıl sürebilir. ...ta ki sonunda, tıpkı Dünya Depresyonu'ndaki gibi birçok ülkenin birbirine karşı tavrının radikal olarak değişebileceği ve komşunu dilendir şiarına uygun olarak davranılacağı. ...Bana öyle geliyor ki bugün hızla oraya doğru yol alıyoruz."

Kissinger'in dediği gibi ve onun bu çözümlerden ilkini kendi deyimiyle 1974 "Avrupa Yılı" süresince ve sonrasında (yeniden) empoze etmek için harcadığı kahramanca çabalara karşın, koordinasyon sorunu çözülmemiş olarak durmaktadır.

(Haziran ve Kasım 1976)

Yayın ve Kuruluş Adları İçin Kullanılan Kısaltmalar

AER: *American Economik Review.*
BW : *Business Week*, New York.
EBE : *Economic Bulletin for Europe*, Cenevre (UNECE yayını).
EO: *Economic Outlook*, Paris (OECD yayını).
EPW: *Economic and Political Weekly*, Bombay.
ESE: *Economic Survey of Europe*, Cenevre (UNECE yayını).
FER: *Far Eastern Economic Review*, Hong Kong
FR: *Frankfurter Rundschau*, Frankfurt
FT: *Financial Times*, Londra,
IHT: *International Herald Tribune*, Paris.
JEI: *Journal of Economic Issues*,
LM: *Le Monde*, Paris.
NBER: National Bureau of Economic Research
NW: *Newsweek*, New York.
NZZ: *Neue Zürcher Zeitung*, Zürih.
OECD: Organization for Economic Coorperation and Development, Paris.
SZ: *Süddeutsche Zeitung.*
UNECE: United Nations Economic Commission for Europe, Cenevre.
USN : *U.S. News and World Report*, New York.
WWA: *Weltwirtschaftliches Archiv*, Kiel.

Adı Geçen Öteki Kaynaklar:

Baran, Paul ve Sweezy, Poul M., *Monopoly Capital*. New York, 1966.

Barkin, David, "Emperyalizmin Ekonomik Kirizi", *Radical Perspectives on the Economic Crisis of Monopoly Capital* içinde, New York, Union of Radical Economics (URPE), 1975.

Blaug, Mark, "Lakatos'a Karşı Kuhn ya da İktisat Tarihinde Araştırma Programlarına Karşı Örnekler", *History of Political Economy* içinde, Cilt 7, Sayı 4, Kış 1975.

Block, Fred, "Bir Dünya Sistemi Olarak Kapitalizmin Çelişkileri", *Insurgent Sociologist* içinde, cilt 1, sayı 2, Kış 1975, s. 3-22.

Bratenstein, Roger, "Azgelişmiş Ülkeler İçin Konjonktürel Bir Teoriye Doğru İlk Adımlar", *Intereconomics* içinde, Defter 10, Ekim 1974.

Braun, Oscar, Bağımlılık Teorisi Açısndan Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen, *Üçüncü Dünya İktisatçıları Birinci Kongresi*'ne sunulan tebliğ, Cezayir, Ocak 1976.

Capitalstate Collective, San Francisco Körfez Alanı, *Watergate ya da Richard Nixon'un 18 Brumaire'i.*

Chenery, Hollis, "Dünya Ekonomisinin Yeniden Yapılandırılması", *Foreign Affairs*, Ocak 1975.

Clevelend, Harold ve Brittain, Bruce, "Bir Dünya Depresyonu Mu? HAYIR", *Foregn Affairs*, Ocak 1975.

Edwards, Richard C., "Sınai Temerküzün Enflasyona ve Ekonomik Krize Etkisi", *Radical Perspectives on Economic Crisis of Monopoly Capitalism* içinde, New York, Union for Radical Political Economics (URPE), 1975.

Davis, Joseph S., *The World Between the Wars, 1919-39: An Economist's View*, Baltimore, 1975.

Galbraith, John Kenneth, *The Great Crash 1929*, Boston, 1961.

Gordon, David, "Emeğe Karşı Sermaye: Üretim Alanında Güncel Kriz", *Radical Perspectives on the Economic Crisis of Monopoly Capitalism* içinde, New York, Union of Radical Political Economics

(URPE), 1975.
Gordon, Kermit, "1970'lerin Politika Sorunları Üzerine Bazı Tahminler", *American Economic Review* içinde, Mayıs 1975 (Amerikan İktisat Derneği Yıllık Toplantı Tutanakları, 28-30 Aralık 1973).
Heilbronner, Robert L., *American Economics Review*, Mayıs 1974 (Amerikan İktisat Derneği Yıllık Toplantı Tutanakları, 28-30 Aralık 1973).
Heller, Walter W., "İktisatın Neresi Doğru?" Amerikan İktisat Derneği'nde yapılan Başkanlık Konuşması, 29 Aralık 1974. *American Economic Review* içinde, Mart 1975.
Kindleberger, Charles P., *The World Depression 1929-1933*, Berkeley, 1973.
MacEwan, Arthur, "Dünya Kapitalizmindeki Değişmeler ve ABD Ekonomisinin Bugünkü Krizi", *Radical Perspectives on the Economic Crisis of Monopoly Capitalism* içinde, New York. Union of Radical Political Economics (URPE), 1975.
Moore, Geoffrey, "Konjonktürlerde Bazı Yüz Yıllık Değişmeler", *American Economic Review* içinde, Mayıs 1974.
Müller, G. Rödel, U. Sabel, C. Stille, F. ve Vogt, W., *Okonomische Krisentendenzen im Gegenwaertigen Kapitalismus*, Starnberg, Almanya, Max Planck Institut, Haziran 1976, 3 cilt, Mimeo.
Nixon, Richard, Başkanlık Dönemi Açış Konuşması, Washington, D.C., 20 Ocak 1973.
Samuelson, Paul A., *Economics, An Introductory Analysis*, 4. basım, New Pork, 1958.
Schumpeter, Joseph A., *Business Cycles*, New York, 1939.
Sherman, Howard, "Enflasyon, İşsizlik ve Tekelci Sermaye", *Monthly Review*, Cilt 27, Sayı 10, Mart 1976.
Steindl, Joseph, *Maturity and Stagnation in American Capitalism*. Oxford, Blackwell, 1952. Yeniden Basım, New York, Londra Monthly Review Press, 1977.

Yarı-sömürge Ülkeler ve Yarı-sanayileşmiş Egemenlik Altındaki Ülkeler

Ernest MANDEL

Döküm

Son yirmi yıl içinde bir dizi yarı-sömürge ülkede, gerçek anlamda bir sanayileşme hamlesine tanık olundu. Bu ülkelerin toplumsal ve ekonomik yapıları köklü bir değişime uğradı. Farklı toplumsal güçler ve kesimler arasındaki güç ilişkileri de bu değişime bağlı olarak alt üst oldu. Bu ülkelerin uluslararası ekonomiye katılış biçimleri artık eskisi gibi değil. Aynı nedenden dolayı bu ülkelerin metropollerle siyasi ilişkileri de değişime uğramış durumda.

Söz konusu olan nitel değil, nicel değişiklikler de olsa, bu değişimler, değişiklik olarak kaydedilmeyi ve derlenmeyi hak edecek kadar önemliler. Söz konusu olan, özellikle, kendisi de aynı, yani emperyalist çağda eşitsiz ve bileşik gelişme yasasının mantığı tarafından belirlenmiş olarak kalan devrimci stratejinin bütünü içindeki farklı taktik bileşenlerin ağırlığındaki değişimlerdir: sürekli devrim stratejisi. İşte bu nedenle, marksistlerin çözümlemelerde yeni ve daha kesin kategorilerin kullanımını yaygınlaştırmalarının artık zamanı gelmiştir.

Emperyalist çağın başlangıcından 1950'li yıllara kadar, azgelişmiş ülkeler genellikle, gerçek anlamda sömürgeler ve yarı-sömürge ülkeler olmak üzere iki alt gruba ayrılmak durumundaydılar. İki kü-

TABLO I
GSMH ve İstihdam İçinde Tarım ve Sanayinin Payı

	GSMH İçindeki Pay				İstihdam İçindeki Pay			
	Tarım		İmalat Sanayi		Tarım		Sanayi	
	1960	1981	1960	1981	1960	1981	1960	1981
Çad	%52		%4	%4	%95	%85	%2	%7
Bangladeş	%58	%54	%5	%8	%87	%74	%3	%11
Etiyopya	%65	%50	%26	%16	%88	%80	%7	%13
Nepal					%95	%93	%2	%2
Birmanya	%33	%47	%12	%10		%67		%10
Afganistan					%85	%76	%6	%8
Mali	%55	%42	%15	%16	%94	%73	%3	%12
Malavi	%58	%43	%16	%13	%92	%86	%3	%5
Zaire	%30	%32	%13	%3	%83	%75	%9	%13
Uganda	%52	%75	%9	%4	%89	%83	%4	%6
Burundi		%56		%9	%93	%84	%3	%5
Yukarı Volta	%55	%41	%9	%13	%92	%82	%5	%13
Ruanda	%80	%46	%1	%16	%95	%91	%1	%2
Hindistan	%50	%37	%14	%18	%74	%69	%11	%13
Tanzanya	%57	%52	%5	%9	%89	%83	%4	%6
Halti					%80	%74	%6	%7
Sri Lanka	%32	%28	%15	%16	%56	%54	%14	%14
Pakistan	%46	%30	%12	%17	%61	%57	%18	%20
Kenya	%38	%32	%9	%13	%86	%78	%5	%10
Endonezya	%50	%24		%12	%75	%55	%8	%15
Bolivya	%26	%18	%15	%14	%61	%50	%18	%24
Honduras	%27	%32	%13	%17	%70	%63	%11	%15
Zambiya	%11	%18	%4	%18	%79	%67	%7	%11
Mısır	%30	%21	%20	%32	%58	%50	%12	%30
El Salvador	%32	%26	%15	%15	%62	%50	%17	%22
Tayland	%40	%24	%13	%20	%84	%76	%4	%9
Filipinler	%26	%23	%20	%25	%61	%46	%15	%17
Güney Kore	%37	%17	%14	%28	%66	%34	%9	%29
Cezayir	%16	%6	%8	%11	%67	%25	%12	%25
Brezilya	%16	%13	%26	%27	%52	%30	%15	%24
Arjantin	%16	%9	%33	%25	%20	%13	%36	%28
Meksika	%16	%8	%19	%22	%55	%36	%20	%26
Güney Afrika	%12	%7	%21	%23	%32	%30	%30	%29
Tayvan		%7	%22	%40		%35		%38
Hong Kong	%4	%1	%27	%28	%8	%3	%52	%57
Singapur	%4	%1	%12	%30	%8	%2	%23	%39

(Kaynak: BM İstatistikleri. Tayvan'la ilgili veriler için: Çin Cumhuriyeti İstatistik Yıllığı, 1982

TABLO II

	Kişi Başına GSMH (1981) (cari ABD doları olarak)	Ortalama Ömür (1981)	Okuryazar Olmayan Yetişkin Oranı (1981)
Çad	100	43 Yıl	%85
Bangladeş	140	48 Yıl	%74
Etiyopya	140	46 Yıl	%85
Nepal	150	45 Yıl	%81
Birmanya	190	54 Yıl	%34
Afganistan	190?	37 Yıl	%80
Mali	190	45 Yıl	%90
Malavi	200	44 Yıl	%75
Zaire	210	50 Yıl	%45
Uganda	220	48 Yıl	%48
Burundi	230	45 Yıl	%75
Yukarı Volta	240	44 Yıl	%95
Ruanda	250	46 Yıl	%50
Hindistan	260	52 Yıl	%64
Tanzanya	280	52 Yıl	%21
Haiti	300	54 Yıl	%77
Sri Lanka	400	69 Yıl	%15
Pakistan	350	50 Yıl	%76
Kenya	420	56 Yıl	%53
Endonezya	530	54 Yıl	%38
Bolivya	600	51 Yıl	%37
Honduras	600	59 Yıl	%40
Zambiya	600	51 Yıl	%56
Mısır	650	57 Yıl	%56
Salvador	650	63 Yıl	%38
Tayland	770	63 Yıl	%14
Filipinler	790	63 Yıl	%25
Güney Kore	1.700	66 Yıl	%7
Tayvan	1.770		%10
Cezayir	2.140	56 Yıl	%65
Brezilya	2.220	64 Yıl	%24
Meksika	2.250	66 Yıl	%17
Arjantin	2.560	71 Yıl	%7
Güney Afrika	2.770	63 Yıl	
Hong Kong	5.100	75 Yıl	%10
Singapur	5.240	72 Yıl	%17)

me arasındaki fark da zaten, sosyoekonomik yapıdan çok emperyalist egemenliğin *siyasi* biçimine ilişkindi. Sömürge ülkelerde, emperyalist güçlerin dolaysız siyasi egemenliği, devlet iktidarının bizzat bu güçlerce doğrudan kullanılmasıydı. Yarı-sömürge ülkelerde ise bu güçlerin *dolaylı* siyasi egemenliği söz konusuydu; devlet gücünü olağan kullanımı yerli egemen sınıfların (Haile Selasiye Etiyopya'sı, İbni Suud Suudi Arabistan'ı, İran ve Afganistan akla getirildiğinde bu sınıfların ille de burjuva olması şart değildi) elinde kalmaktaydı. Bu sonuncu kümedeki ülkelerde emperyalizm hüküm sürmekte, ancak ülkeyi yönetmemekteydi. Yerli egemen sınıflar iktidarın kullanımına *küçük ortaklar* olarak katılmaktaydılar.

İkinci Dünya Savaşı ertesinde, sömürgeci güçlerin savaş sırasında zayıflamaları, ancak daha çok da Çin devrimi sonucunda sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde ulusal kurtuluş hareketleri hemen hemen evrensel bir gelişim gösterdiğinde, dolaysız egemenliğin dolaylı egemenliğe dönüşümü genelleşti. Hemen tüm eski sömürgeler şekli siyasi bağımsızlıklarına kavuştular.

Aynı şekilde 1963'lere doğru, birkaç istisna dışında azgelişmiş ülkelerin tümü yarı-sömürge ülkeler kategorisinde sınıflandırılmak durumundaydılar. Bunun yanında bu ülkelerden Çin, Kuzey Kore, Kuzey Vietnam, Küba gibi birkaçı (ve aynı şekilde, İkinci Dünya Savaşı öncesinde yarı-sömürge statüsünde olan Doğu Avrupa ülkelerinin çoğu) farklı biçimlerde, metropollerin egemenlik alanının dışına çıkmışlardı.

Günümüzde azgelişmiş ülkeler arasında önemli yeni bir ayrım zorunlu hale geldi. Emperyalizmle siyasi, mali, ekonomik ilişkileri açısından verilecek hüküm ne olursa olsun, bu ülkelerden bazılarında günümüzde iç sosyoekonomik durumda 1910, 1920, 1930, 1940 ya da 1950'dekiyle karşılaştırılamayacak ölçüde bir değişime tanık olunduğu itiraz kabul etmez bir olgudur. Bu ülkeler, şimdi kendilerini -tarihi bir karşılaştırma noktası olsun diye söyleyelim- 1917 Rusya'sının ya da 1936 İspanya'sının yaşadığından daha ilerde bir yarı-sanayileşme durumuna oturtan, süregiden bir sanayileşmenin ilk evresinden geçmiş durumdadırlar.

Oysa yarı-sömürge ülkelerin büyük çoğunluğu, getirdiği tüm sonuçlarla birlikte bu hızlı ve süregiden yarı-sanayileşme sürecini yaşamış değildir. O halde bütün azgelişmiş ülkeleri karman çorman bir şekilde tek bir yarı-sömürge kategorisinde sınıflandırmak büyüyen bir karışıklık ve anlaşılmazlık kaynağı olmak durumundadır. Bu durum, gerçeğin anlaşılması ve bundan doğru sonuçların çıkarılması yolunda, temel, yaşamsal ayrımların farkına varılmasına izin vermemektedir. İşte bu nedenle azgelişmiş ülkelerin, bir yandan gerçek anlamda yarı-sömürge ülkeler ve diğer yanda da yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülkeler olmak üzere yeni bir bölümlemeye tabi tutulmaları zorunlu hale gelmiştir (buna karşın şekli siyasi açıdan özellikle Antiller'de, Pasifik ve Hin Okyanusu adalarında birkaç küçük sömürge ülke ve Hong Kong, hâlâ varlıklarını sürdürmektedirler).

Bu bölümlemeyi başka bir biçimde de ifade etmek mümkündür: Metropollerin egemenliği altındaki ülkeler *genel* kategorisi içinde, yarı-sanayileşmiş ülkeler ve terimin geleneksel anlamında yarı-sömürge ülkeler olmak üzere bir bölümleme yapmak gerekmektedir. *Tablo I, II ve III*'teki istatistik veriler bu ayrımın yerindeliğini hemen kavramaya olanak tanımaktadır.

Tablo I'i doğru olarak yorumlayabilmek için, "sanayi" kategorisinin aynı zamanda hem imalat sanayiini hem de madencilik sektörünü içerdiğini hesaba katmak gerekmektedir. O halde imalat sanayiinin GSMH içindeki zayıf payı ve sanayi istihdamının görece daha büyük ağırlığının, madencilik sektöründeki gelişimi yansıtması mümkündür. Bu özellikle Cezayir, Endonezya ve Bolivya örneklerinde böyledir. Köylülüğün, sanayi istihdamına bir yükselişe karşılık düşmeyen görkemli gerileyişi, eksik istihdam edilmiş, marjinalleştirilmiş, ya da lumpenleştirilmiş kent nüfusu olarak billurlaşan kırdan göçü yansıtmaktadır (resmi istatistiklerde bu, "hizmet sektörünün gelişimi" olarak adlandırılmaktadır). Özellikle Endonezya, Tayland, Filipinler, Salvador, Brezilya, ve Meksika örneklerinde durum budur.

Bağıntılı olarak tarım istihdamıyla tarımın GSMH içindeki payı

arasındaki oransızlık belirmektedir. Bu oransızlık özellikle Zaire, Kenya, Zambiya, Nijerya gibi Siyah Afrika ülkelerinde (adı geçen ülkelerde köylülük, 1981'de çalışan nüfusun % 50'sini oluştururken, GSMH'nın ancak %23'ünü üretmektedir), Orta Amerika ülkelerinde, Bolivya'da, Peru'da (bu ülkede köylüler çalışan nüfusun %39'unu oluşturmakta

TABLO III

1978 Civarında İmalat Sanayi Üretiminin Yapısı

	Donatım Malları*	Tüketim Malları
Bangladeş	%4,3	%72,3
Nijerya	%6,2	%64,2
Venezüella	%7,5	%51,7
Hong Kong	%7,9	%80,5
Kolombiya	%8,4	%68,3
Filipinler	%9,4	%74,5
Endonezya	%9,3	%75,8
Meksika	%11,6 (**)	%59,8
Güney Kore	%14,3 (**)	%64,3
Hindistan	%22,3	%48,7
Singapur	%24,1	%51,3

(Kaynak: age.)

(*) "Donatım malları", dayanıklı tüketim malları ve ulaşım araçları hariç, makineleri ve elektirikli makineleri içerir. "Aramallar" olarak adlandırılan üçüncü bir imalat sanayi malları kategorisi de vardır. Bu kategori çelik, arıtılmış petrol, petro-kimya ürünleri vb.'den oluşmaktadır... Radyo, televizyon ve diğer elektirikli ev aletleri gibi dayanıklı tüketim malları, tüketim malları kategorisine dahildir.

(**) Bu iki ülkeni 1980, 1981 ve 1982'deki oranları anlamlı ölçüde yüksektir. *The Economist* (14 Ağustos 1982), Güney Kore için (1981) %18 oranını vermektedir; tüketim mallarının payı %47'ye düşmüştür.

ve GSMH'nın ancak %9'unu üretmektedirler), Meksika'da (köylülük çalışan nüfusun %36'sını oluştururken GSMH'ya ancak %8'lik bir katkıda bulunmaktadır), aynı şekilde Güney ve Güneydoğu Asya'da (Tayland'da köylüler çalışan nüfusun %76'sını oluştururken GSMH değerinin ancak %24'ünü üretmekteler) kendini göstermektedir. Köylülüğün, çalışan nüfusun hala %50'sini oluşturduğu ve

GSMH'nın ancak %21'ini ürettiği Mısır ve aynı oranların sırasıyla %52 ve %14 olduğu Fas örneklerine de işaret edelim.

"Ben burdayım" diye bağıran bu oransızlık, kuşkusuz geleneksel tarımın üretkenlik düşüklüğünü yansıtmaktadır. Ancak bu düşük üretkenlik de belirlenmiş fiyat ve ihracat (pazarlama) politikalarının yol açtığı, köylülüğün aşırı sömürüsü ve sefaletiyle pekiştirilmektedir.

İmalat sanayii ürünlerinin ihracat içindeki payı, 1980'de, Arjantin'de %21,4; Brezilya'da (1970'te %15,2 iken) %44,9; Singapur'da 43,4; Tayvan'da (1981) %86,5; Hong Kong'da %93,8; Güney Kore'de (1960'ta %14 iken!) %90,5'tir. Bu son dört ülke için donatım mallarının toplam ihracat içindeki payı ise *Tablo IV*'teki gibidir.

TABLO IV
Donatım Mallarının Toplam İhracat İçindeki Payı

	1962	1977
Hong Kong	%4,9	%16,2
Güney Kore	%2,6	%17,4
Tayvan	%1,7	%21,0
Singapur	%9,8	%24,5

(Kaynak: Patrick Tissier: "İkinci Dünya Savaşı'ndan Bu Yana Sekiz Asya Ülkesinde Sanayileşme", Critique de l'economie polotique, No: 14, 1981. Derginin bütün bu sayısı, Pierre Salama'nın kitapları gibi, bu makalenin eğildiği konu üzerinde değerli bir veri kaynağı oluşturmaktadır.)

Değişen

Bu tablodan ortaya çıkan görünüm, değişik göstergeler arasındaki görkemli bir bağıntıdır. Sanayileşmiş ülkelerle azgelişmiş ülkeler arasındaki yolun açıkça ortasında yer alan bir dizi ülke ortaya çıkmış durumdadır. Söz konusu olan hepsinden önce Meksika, Arjantin, Brezilya, Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong'dur (Güney Afrika, Mısır, Cezayir, Hindistan ve de nüfus yoğunluğu az olan petrol ihracatçısı ülkeler ayrı bir konum işgal etmektedirler).

Başta sözü edilen yedi ülke için aşağdaki etkenler arasında bağıntı/korelasyon/ vardır:

- Sanayinin ekonomik faaliyet içinde bundan böyle ağırlıkla hakim olması;
- Kır ve kent ücretli işçilerinin çalışan nüfus içinde baskın gelen ağırlığı;
- İhracatta sanayi ürünlerinin baskın gelen ağırlığı;
- En yoksul ülkelerinkini ortalama on kat aşan ve en zayıf metropol ülkelerinkine yaklaşan kişi başına gelir düzeyi (Brezilya'nın, Arjantin'in ve Meksika'nı kişi başına GSMH'ları hemen hemen Portekiz'inkine Hong Kong ve Singapur'un GSMH'ları ise İspanya'nınkine eşit durumdadır).

Bu bağıntının tam olmadığı sınırdaki ve geçiş durumundaki örneklerin tümü özgün karakteristiklere sahiptir. Güney Afrika esas olarak hala mamul madde değil, madensel hammaddeler (altın, elmas vb.) ihraç eden bir ülkedir. Bunu yanı sıra bu ülkede, aralarındaki uçurum hala çok büyük olan ve 1'e 10 ya da 1'e 8 civarında dalgalanan beyaz ve renkli nüfus arasındaki bölümlenme ortaya konmadığı takdirde istihdam ve kişi başına gelir "ortalamaları" yanıltıcı olmak durumundadır. Hindistan, azgelişmişlik içinde yaşayp giden yoksul bir köylü ve "marjinalleşmiş" bir kentli nüfusuyla, fakat aynı zamanda şehirde olduğu gibi kırda da kesin bir "sıçrama"yı gerçekleştirmiş modern bir sektörün varlığıyla temelde hala "ikili" ekonomiye sahip bir ülkedir. Aynı açıklama, sanayileşmenin kesin bir "sıçrama" gerçekleştirdiği, ancak nüfus patlamasını etkisiz hale getirmeyi başaramadığı, yani, toplumun bütünü üzerinde yeterince yığılmalı bir etkiye sahip olamadığı Mısır ve Cezayir için de büyük ölçüde geçerlidir.

Nüfus yoğunluğu az olan petrol ihracatçısı ülkelere gelince, Bu ülkelerde kişi başına gelir, azgelişmişliğin diğer göstergeleri yok olmaksızın, gökten inme petro-dolarların yansıması olarak bazen çok yüksek rakamlara ulaşmaktadır (*Tablo V*: Bu ülkelerin bazılarında hüküm süren muazzam toplumsal eşitsizlik göz önüne alındığında, kişi başına ortalama, burda da pek fazla birşey ifade etmiyor).

TABLO V

	Kişi Başına Ortalama Gelir	Ömür	İmalat Sanayinin GSMH içindeki payı	Okur-yazar olmayan yetişkin oranı
Libya	8.450 $	57 Yıl	%3	
Suudi Arabistan	12.600 $	55 Yıl	%4	%75
B. Arap Emirlikleri	24.660 $	63 Yıl	%4	%40
Kuveyt	20.000 $	70 Yıl	%4	%44

(Kaynak: BM İstatistikleri)

O halde şu sonuç kendisini dayatmaktadır: Bugünün dünyasının gerçekliğini kavrayabilmek için, kapitalist ülkelerin nitelendirilmesine yeni bir ayırımı; yarı-sömürge ülkelerin klasik tüm karakteristiklerini artık sergilemeyip, bunlardan yalnızca birkaçını hâlâ sürdüren, yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülkeler ayrımını katmak zorundayız.

Söz konusu ülkeler artık temel bir iktisadi durgunlukla belirlenmemektedirler. Bu ülkeler artık ağırlıklı olarak tarımsal yapılara sahip değiller. Bu ülkeler artık ne tarımsal ve madensel hammadde üretim ve ihracat, ne de tek cins tarımsal ürün ya da tek kalem mal üretimiyle sınırlı durumdadırlar.

Yarı-sömürge ülkelerin bu geleneksel özellikleri, son tahlilde daha önce vurgulanan iki yapısal karakteristiğin (emperyalist mali sermayenin egemenliği ve emperyalizmin siyasi -özellikle diplomatik terimi kullanılmıştır- egemenliği) nedeni değil, sonucudurlar. Peki bu iki karakteristiğin akibeti ne oldu?

Mali açıdan bu ülkelerde geçtiğimiz onyıllarda meydana gelen en önemli değişiklik, metropol ülke mali sermayelerinden bağımsız özerk bir mali sermayenin ortaya çıkışı oldu.[1]

(1) 1973 petrol fiyat "patlaması"nın ardından bazı OPEC ülkelerinde gündeme gelen büyük çapta sermaye birikiminden itibaren bu olguya dikkati çekmiştik. Bkz. "Yeni Bir Arap ve İran Mali Sermayesinin Doğuşu" ve "Birçok Yarı - Sömürge Ülkede Özerk Bir Mali Sermayenin Doğuşu Üzerine Bir Kez Daha", **Critique de l'economie politique**, No: 22, 1975. Aynı şekilde bkz. N. Jafar'ın 15/2, 1/3, 15/3 ve 303/1979 tarihli **Inprecor** makaleleri.

Yukarıda sözü edilen tüm ülkelerde ve başka bir dizi ülkede (özellikle Suriye, Irak ve İran'da), yüzyılın ilk yarısında olduğu gibi bankaların, büyük sanayinin ve madenlerin büyük bölümünün metropollerin mülkiyeti altında olması artık söz konusu değil. *Bu tür mülkiyetin* payı,

ya ulusal-tekelci (banka grupları, finans grupları, ya devlet, ya özel ya da karma "ulusal" sanayi grupları);

ya da *ortak girişim* tipinde (metropol çokuluslu şirketlerinin ulusal-tekelci gruplarla ortaklığı) bir mülkiyetin gelişmesi karşısında muazzam ölçüde gerilemiş durumdadır.

Değişmenin *kapsamı* üzerine gevezelikle vakit kaybetmek mümkündür. Ancak değişim ortadaysa, bu değişimi görmek için de kör olmak gerekir. Bir yandan, diyelim 1940 ya da 1950'lerin *Anglo Iranian Oil Company* egemenliği altındaki Brezilya'sıyla, büyük İngiliz ve Amerikan tröstlerinin tahakkümü altındaki Arjantin'i ya da bütünüyle İngiliz mali sermayesinin egemenliği altındaki Hindistan'ıyla - bunlar (Süveyş kanalı Şirketi'nin egemenliği altındaki Mısır'dan hiç söz etmeyecek olursak) "yarı-sömürge" formülünün uygulanabileceği tipik durumlardır- diğer yandan bu ülkelerin bugünkü durumları arasında temel bir farklılık vardır.[2]

Aynı şey siyasi yapılar düzeyi için de geçerlidir. Ekonomileri bütünüyle yabancı mali sermaye egemenliğinde olduğu için, bu ülkelerde devlet esas olarak bu sermayenin aleti idi. Devletin asıl işlevi "ulusal" sermaye birikimini değil, yabancı sermayenin değerlenmesini ve birikimini güvence altına almaktı. Hükümetler bu ülkelerde birer kukla olmak durumundaydılar. Aynı şeyi Nasır, Musaddık ya da Humeyni, Peron ya da Brezilya'daki askeri diktatörlük, Nehru ya da Bayan Gandi, Aleman'dan bu yana Meksika başkanları, Singapur ya

(2)Yarı-sömürge ülkelerin bu nitelenmelerinin geleneksel marksist kaynlarından sayısız alıntı yapılabilir. Biz, Komünist Enternasyonal'in 6. Kongresinde kabul edilen ve belirleyici sınai, ticari ve mali kuruluşların ve de ulaşım sektörünün yabancı emperyalist güçlerin elinde bulunduğu bu ülkelerde, sınai azgelişmişliken sözeden programını belirtmekle yetinelim. Bu bölümler Lev Troçki'nin "*Komünist Enternasyonal'in Program Eleştirisi*"nde eleştirilmemişlerdir.

da Güney Kore hükümetleri için söylemenin anlamsızlığı ortadır.

Bunun yanı sıra gözlemlenebilir "diplomatik" değişimin farkına varabilmek için -olgunun sınırlılıkları ve pratik sonuçlarının büyük ölçüde sadece parlak laflar düzeyinde kalması bir yana- bağlantısız denilen ülkeler bloğu olgusunu gözlemlemek yetecektir. Kral Faruk'u, General Çan Kay Şek'i, İmparator Haile Selasiye'yi, Rıza Şah'ı, Albay Batista ve Başkan Varga'yı, Romanya Kralı Karol ya da Bulgar kralı Boris'i, Başkan Kardenas'ın öncülüğünde bir "bağlantısızlar bloğu" oluşturup, diyelim 1934'te, lafzi düzeyde de olsa, diplomatik arenada, mesela Milletler Cemiyeti oturumlarında, Londra, Paris, Washington, Berlin ve Tokyo'nun tümüne birden kafa tutarken hayal etmek gerçekten çok güçtür. Oysa bunlar terimin klasik anlamında yarı-sömürge ülkelerin gedikli temsilcisiydiler. Mali ve siyasi çözümlemeyi toplumsal güç yaplarının incelikli bir tahliliyle tamamyarak soruna daha da yaklaşmak mümkün. Yarı-sömürge ülkeler geçmişte (ve günümüzde de) genellikle, temel bileşenlerini hegemonik yabancı sermaye, geleneksel egemen sınıflar (genellikle fakat her yerde değil- büyük toprak sahipleri) ve André Gunder Frank'ın haklı olarak "lumpen burjuvazi" olarak adlandırdığı "sürdürülen" bir *komprador* burjuvazinin oluşturduğu bir oligarşinin egemenliği altındaydılar. Fakat bunun, bugünün Sao Paulo, Meksiko, Buenos Aires, Seul, Hong Kong, Singapur, Taypeh, Bombay'ın, hatta Kahire ve Cezayir'in gerçekliğiyle pek fazla ortak bir yanı yok. Buralarda temel ögelerini "ulusal" tekelci gruplar, (her zaman olmasa da çoğunlukla askeri) devlet bürokrasisinin üst kademeleri ve çok uluslu şirketlerin oluşturduğu yeni bir "oligarşi" ortaya çıkmış durumdadır. Bu, kaba hatlarıyla eski oligarşinin hala hakim olduğu azgelişmiş ülkelerin büyük çoğunluğu için geçerli değil. Dünya pazarında "orta/ara" bir konum işgal eden on kadar ülkenin durumu budur.

Bu yenide sınıflandırmanın gerekliliğinin altını bir kez daha çizmek için iki olguyu belirtelim:

Donatım malları da dahil olmak üzere, bazı yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülkelerin ağır sanayii, günümüzde dünya paza-

rında önemli bir yer işgal etmektedir. Örneğin Güney Kore, gemi inşa sanayiinde dünyada üçüncü sıradadır. Bu ülke yılda ABD'nin iki katı, İngiltere, Fransa ve Batı Almanya'nın toplam üretimlerinden fazla tonajda gemi inşa etmektedir. Söz konusu olanın, 1920, 1930, 1940, hatta 1950' lerde anlaşılan biçimde "tipik" bir yarı-sömürge durumu olduğu, ciddi bir şekilde söylenebilir mi? Bu durumun sonuçlarından biri, yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülkelerden bazılarının özerk silah üreticisi ve ihracatçısı haline gelmiş olmalarıdır (hepsinden önce Xingu uçağıyla Brezilya, fakat aynı şekilde Hindistan ve diğerleri).[3]

. Yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülke bankalarının en güçlüleri, dünyanın en büyük bankalar arasındaki sıralamada, bir dizi daha az önemde metropol ülke bankalarını geride bırakmaktadırlar. Örneğin *Banca do Brazil* öz sermaye bakımından olduğu kadar, varlıklarının toplamı (ya da mevduatlarının tutarı) açısından da en büyük İsveç, Avustralya, İspanyol, Danimarka, Norveç, Portekiz ve Avusturya bankalarından önde gelmektedir. Brezilya'nın bu ülkelerden daha büyük olduğu söylenebilir. Bu doğrudur. Fakat bu 1930, 1940, 1950 ve 1960'ta da böyleydi. Eğer bu sadece bir nüfus fazlalığı sorunu idiyse, bu ülkenin en büyük bankası neden daha o zamanlardan dünya sermaye piyasasında aynı yere sahip değildi?

. Özerk bir mali sermayenin ve gerçek bir banka gücünün ortaya çıkışı, yarı-sanayileşmiş ülkelerin, özellikle Brezilya, Hong Kong, Singapur, Meksika, Güney Kore, Güney Afrika ve aynı şekilde en zengin OPEC ülkelerinin -kuşkusuz hala mütevazi ölçüde- sermaye ihracına başlamasıyla sonuçlandı.

Örneğin Hong Kong'un en zengin Çinli armatörlerinden C.Y. Tung, güçlü İngiliz grubu Furness Whity'yi satın altı (Le Monde, 19 Nisan 1982). Zaten Hong Konglu armatörler, Yunanlıları hem de çok geride bırakıp dünyada birinci sıraya yerleşmiş durumdadırlar.

(3) Yarı-sömürge ülkelerin ileri teknoloji alanında kısmi başarılar üzerine bkz: Hindistan için, **Croissance des jeunes nations** (Mayıs 1983), Güney Kore için, **Far Eastren Economic Review** (7 Nisan 1983), Brezilya için, **Amerique latine** (No: 13, 1983).

Aralarında en zengini olan Sör Yung Pao'nun grubu, tüm Amerikan armatörlerinin ticaret filosu toplamına eşit ve Fransa'nın ticaret filosunun iki katı büyüklüğünde bir filoya sahiptir (*Le Monde*, 21-22 Ağustos 1983).

Bu yeni sınıflandırmayı katmak bir "revizyon" mudur? Hayır! Buharın'in ardından Lenin, Marx ve Engels'in kullanmadıkları yeni bir sınıflandırmayı, emperyalist ve yarı-sömürge ülkeler sınıflandırmasını getirdiler.[4] IV.Enternasyonal de Lenin ve Troçki dönemindeki III.Enternasyonal'in kullanmadığı "bürokratlaşmış işçi devletleri" kategorisini kullandı. Söz konusu olan basit bir geçici ve konjonktüre bağlı değişiklik değil de kalıcı bir olguysa, bu yeni olguyu tanımak, bu olguya bir ad ve tanım vermek, yani, çözümleme gereçleri olarak yeni kavramlar geliştirmek, bunları tutarlı bir biçimde mevcut çözümleme araçlarıyla bütünleştirmek, zenginleştirici bir adımdır...

Olgulardaki gözlemlenebilir önemli değişiklikleri kaydetmeyi ve açıklamayı reddetmek, bırakın "ortodoksluk"un bir savunusu olmayı, yeni olgular buzdolabında en iyi saklanan dogmalardan bile daha inatçı ve inandırıcı biçimde kendilerini ortaya koyduklarından, bellibir zaman aralığından sonra, genel olarak, gerçek bir çılgın ve tasfiyeci revizyonizme götürür.

Değişmeyen

Bugün terimin klasik anlamında yarı-sömürge ülkelerden geniş öl-

(4) Ayrıca Lenin, emperyalizm üzerine kitabını kaleme alırken, ara kategorilerin ortaya çıkmasının mümkünlüğünü çok açık bir şekilde dile getirdiğine dikkat çekerim. **Emperyalizm Üzerine Defterler**'deki; mali bakımdan bağımsız olmayan fakat siyasi bakımdan bağımsız ülkeler, yar-sömürgeler, sömürgeler sınıflandırmasına bakılabilir. Aynı defterlerde yer alan aşağıdaki çok daha açık pasaja da bakılabilir: "*...bu çağ için tipik olan yalnızca iki temel ülke grubu -sömürge sahibi olanlar ve sömürge ülkeler- değil, fakat buna ek olarak farklı bağımlı ülke biçimleridir de...*"

çüde farklı bir dizi yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülkenin varlığını kabul etmek, bu ülkelere ilişkin kuramsal ya da sürekli devrim stratejisine ilişkin bir değişikliğe yol açmaz.

Sürekl devrim kuramının öncülü, geri ülkelere ilişkin herhangi bir sürekli ve mutlak durgunluk "yasası" değil, içinde yaşadığımız çağda bu ülkelerin eşitsiz ve bileşik *gelişme* yasasıdır. Kuram, ulusal-burjuva (ya da ulusal-demokratik) içerikli tarihsel adımların *hiçbirisinin*, burjuvazi ya da milliyetçi küçük burjuvazi önderliğinde gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığını hiçbir şekilde ileri sürmez. Aksi halde, eski sömürgelerin hemen hepsinde şekli siyasi bağımsızlığın kazanılmasıyla, daha 1950, 1960'larda bu kuram geçerliliğini yitirmiş olurdu.

Oysa ileri sürdüğü şey, içinde yaşadığımız çağda geri ülkeler milliyetçi küçük burjuvazisinin, bu ülkelerde ulusal-burjuva devrimin tarihsel görevlerinin bütününü gerçekleştirmedeki yeteneksizliğidir. Çünkü kapitalist rejimde burjuva devletinin korunmasıyla dünya kapitalist pazarının çerçevesinde, bütünsel bir modernizasyonun, *yığılmalı* bir gelişmenin hiçbir yerde olanağı kalmamıştır. Çünkü, başka bir deyimle, Rusya, Brezilya, Meksika, Arjantin, Hindistan, Kore, Çin burjuvazileri, yeni bir İtalya'yı, Fransa'yı, Almanya'yı, Japonya'yı, hatta ABD'yi ne geçmişte yaratabilirlerdi, ne de bugün yaratmaları mümkündür. Çünkü, bu nedenle bu ülkeler azgelişmişliğin ya da -kapitalizm öncesi geçmişin hastalıklarını kapitalizminkilerle birleştiren- çarpık ve sakat gelişmenin bin türlü derdini geçmişte çektiler, bugün hâlâ çekiyorlar ve çekmeye de devam edecekler. İşte bu nedenle sosyalist devrim, yoksul köylülüğe yaslanan proletaryanın iktidarı alışı hem geçmişte hem bugün onsuz olmazdır. Bu ülkelerde ilk gerçek sanayi hamlesinin kapitalizm çerçevesi içinde mümkün olmadığı da söylenemez. Durum bunun tam tersidir.

Yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülkeler için kuramsal sonuçların tarihsel geçerliliğinin yalnız ve yalnız klasik ulusal-demokratik devrimin bütününün gerçekleştirilmemiş olmasına dayanmadığını da ekleyelim. Bu geçerlilik aynı zamanda sosyalist

devrimin artan gerekliliğine dayanmaktadır. Bilelim ki, ne Hollanda'da burjuva devrimi, ne İngiliz devrimi, ne Amerikan devrimi, ne de büyük Fransız devrimi *kapitalist* kâr oranlarındaki dalgalanmalardan ileri gelen konjonktürel ve yapısal bir işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmışlardı (onların tanıdıkları işsizlik *kapitalizm öncesi* üretim ilişkilerinin çözülmesinden kaynaklanmaktaydı). Bu devrimlerin merkezinde, kentte sosyal hizmetlerin (konut, sağlık, eğitim, elektrik-havagazı-su, yol şebekesi, toplu taşıma vb...) azgelişmişliği sorunu, yani, bu ülkeler burjuvazisinin cevap veremediği, *kapitalist gelişimin kendisince yaratılan yeni kitlesel ihtiyaçların* keskinliği yoktu.

Oysa bu sorunlar, yukarıda sözü edilen ülkelerde bugün kitlesel özlemler ve taleplerin merkezinde yer almaktadır. buna, bu ülkelerde çalışanların tam da başarılan "sanayi hamlesi" çerçevesinde maruz kaldığı aşırı sömürü sorunlarını (enflasyon, gerçek ücretlerin dönemsel düşüşü, çalışma hızının artırılması, işyerlerinde despotizm vb...) de eklersek, bu ülkelerde söz konusu olanın ulusal demokratik devrimin tarihsel görevleriyle proleter devrimin tarihsel görevlerinin bir *bileşimi* olduğu ve bu bileşim içinde "özgül" proleter görevlerin ağırlığının tamı tamına, başarılmış sanayi "hamlesi"ne bağlı olarak arttığı anlaşılır. "Yarı-sömürge ülkeler" kavramı, bu kavrayışı çok daha kolaylaştırıyor.

Bazı arkadaşlar, on kadar ülkenin "yarı-sömürge ülke" olarak tanımının terk edilmesinin ciddi yanlış değerlendirmelere yol açacağından duydukları endişeyi dile getirmişlerdir... Bu nedenle geleneksel ifade ile yetinmek gerektiği yolundaki akıl yürütme iki noktadan hatalıdır:

Öncelikle bir yöntem hatası. *Bilimsel* sosyalizmde "tehlikeli" ya da "yersiz" düşünceler diye birşey yoktur. Doğru ya da yanlış düşünceler, daha doğrusu, günün ya da daha sonrasının ampirik verilerince doğrulanan ya da çürütülen tezler, tarihsel deneyle doğrulanan ya da geçersiz kılınan çalışma hipotezleri vardır. Azgelişmiş ülkelerin, yarı-sömürge ve yarı-sanayileşmiş ülkeler biçimindeki bölümlenmesine, bütününde alındığında toplumsal, ekonomik, siyasi

gerçekliği kavramadığını, olgulara karşılık düşmediğini, yalnızca geçici bir nitelik taşıyan olguların aşırı bir genellemesi olduğunu göstererek karşı çıkmak mümkündür. Bunu *göstermek* başarılırsa (ki bunu şimdiye dek kimse yapmış değil) düşüncenin "tehlikeli" olduğu değil, yanlış olduğu gösterilmiş olacaktır. Eğer, tersine, olgular söz konusu olanı, bu toplumların evrimleşme biçiminin anlaşılmasında vazgeçilmez, kalıcı, yapısal bir ayrım olduğunu doğrularsa, o zaman yeni kavram "yersiz" olmak bir yana, formülasyonlarda çözümleme aracı olarak vazgeçilmez olacaktır.

İkincisi bir çıkarsama hatası. Bazı azgelişmiş ülkelerin yarı-sanayileşmiş egemelik altındaki ülkeler olarak tanımlanması, uluslararası kapitalist toplum ve ekonominin *bütününe* (bu toplum ve ekonominin) emperyalist hakimiyet üzerine kurulu olduğu yönündeki bakışı "kaçınılmaz" bir şekilde değiştirmek sonucunu getirmez. Emperyalist ülkelerle yarı-sanayileşmiş ülkeler arasındaki ilişkiler hâlâ egemen-egemenlik altındaki, sömüren-sömürülen, ezen-ezilen ilişkileri olmaya devam etmektedir. O halde, *yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülkelerde anti emperyalist görevler* hâlâ geçerlidir.

Bu ülkelerden bazılarının "alt-emperyalist" ülkeler ya da "küçük emperyalist güçler" haline geldiği ya da bu ülkelerle "zayıf" emperyalist ülkeler arasında artık yapısal bir farklılık kalmadığı yolundaki hipotezlere itibar edilemez. Buradan çıkan sonuç, yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki bir ülkeyle bir emperyalist ülke arasındaki savaşın, siyasi rejimi ne olursa olsun birinci ülke açısından hâlâ haklı yanı olmasıdır; ikinci ülkenin yengisi sonucunda emperyalizmin güçlenmesi söz konusu olacaktır.[5]

Malvin savaşı sırasında, ingiliz emperyalizminin Arjantin'e saldırısına karşı çıkarken kullandığımız özellikle bu ölçüttü. Ancak bu

(5) Bununla birlikte, Angola'yı, Namibya'yı, Mozambik'i ya da Pretoriya ile askeri çatışma halindeki herhangi bir yarı-sömürge Afrika ülkesini desteklemeyi haklı çıkarmak için Güney Afrika'yı "emperyalist" olarak adlandırmak mı gerekir? Hayır, çünkü, yarı-sömürge bir ülkeye karşı yürüttüğü tüm savaşlar gerici olarak tanımlamak için Güney Afrika devletini yarı-sanayileşmiş bir *göçmenler kolonisi, emperyalizmin silahlı kolu* olarak nitelendirmek yeterlidir.

karşı çıkışımız, arjantin proletaryasının, askeri dikatörlük *cuntas*'ına karşı tek bir gün dahi aksatmadan, kesintisiz ve ara vermeden sürdürmek zorunda olduğu mücadelesinde karşı karşıya bulunduğu taktik sorunları değiştirmez.

Geri ülkelerin bir bölümünün yeni tanımının yöneliş değişikliği içermiyor olmasının aşırı bir "taklitçilik", "milliyetçi lafazanlıkla yanıltılmış" yığınlar karşısında pedagojinin gerekleriyle ya da aynı cins öznel bir ölçütle ilgisi yoktur. *Bu, bu ülkelerin bütününün toplumsal gerçekliğine* (tek yanlı ve dar değil) bütünsel bir bakıştan kaynaklanmaktadır. *Bu ülkelerde bazı yapısal özellikler değişti fakat diğer baz özellikler de değişmeden kaldılar.* İşte, ulusal demokratik devrimin tarihsel sorunsalından hareketle taktik, harekete geçirme ve görevlerin belirlenmesinde, yani **sürekli** devrim stratejisinin belirlenmesindeki tüm karmaşıklığın dayanadığı temel.

1) Birçok alanda payı küçülse bile yabancı sermaye bir dizi alanda hâlâ güçlü biçimde varlığını sürdürmektedir. Bu müsaderenin *özgül* talebi bir başına önemini korumaya devam etmektedir (hatta siyasal konjonktürün belli bir anında anahtar talep haline gelebilir).

2) Daha çok, artık yabancı *mülkiyet* değil de, borçlanma biçimini almış olsa da emperyalizmin mali egemenliği bir gerçeklik olmaya devam etmektedir (dış borcun iptali ve faizlerinin ödenmesinin reddi gibi tartışmalar).

3) Hemen tümüyle emperyalist metropolle teknolojik bağımlılık ortadadır. Zaten, geri teknolojilerin ve hatta kullanılmış makinelerin süregiden aktarımı bu bağımlılığa eşlik etmektedir (bkz. Pierre Salama, "*Latin Amerika'da Sermayenin Uluslararasılaşmasının Özellikleri*", ***Revue Tiers Monde***, Nisan-Haziran 1978). Patent hakları bu ülkelerin bağımlılığında artık çok önemli bir rol oynamaktadır.

4) Dünya pazarına bağımlılık hâlâ temeldir. Bu bağımlılık ülkede yaratılan *değerin* -özellikle eşitsiz değişim yoluyla- emperyalist sermaye *aktarımını*, yani, *sömürge aşırı kârlarının sürmesini* içermektedir. Uluslararası ekonomiden kopuş, özellikle teknoloji alanında özerk bir gelişme, işçi devletleriyle daha sıkı bir ekonomik işbirliği, özellikle takasın kitlesel uygulanımı ve bir dünya hammadde üreti-

cileri birliği fonunun yaratılmasıyla değer yasasının kıskacından kurtulma girişimi tartışmaları.

5) Artık gerçek anlamda yarı-sömürge ülkelerin durumunda olduğu gibi hemen hemen bütünsel görünüm arzetmese bile, emperyalizme askeri ve diplomatik bağımlılık hâlâ önemini sürdürmektedir. Sonuç olarak emperyalist askeri üslerin sökülmesi, askeri ittifakların bozulması, ordu subaylarının emperyalist eğitim merkezlerine gönderilmesini önleme, tüm dünya yüzeyinde ulusal kurtuluş hareketlerine aktif destek verme gibi talepler bu ülkelerdeki devrimcilerin eylem programında yer almalıdır. Bunların dönemsel olarak proleter kitlelerin de ötesine taşan yankıları olur. Dolayısıyla belli hedeflere yönelik, *eylemde ve eylem için* birleşik cepheler şeklindeki tasarlanan diğer siyasi ve sosyal güçler için bir platform hizmeti görebilirler.

6) Toprak sorunu yakıcılığını korumaktadır ve devrimci programda ağırlığı, emperyalist ülkelerde sahip olduğundan niteliksel olarak daha fazladır.

Söz konusu ülkelerin metropol ülkelere mali bağımlılığı daha yakından incelediğinde bu ülkelerde neyin değişip, neyin değişmediği daha iyi kavranılacaktır.

Yirminci yüzyılın ilk yarısında klasik yarı-sömürge ülkelerde mali egemenlik, doğal zenginliklere (madenler, plantasyonlar) *el konulması ve emperyalist mülkiyet* altında girişimlerin (bankalar, fabrikalar, kamu hizmetleri girişimleri) yaratılması ile kendini göstermekteydi.

Üretim ve değişim araçlarına bu *el koyuş* kuşkusuz (Süveyş Kanalı klasik örneğinde de görülebileceği gibi) borçlanmayla hazırlanmıştı. Fakat emperyalist çağın belirleyici niteliği de tamı tamına buydu. Yani, sömürge ve yarı-sömürgelerin dışarıya borçlanmalarının büyük üretim araçlarına *yabancı emperyalist sermaye* tarafından el konulmasına *dönüşmesi* idi. Bu durumun ileri ülkelerde (emperyalist) olup bitenle koşutluğu da ayrıca çarpıcıdır. Bu ülkeleder de, sınai ve ticari sermayeye banka kredisi verilmesi ve dolayısıyla bu serbayenin bankalara borçlanması kapitalizmin kendisi kadar

eskidir. Emperyalist çağ bu alacakların hisse senedine dönüşme eğilimi, yani *mülkiyetin elde edilmesiyle* sınai sermayenin banka sermayesine boyun eğmesi anlamına gelmektedir. Zaten bu, kredi kanalıyla değil de, el koyma yoluyla dolaysız denetim, Hilferding'den bu yana finans kapitalin tanımı olmaktadır.

Yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki üklelerde ters yönde bir evrime tanık olundu. Geçmişte, temel girişimlerinin mülkiyetinin metropol sermayesi elinde bulunmasndan ötürü *dolaysız* egemenlik altında bulunan bu ülkeler, artık yalnızca kredi yoluyla dolaylı egemenlik altındadırlar. bu egemenlik hâlâ ağır, acı dolu ve sömürgen olmaya devam etmektedir. Azgelişmiş ülkelerden emperyalist metropollere her yıl 70 milyar dolarlık bir meblağ, (özellikle) kâr ve (geçmiştekinden daha az olmak üzere) temettü biçiminde geri dönmektedir. Ancak bu, gözle görülür bir biçim değişikliğine uğramış bulunuyor. Ve bu biçim değişikliği ayn zamanda bir içerik değişikliğini de kapsamaktadır.

Emperyalist sermaye azgelişmiş bir ülkenin temel girişimlerinin, özellikle ana bankalarının ve finans gruplarının mülkiyetini elinde bulundurduğunda, *sermaye pazarını egemenliği altında tutan, sermaye birikiminin ana çizgisini ve temel üretken yatırım alanlarını belirleyen de bu sermayedir.* Zaten sömürge ve yarı-sömürge ekonomisinin emperyalist ülkeler ekonomisini tamamlayıcı bir gelişme göstermesi ve hammadde ve tek kalem mal üretimiyle sınırlanmak zorunda olmasını temel nedeni de (herhangi bir "komplo" ya da temelde politik ve ideolojik ölçütler değil) budur.

Temel girişimlerin mülkiyeti metropol sermayesi elinden kurtulduğunda, yatırımların temel alanlarını belirleyen, genellikle kamu tarafından temsil edilen, güçlendirilen ya da desteklenen azgelişmiş ülkenin kendi büyük tekelleri ve finans grupları olmaktadır.[6] Bunu

(6) Montevideo Üniversitesi'nin eski rektörü, iktisatçı Samuel Lichtenczteyn, Latin Amerika'da özerk mali sermaye konusuna ilginç çalışmalar hasretmiş bulunuyor. Lichtenczteyn özellikle Uruguay'da askeri diktatörlük altında bu ülke banka sermayesinin oynamaya başladığı baskın ekonomik role işaret etmekteydi.

yapmaya muktedirdirler, çünkü (enflasyonla "beslenen" ya da beslenmeyen -başka bir hikaye daha) sermaye pazarını egemenliği altında bulunduran onlardır. Bunu bazı çokuluslu şirketlerle bir ortaklık içinde ya da bunlarla bir çatışma sonucu yapıyor olmaları, örnek örnek, aşama aşama somutta incelenmesi gereken, konjonktüre bağlı bir sorundur. Ancak son yirmi, yirmi beş yıl boyunca gündeme gelen değişmeler için belirleyici olan, *bir dereceye kadar emperyalist sermayeden kurtulabilen sanayi ve banka mülkiyeti sayesinde* bunu yapabilecek mali özerkliği kazanmış olmalarıdır.

Buna karşın bu *özerklik göreli ve dolayısıyla sınırlı kalmaktadır.* Azgelişmiş ülkeler hâlâ kapitalist dünyanın yoksul akrabaları olmaya devam etmektedirler. Dolayısıyla, oranlar muhafaza edildiğinde (bazı OPEC ülkelerininkiler haricinde) bu ülkeler egemen sınıfları da aynı şekilde hâlâ uluslararası hemcinslerinin yoksul akrabaları olmaya devam etmektedirler. Bir sanayileşme sürecini uzun vadede desteklemek için gerekli sermaye bu yerel burjuvazilerin olanaklarını geniş ölçüde aşmaktadır. Yabancı sermayenin katkısı hâlâ çok büyüktür, hatta giderek de büyüyebilir. Daha da öte, bazı örneklerde şu ya da bu dalda metropol mülkiyetinin güçlü bir biçimde geri gelişine tanık olunabilir. Teknolojik alanda bağımlılık hemen tümüyle sürmektedir.

Yeni ve özel bir biçim altında da olsa gerilik sürmektedir. Bu nedenle de bu ülkelere uluslararası ödünç para akımı ve buna koşut olarak kârların dışarı akışı sürmektedir. O halde bağımlılık ve mali egemenlik varlığını sürdürmektedir. İşte değişmeyen de budur.

Bu çözümlemeye itiraz etmek, ancak, yukarıda sözü edilen ülkeler banka ve finans gruplarının gerçekte "gizli" emperyalist hisse sahiplerince kontrol edildiğini, kredilerin gerisinde paravan adamlarla "saklı" bir mülkiyetin olduğunu göstermekle mümkün olabilecektir. Bu yolda, Güney Kore'nin Japonya karşısındaki (daha sınırlı ölçüde olmak kaydıyla Meksika'nın ABD karşısındaki) durumuna ilişkin bir tanıtlama girişimi başarısızlığa uğramştır. Zaten bu tanıtlama, sanayi "hamlesi"nin önemli bir yönünü yadsımaktadır. Bu "hamle" geçmişte o ülkede hegemonik konumda olan emperyalist gücü *ta-*

mamlayıcı olarak değil, onunla dolaysız bir rekabet halinde gerçekleşmektedir. Bu konuda Güney Kore'de demir-çelik, gemi inşa ve elektronik sanayilerinin gelişimine bakılabilir. Bu gelişmenin Japon sermayesi tarafından "yaratıldığı"nı ya da "kulislerde denetlendiği"ni söylemek saçmadır. Hyundai, Daewoo, Samsung vb. finans grupları, Mitsubişi, Mitsui, Dai İşi vb. tarafından denetlenmekte olan değil, bunlarla *rekabet haindeki* finans gruplarıdır.

Öte yandan yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülkelerde finans kapitalin özerkliği tezinin karşıtları, bir söyledikleri bir söylediklerini tutmaz hale gelmişlerdir. Bunlar son iki yıl içinde, yani ekonomik krizin kendisinin yarı-sanayileşmiş ülkelerde olanca ağırlığıyla hissettirdiği sırada, yabancı sermayenin bu ülkelerde bir dizi büyük girişimin *dolaysız mülkiyetini* yeniden ele geçirmeye çabalaması üzerinde kuvvetle ısrar etmektedirler. Fakat eğer durum böyleyse, bu dolaysız mülkiyetin metropol tröst ve bankaları açısından sadece kredi yoluyla dolaylı denetimle yetinmekten çok daha avantajlı birşey olduğunun kanıtı değil midir?

Değişimi ve Sınırlarını Açığa Çıkaran: Uluslararası Ekonomik Bunalım

Uluslararası ekonominin on yılı aşkın bir zamandır içinde bulunduğu ekonomik kriz, yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülkelerde gerçekleşen değişimin hem gerçekliğini hem de sınırlarını kesinlikle belirlemeyi olanaklı kılmaktadır. Kriz, bu ülkelerdeki ekonomik genişleme hakkında yayılan tüm efsanelerin reddini, kendisini önleyen büyümeden çok daha iyi bir şekilde mümkün kılmaktadır.

Yarı-sanayileşmiş ülkelerin tümü -belli zaman farklarıyla da olsa- sonunda krize girdiler. Gelişimleri hâlâ temelde dünya pazarı tarafından beirlenmekte, ekonomileri değer yasası tarafından düzenlenmeye devam etmektedir. Dolayısıyla kapitalist nitelikleri tümüyle kanıtlanmıştır.

Söz konusu olanın beylik şeyler olduğu -tabii bugün- düşünüle-

bilir. Ancak bu "beylik şeyleri" geçmişte dukrmaksızın savunagelmiş olanlar, SSCB'nin 1960'lardaki resmi iktisat anlayışında Hindistan, Mısır, Cezayir gibi ülkeler için "kapitalist olmayan gelişme yolu"na büyük değer verilmiş olduğunu hatırlatma hakkını kendilerinde bulabilirler. Tarihin bu yanlış teze ne tür bir son hazırlamış olduğu bugün görülmektedir.

Aynı şey, Brezilyalı kuramcı Bresser Pereira tarafından savunulan ve Costoriadis'in "bürokratik sınıf" ve Bettehleim'ın "devlet burjuvazisi" üzerine görüşlerinden esinlenerek yarı-sanayileşmiş ülkelerde devlet sektörünün öneminde ve devletin sanayileşmenin teşvikçisi olarak ağır basan rolünde, Brezilya ve Mısır gibi ülkelerde "özel" burjuvazinin egemen sınıf olmasının kanıtını gören tez için de geçerlidir. Bu ülkelerin doğaları bugünkü kriz tarafından açığa çıkarılmıştır. Yanılgı muazzamdır.

Dünya pazarının (bu pazar kendini hangi toplumsal-siyasal aracılıklarla dayatırsa dayatsın) *egemenliği altındaki bütün ekonomiler kapitalisttir*. Dünya pazarının, yani değer yasasının *egemenliği* dışında kalan tüm ekonomiler, bu pazarın etkisinden kurtulmamış olsalar dahi kapitalist değildirler.

Bu sonuncu durumda, SSCB vb. ülkelerin "devlet bürokrasileri", ayrıcalıklarını tüketim alanında sınırlamaktadırlar. Para biriktiriyor ve bundan çıkar sağlıyorlarsa, bu, temelde anlık ya da daha ilerdeki tüketim araçlarına yönelik kalmaktadır. Girişimci sermayesinin özel birikimi, planlı ekonomi tarafından serbest bırakılan alanı işgal etmekte, ancak böylesi bir ekonominin gözeneklerinde rol oynamaktadır. Bu tür sermaye birikimi, *nomenklatura*'nın suç ortaklığı yani rüşvete bağlanması olmaksızın gerçekleşmesi mümkün olmasa da, bu katman dışındaki toplumsal aktörlerce gerçekleştirilmektedir.

Oysa, yarı-sanayileşmiş ülkeler de dahil olmak üzere azgelişmiş ülkelerde, kamu sektörü ağır bassa da, uzun vadede özel sektörün içinde gelişeceği kültürden başka bir işleve sahip olmamaktadır. Devlet bürokrasisinin üst kademeleri, devlet ve kamu kuruluşlarının bütçelerini, temelde tüketime yönelik amaçlar için değil, özel girişimci olmayı hedefleyerek, özel sermaye birikimini gerçekleştirebil-

mek için kullanmaktadırlar. Unutmayalım ki, Avrupa ve Kuzey Amerika sanayi kapitalizmlerinin şafağında, kamu maliyesinin yağması, özel sermaye birikiminin, yani ilk büyük servetlerin oluşumunda aynı derecede öneme sahip olmuştu. Bu konuda **Kapital**'in ilk cildinin 24 bölümüne bakılabilir. Aynı şekilde, ABD'de büyük tekellerin kuruluşunda *soyguncu baronların* rolüne bakmak mümkündür. Japonya'da da ayı şekilde ilk ağır sanayi fabrikaları devlet tarafından kurulup sonradan özel kişilere devredilmişti.

Az güçlüleri daha güçlülerden daha sert vuran ekonomik kriz, tümünün aralarındaki rekabeti artırırken, sonunda yarı-sanayileşmiş ülke ekonomilerini, metropol ekonomilerinnden daha sert bir yıkıma uğrattı. Kriz bu ülkelerde çok daha derin bir toplumsal bunalıma neden oldu. Bu ülkelerde, satın alma gücünde %20-25'lik düşüşler kaydedildi. Bolivya örneğinde %50'lik bir azalmadan söz edilmektedir.

En yoksul yarı-sömürge ülkelerde, yaşam düzeyindeki bu düşüş, nüfusun önemli kesimleri için yetersiz beslenme ve doğrudan açlık krizleri gibi korkunç biçimler almaktadır. Bu durum, bu ülkelerin başlangıçtaki geri düzeyleriyle kolaylıkla açıklanmaktadır. Bir dizi Latin Amerika ülkesinde 1970 yılında, kişi başına günlük kullanılabilir protein ve kalori miktarına ilişkin olarak, Jacques Chonchol *Tablo VI*'daki rakamları vermektedir.

Eğer Bolivya'da nüfusun en az gelirine sahip %50'lik bölümünün Salvador'dakinden hiç de daha "müreffeh" olmadığı ve bu kesimin günlük besin payının krize bağlı olarak 1970'ten bu yana %20-25 arasında gerilediği kestirilebilirse, kişi başına günlük 1100-1200 kalori arası bir beslenme oranı bulunur ki, bu da 1940'lardaki bir Nazi toplama kampındaki orana denk düşer (1942-1944 arasının Auschwitz imha kamplarını değil, 1940'ın "normal" bir toplama kampını kastediyoruz).

Yetersiz beslenme ve açlık, besleyici bitki ekimi yerine ihracata yönelik ticari bitki ekiminin geçirilmesi yönünde sistemli bir politikayla ağırlaştırılmaktadır. Örneğin 1983'te Brezilya'da, ülkenin kuzeydoğusundaki açlığa rağmen, kahve ve soya üretimi sırasıyla

%79 ve %13 artarken, fasulye ve pirinç üretimi %45 ve %20 oranında gerilemiştir.

TABLO VI
Kişi Başına Günlük Kullanılabilir Protein ve Kalori (1970)

	Kalori	Protein	Toplam Protein Miktarı İçinde Hayvansal Protein
Arjantin	3.036	98	60
Meksika	2.660	67	16
Brezilya	2.613	65	22
Bolivya1.	902	49	14
El Salvador	1.873	46	14
Haiti	1.896	47	5
Ortalama			
Latin Amerika	2.600		
Düşük Gelirliler	1.700--2.300		
El Salvador	1.200--1.300		

(Kaynak: Jacques Chonchol: "*Latin Amerika'da Beslenme Sorunu: Kötü Beslenme ve Bağımlılık*", **Amerique latine**, No:4)

Arjantin, Meksika, Brezilya ya da Asya'nın yarı-sanayileşmiş ülkelerinde, çalışanların yaşama koşullarında bu denli korkunç bir bozulmaya tanık olunmadıysa da, gerileme yine de etkileyicidir. Meksika'da kriz ve onu izleyen kemer sıkma politikalarının, emekçilerin satın alma güçlerindeki son yirmi, hatta otuz yıl içindeki kazanımlarının çoğunu silip götürdüğü tahmin edilmektedir. Güney Kore'de 1982'de gerçek ücretler, 1978'deki düzeyin altına düşmüş durumdadır. Bu koşullarda sosyal patlamalar kaçınılmaz olmaktadır.

Kriz aynı zamanda bu ülkelerdeki yarı-sanayileşmenin geri döndürülmezliğini de doğrulamış durumdadr. Tüm bu ülkeler, kriz sırasında ve krize rağmen modern sanayilerini muhafaza ettiler. Bu ülkelerin hiçbirinde sanayi sektörü çökmedi. Bu ülkelerde sınai üretimde gerileme, gerçekte İngitere, hatta İspanya ve Portekiz'dekinden daha düşük düzeyde kaldı. Bu ülkelerin hiçbirinde, 1930'larda sömürge ve yarı-sömürge ülkeler için o denli tipik olan bir sanayisizleşme süreci yaşanmadı.[7] O halde yarı-sanayileşme, bütünüyle konjonktüre bağlı değişikliklerin zorlama bir genelleşti-

rilmesini değil, gerçekten yapısal bir değişimi ifade etmektedir.

Kriz aynı zamanda, yarı-sanayileşmenin yarı-sanayileşme kaldığını, yani *kısmi* bir sanayileşme olduğunu; ne, zaman içinde sürgit devam edebileceğini, ne de durmaksızın artan sayıda ülkeye yayılabileceğini doğruladı.[8] Yarı-sanayileşme yığılmalı nitelikte değildir, çünkü bağımlıdır. *Yani kapitalistdünya pazarında olup bitenle, her şeyden önce de bu pazarda en büyük paya sahip olmaya devam eden emperyalist ülkelerde olup bitenle belirlenmektedir.*

Pasifik bölgesinde (uluslararası ekonominin merkezi olarak giderek Atlantik'in yerini alacak) sürekli yakseliş halinde bir büyüme ve refah düşüncesi, olgular tarafından boş çıkartılmış durumdadır. Aynı şey, güya Japonya'dan kaynaklanan ve eşmerkezli çemberler halinde uluslararası ekonomiye yayılan bir "yeni birikim modeli" düşüncesi için de geçerlidir.[9] Krizi aşmaya imkan verecek olan bu "ye-

(7) Bu kuralın istisnası Arjantin olmuşa benziyor. Ancak bu ülkede gerçekten yaşanan "sanayisizleşme", uluslararası ekonomik krizden önceydi ve esas olarak mülk sahibi kesimler arasındaki güç ilişkilerinde meydana gelen bir değişiklikle belirlenmekteydi. Askeri diktatörlüğün yıkılmasıyla bu durum kuşkusuz aşılmaya başlamış durumdadır.

(8) *Birkaç* azgelişmiş ülkenin yarı-sanayileşmesi, kuşkusuz 10 milyon, en fazlasından 20 milyon yeni sınai istihdam yaratmış durumdadır. André Gunder Frank, "Üçüncü Dünya"nın bütünü için işsiz ve yarı-işsiz sayısını 400 milyon dolayıda tahmin etmektedir. Yeni Brezilya'lardan hiç söz etmeyecek olursak, neden çok sayıda yeni Tayvan ve Güney kore olamayacağı çok iyi görülmektedir.

(9) Belirli sanayi kollarının özellikle Asya'ya kaydırılmasının metropol sanayilerinin zararına gerçekleşeceğini söylemek hatalıdır OECD'nin bir çalışması bu "kaydırma"nın metropollerde (özellikle donatım malları sanayiinde) "eski" sanayi kollarında ortadan kaldırdığından daha fazla istihdam olanağı yarattığını göstermiş bulunuyor (*Yeni Sanayi Ülkelerinin, İmalat Sanayii Ürünlerinin Üretim ve Değişimine Etkisi*, Paris, 1979). İşte "Brandt Raporu"nun ve artan bir "Kuzey-Güney işbirliği" lehinde diğer önemli metropol sektörlerinin (özellikle Avrupalı, Kanadalı ve Japon, fakat yalnızca onlar değil) çağrılarının akla uygun temeli. Tabii, tekstil ve gemi inşa sanayii gibi bazı sanayi kollarında istihdam alanında Avrupa'da büyük kayıp verilmiş durumda; fakat buna karşın diğer kollarda bu alanda gelişme büyük oldu.

niden yapılanma" değil, tersine, kriz, bu yeniden yapılanmayı çökertmektedir.

"*Merkezi Monetarizm Tarafından Boğulan Çevre Fordizmi*" başlıklı ilginç makalesinde (**Amerique latine**, No: 16, Ekim/Aralık 1983), Alain Lipietz de benzer bir sonuca varmaktadır. Bu, kendisi için ileri bir adım; çünkü bugünkü kriz sayesinde, uluslararası ekonominin "düzenlenmesi", yani yeniden-yapılanması kuramlarının savunucuları hâlâ hiç de az değil. Ancak makalenin başlığının kendisi, yeni bir hata taşıyor.

Yarı-sanayileşmiş ülkelerin sürekli yükseliş halinde sanayileşmesini olanaksız kılan "merkezi monetarizm", yani metropol ülkelerde kredilerin kıtlığı ve faiz oranlarının yüksekliği değildir. Bu durumun temel nedeni, kriz sonucunda dünya pazarındaki durgunluktur. Monetarizm bu durumun nedeni değil, fakat sadece bu durumu ağırlaştıran bir etkendir. Aynı şekilde monetarizm, emperyalist ülkelerdeki krizin nedeni değil, ancak bu krizi ağırlaştıran bir etkendir.

Kriz, sistemin iç çelişkilerinden, özellikle tam istihdam koşullarında artık değer oranının artışının dengeleyemediği sermayenin organik bileşiminin yükselmesinden kaynaklanan, uzun vadede kâr oranlarındaki düşüşten ileri gelmektedir. Kriz, "nihai tüketici"lerin talep genişlemesinin yavaşlamasından, yani genişlemenin "taşıyıcısı" olmuş olan sektörlerde, birbiri ardı sıra atıl kapasite artışından doğmaktadır.[10]

Bu durum, krizi önlemek için giderek daha fazla enflasyonun (kredi ve nakit para) gerekli olduğu anlamına gelmekteydi. Belirli bir eşikten sonra enflasyon oranı, genişlemeyi desteklemek bir yana boğmaya başlıyordu ve öznel seçimlerden bağımsız olarak bunun böyle olması gerekmekteydi. Monetarizm bu maddi evrime bir cevap oldu, yoksa bu evrimin nedeni değil.

Yukarıda sözü edilen ülkelerde sanayileşmenin sürdürülmesini frenleyen başlıca etken, bu ülkelerin borçlanmaları değildir. Bu du-

(10) Tüm bu tahlil tarafımızdan on yılı aşkın süredir geliştirilmiş bulunuyor. Bkz. La Crise 1974-1978 ve La Crise 1974-1982, Flammarion, Paris).

rumun başlıca nedeni, bu ülkelerin bugünkü (ya da yarın için planlanan) başlıca ihraç ürünlerinin (petrol, petrokimya ürünleri, çelik, gemi, yarın için otomobil ve elektronik aygıtlar) dünya pazarında durgun, hatta gerileyen bir taleple karşlaşmasıdır. Bu sektörlerde üretimin, metropol ülkelerden yarı-sanayileşmiş ülkelere her kaydırılışı, özellikle bu sanayi kollarında işçi ücretlerinin Brezilya'da ve Güney Kore'de (bu ülkede ücretler uzun vadede yükselme eğilimi gösteriyor olsa da) Fransa, Federal Almanya, Japonya ve ABD'dekinden çok daha düşük olmasından dolayı (*Tablo VII*),

TABLO VII

Saat Başına Ücret Maliyetleri (1979)

(Cari ABD doları olarak)

ABD	9,09$	Meksika	2,31$
F.Almanya	11,33$	Brezilya	1,80$
Fransa	8,17$	Honk Kong	1,25$
İtalya	7,38$	Güney Kore	1,14$ (1975'te0,37)
İspanya	5,82$	Tayvan	1,01 $
Japonya	5,58$		

(Kaynak: J.P. Chaponniere: "*Kore Cumhuriyeti, Yeni Bir Sanayi Ülkesi*," Notlar ve Belgesel Çalışmalar, **La Documentation française**, No: 4667-4668, 19 Mayıs 1982). [11]

toplam talebi artıracağına daha da azaltacaktır. O halde bu kaydırma uzun vadede aşırı üretimi, sürümsüzlüğü ve dünya çapında krizi yoğunlaştıracaktır. Bu ülkelere verilen banka kredileri işte bu nedenle azalmaktadr. Yoksa kredileri azalmasınn başlıca nedeni, borçların ödenmemesi korkusu (bu endişeler kuşkusuz gerçek olduğu

(11) Bu ortalama rakamlar fazla birşey ifade etmemektedir. Japon ve Avrupalı rakiplerinin pabucunu dama atan ilk sanayi dalı olan Güney Kore konfeksiyon sanayiinde ücretler, inşaat sanayiindekinin *üçte biri*, demir-çelik sanayiindekinden yarısı kadardı. Bu ülkede küçük işletmelerde, 1979'da, pekala 9 hatta 10 saate varan işgünleri için erkekler 3 dolar, kadınlar 2 dolar günlük ücret almaktaydılar. (J.R. Chaponnière age s. 72, 75.)

ve uluslararası bankerlerin yönelişlerinde rol oynadığı halde) değildir.

Uluslararası ekonominin bir bütün oluşturduğunu hiçbir zaman unutmamak gerekir. Emperyalist ülkeler ve azgelişmiş ülkeler olmak üzere iki ayrı ve geçirimsiz kesim yoktur. Yarı-sanayileşmiş ülkelere yönelik kredilerin büyümesinin teşviki, bu ülke hükümetlerinden değil, emperyalist bankalardan geldi. Bu krediler ne başkalarını düşünmek türü nedenlerle, ne de Batı bankalarının elinde üretken alanda yatırılmamış fazlasıyla bol para-sermaye bulunduğu için sunuldular (buna karşın 1973 sonrasında petro-dolarlarla beslenen bu sonuncu etken bankaların yönelişlerinde ihmal edilmez bir rol oynadı). Uluslararası kredilerdeki bu çılgınca genişlemenin temel nedeni, metropol ülkelerde üretken yatırımlara ve kredinin genişlemesine set çeken krizin kendisi oldu.

Bunun yanında uluslararası ekonomik sistem, burada üzerinde duramayacağımız çeşitli nedenlerden ötürü, azgelişmiş ülkelere metropollerden *dolaysız* yatırım akışının son yirmi yıl boyunca durmaksızın göreli olarak düşmesi olgusuyla karşı karşıya kalmışt (*Tablo VIII*).

TABLO VIII
Gelişmekte Olan Ülkelerin, Başlıca Emperyalist Ülkelerin Yatırımlarının Toplam Stoğu İçindeki Payı

	1960	1980
ABD	% 40	% 25
Federal Almanya	% 36	% 20
İngiltere	% 36	% 20
Japonya	% 60	% 47

(Kaynak: Dominique de Laubier: Uluslararası Yatırımlar: "*Seksenli Yıllarda Ne Tür Değişiklikler*", **Economie prospective internationale** içinde, No: 1982/4)

Dolaysız yatırımların büyüyen yetersizliği karşısında banka kredilerine artan başvuru, bu koşullarda sistemin savunmasını oluştur-

maktaydı. *Yarı-sanayileşmiş ülkelere kredinin genişlemesi emperyalist ülkelerin ihracaat sanayilerine ek bir pazar açma girişimlerinden başka birşey olmadı.* Bu "teknik" açıdan tehlikeli, "tutucu bir banker" için çılgınca, fakat emperyalist ülkelerin bazı büyük tekelleri için gerçek bir anlama sahip bir girişimdi.

Zaten eğer fatura tuzluya patlarsa ödeyecek olan yaygara koparlanlar olmayacaktır. Kârlar büyük tekeller tarafından cebe indirilecek, masraflar da şüphesiz devlet hazinesince, yani vergi mükelleflerince (ve ek enflasyon biçiminde tüketicilerce) ödenecektir. Aynı nedenden dolayı, banka (finans) sermayesinin yarı-sanayileşmiş ülkeler ve OPEC ülkeleri ekonomilerini boğma olasılığı da zayıftır. Finans kapital böyle yaparsa aynı zamanda müşterilerinin %25'ini de boğmuş olacaktır (Bu "Üçüncü Dünya"nın dünya ithalatı içindeki payıdır). Finans kapital kuşkusuz, bir kısmı "kendi" ulusunun, bir kısmı da "azgelişmiş uluslar"ın sırtından olmak üzere "kayıpları devletleştirmekle" yetinecektir.

ABD eğer bugün muazzam bir dış ticaret dengesi açığıyla yüz yüze kalmış durumdaysa, bunun tek nedeni doların aşırı değer kazanması değildir. Bu durum aynı zamanda, uluslararası kredilerdeki sınırlamalara bağlı olarak bu ülkenin "Üçüncü Dünya"ya ihracatındaki düşüşten ileri gelmektedir. ABD'ni tek başına Latin Amerika'ya ihracatı 1983'te 20 milyar dolar düşmüştür!

Uluslararası ekonomiye bu toplu bakış, "Üçüncü Dünya" kuramcıları arasındaki tartışmalarda onca kutuplaşmaya yol açan bir başka efsaneye de kulak asmama olanağını tanımaktadır. *Azgelişmiş ülkelerin* (en azından aralarından bazılarının) *ilksel ya da yarı-sanayileşmesinin, ancak, bir bütün olarak "emperyalizm"e, yani metropollerin büyük tekelleri ve büyük bankalarının bütününe, çokuluslu şirketlerin bütününe mutlak, şiddetli ve sürekli bir karşı çıkış halinde mümkün olabileceğini varsaymak hatalıdır.* Bu yarı-sanayileşmeyi "anti-emperyalist mücadelenin bir aşaması" olarak nitelemek ya da yarı-sanayileşmenin zorunlu olarak bir "anti-emperyalist" mücadeleden geçeceğini iddia etmek de hatalıdır.

Emperyalist ekonominin ağır basan tekelci sektörlerinin artık,

dayanıklı tüketim malları da dahil olmak üzere tüketim malları değil de donatım malları ihracatçıları olmaya başlamasından itibaren, emperyalist çokuluslu şirketlerin ve bankaların en azından bir bölümünün, bazı azgelişmiş ülkelerin kısmi sanayileşmesine ilgi duymasının kaçınılmaz olduğunu, daha yirmi yıl öncesinden haber vermiştik. Emperyalistler-arası rekabetin yardımıyla bu devinim olsa olsa genişleyebilirdi.

Bu da demektir ki, yarı-sanayileşmiş ülkelerde, yeni bir blok içinde "devlet bürokrasisi" ve "ulusal" tekelleri çokuluslu şirketlerle ortak eden "yeni oligarşi", hiçbir şekilde sanayileşmenin durması anlamına gelmemekteydi. Hatta bu "yeni oligarşi", sanayileşmeyi özel biçimler altında ve zaman içinde sınırlamalar koymak kaydıyla teşvik de edebilirdi. Bu, aynı zamada sanayileşmedeki ilerlemelerin kendisinin, bu çokuluslu şirketlerin "iktidar bloğundan" giderek elenmesini hiç bir şekilde güvence altına almadığı anlamına da gelmektedir. Hatta bu ilerlemeler çokuluslu şirketlerin ağırlığını arttırabilirler de.

O halde -dün, ithal edilen "dayanıklı tüketim mallarının ikamesi", daha sora ihracatların yükselişi şeklinde gündeme gelen, yarın da kuşkusuz, donatım mallarının "ulusal" üretiminde göreli ve mütevazı bir genişleme biçiminde kendini gösterecek olan- "sanayileşme modelleri"nin "başarısızlığı" hiçbir zaman *mutlak bir başarısızlık* olmadı. Bu modeller yalnızca, dünya pazarının -aynı şekilde zaman içinde sınırlı olan- özel konjonktürleriyle eklemlenmelerinden ötürü zaman ve mekan içinde sınırlı kaldılar. Birbirini izleyen bu modellere, oldukları biçimleriyle savaş açmak yeldeğirmenleriyle savaşmaktır. Bugünün uluslararası ekonomisi çerçevesinde hayalci ve geçersiz olduğu vurgulanarak karşı çıkılması gereken, kapitalist (modernleşmenin) *yığılmalı ve devamlı sanayileşme* projesidir, yoksa onun giderek biri diğerini ikame eden özel ve konjonktürel biçimleri değil.

Yarı-sanayileşmiş ülkelerin burjuvazisi -yarı-sömürge ülke egemen kesimlerinin kuşkusuz geçmişte oldukları ve hala olmaya devam ettikleri gibi- metropolün uşağı değildir. Bu burjuvazi, metropollere (bazen büyüyen, baze de çatışmalı) bir ortaklık içinde bugün

hareket ettiği gibi hareket ediyorsa, bu ne cansızlığından, ne de güçsüzlüğünden ileri gelmektedir. Tersine, bu burjuvazi, iyice anladığı kendi öz ekonomik, toplumsal ve siyasi çıkarlarına bağlı olarak böyle hareket etmektedir. Çıkarlarını onlardan daha iyi anlayan bir marksist için kapitalistleri iknaya çalışmak gülünç!

Dönemsel ekonomik yükseliş evrelerinden bağımsız olarak, sistemin tarihsel olarak çöküş halinde olduğu günümüzde, yarı-sanayileşmiş ülkelerin egemen güçlerinin kaderi, ayrılmaz bir biçimde bütününde sistemin, yani sistemin temel direkleri olan emperyalist güçlerin kaderine bağlıdır. Bu güçleri çökertmek, yarı-sanayileşmiş ülkelerin egemen güçleri için, üzerinden düştüğünde hiçliğe yuvarlanacağı bindiği dalı kesmek olacaktr. Yarı-sanayileşmiş ülke egemen kesimlerinin metropole, sadece mali ve teknolojik bağımlılıkla değil, fakat herşeyden önce toplumsal, siyasi ve askeri nedenlerden dolayı hangi anlamda kopmaz biçimde bağlı oldukları anlamak için, Hong Kong'un güçlü Çinli burjuvazisinin, İngiltere'nin bu ülkeden çekilmek zorunda kalabileceği düşüncesi karşısında paniğe kapılmasına bakmak yeterlidir.

Yarı-sanayileşmiş ülkelerin egemen sınıflarının, yalnızca malî ya da teknolojik değil, herşeyden önce toplumsal, siyasi ve dolayısıyla da askeri nedenlerle bağımlılık bakımından hangi ölçüde emperyalizmle ayrılmaz derecede bağlı olduklarını anlamak için devrimin Guatemala'da başarıya ulaştığı takdirde Meksika'nın da kapısını çalacağı korkusu gözönüne alındığında, *Contodora* ülkelerini[12] yönlendiren dürtüyü anlamak kolaydır. Bugünkü dünyada, temel çelişki "emperyalizm" ile tüm sosyal sınıfların karmakarışık olduğu "anti-emperyalist güçler" arasında değil, Sermaye ile Emek, Karşı-Devrim ile Sosyal Devrim arasındadır.[13]

(12)Orta Amerika'da kapitalist üretim tarzını koruyarak, Salvador ve Nikaragua'daki iç savaşı bir uzlaşma görüşmesiyle sonuçlandırmaya niyetlenen Meksika, Venezuella, Kosta Rika ve Panama'dan oluşan grup.

(13) Troçki, IV.Enternasyonal'in Mayıs 1940) Emperyalist Savaş ve Dünya Proleter Devrimi başlıklı bildirgesinde şöyle demekteydi: *"IV.Enternasyonal demokratik ve sosyalist devrim arasında su sızdarmayan bölmeler yükselt-*

Dünya çapındaki burjuva güçler çerçevesinde "Üçüncü Dünya"nın burjuvazisi, herşeyden önce de yarı-sanayileşmiş ülkelerin burjuvazisi (ve de OPEC ülkelerinin) proleterlerden söküp çıkarttıkları dünyasal artık değeri kendi lehlerine yeniden bölüştürmeye çalışır (emperyalist burjuvazinin aleyhine olarak). Dönemsel olarak bu amaca ulaşmak için anti-emperyalist duyarlılığı, hatta kitlelerin anti-emperyalist eylemlerini tahvil etmeye çalışır. Bu yeni birşey değil. Yarın dadevam edecek. Kapitalistler arası rekabetin temel yasasıdır bu. Bu yeniden bölüşüm mücadelesi bazı konjonktürel anlarda oldukça şiddetlenebilir de. Buna zaman zaman maddi mücadeleden daha keskin bir retorik de eşlik edebilir. Ama içinde bulunduğumuz bu tarihsel dönemde, içine hapsolduğu şu dar çerçeveyi kıramaz: ücretli üreticilerin artık değerin temellüğü ve üretimine son verme yönündeki mükerer çabalar karşısında tüm artık-değer gaspçılarının onsuz olmaz dayanışması.

"Üçüncü Dünya" denilen ülkelerin devrimcileri ve ücretlileri kısa zamanda bunu kavrayacak, tartışmaları büyük çaptaki zaferler için gerekli stratejik şeffaflığı kazanacak, yanlış tartışmalar, yanlış ikilemler ve yanlış stratejiler dönemi aşılacaktır.

(Şubat 1984)

Quarième International

Nisan 1984 Seri 3; sayı 32 S,11-33

mez. O, ezilenlerin ezenlere karşı dünya çıpındaki mücadelesini birleştirir ve birbirine tabi kılar. Nasıl ki çağımızın tek devrimci gücü uluslararası proletaryadır, aynı şekilde ulusal ve toplumsal tüm baskıları tasfiye etme yeteneğine sahip tek gerçek program sürekli devrim programıdır."(Türkçesi; Emperyalist Savaş ve Dünya Proleter Devrimi, Enternasyonal yay. 1979.s. 34)

Ağırlaşan Mali Krize Eşlik EdenCanlanma

Ernest MANDEL

1983 yılı, uluslararası kapitalist ekonominin canlanmasına sahne oldu. Uluslararası kapitalist ekonominin bu canlanması, 1983 yılında ve 1984'ün ilk yarısında, ABD'den Kanada'ya, Japonya'ya, Batı Almanya'ya, İngiltere'ye, Avrupa'nın ufak çaptaki güçlü emperyalistlerine, Güneydoğu Asya'nın yarı sanayileşmiş ülkelerine, hatta Brezilya'ya kadar, her yerde hızla yayıldı. İtalya ve Fransa'da da aynı belirtiler görülmeye başlamakla birlikte, üçüncü dünya denilen ülkeler bunun dışında kalmaktadırlar.

Bu canlanma, esas olarak ABD'deki talep şişmesiyle kendini göstermektedir. Dünya pazarının en önemli sektörü olan Kuzey Amerika iç pazarı, artan miktarda yabancı malları kendine çekerek, tabloda en üstte yer alan ülkelerde ekonomik faaliyetin hızlanmasına neden olmuştur (*Tablo I*). Yani bu durum, aslında, çeşitli ülkelerin iç pazarlarının genişlemesiyle değil de, bu ülkelerin ABD'ye yaptığı ihracatın genişlemesiyle meydana gelmiştir. Şu halde, uluslararası ekonomik canlanmanın özgünlüğü, Amerikan ticaret dengesinin büyüyen açığı ile kendini ortaya koyuyor. Böyle bir açığın, ABD'ye sürekli bir taze para -sermaye akışı olmaması halinde, dolar kurunda kendiliğinden bir düşüş yaratması gerekirdi. Ne var ki, bu sonucu elde etmenin de tek bir yolu vardır: Gerçekte doların değer kaybetmesine karşı etkili bir güvenlik önlemi olan, Amerikan faiz oranlarını yüksek düzeyde tutmak.

TABLO I

Geçen yılın aynı ayıyla karşılaştırmalı olarak, sınai üretimin 1984'teki (Arjantin hariç) gelişimi

(% olarak)

Ülkeler	Ay	%
Arjantin	1983'ün son 4 ayı	+ 4
Avustralya	Mart 1984	+ 6,2
Belçika	Şubat 1984	+ 3,3
Brezilya (1)	Şubat 1984	+ 2,0
Kanada	Mart 1984	+10,3
Güney Kore	Nisan 1984-	7,5
Fransa	Mart 1984	+ 4,7
Batı Almanya	Mart 1984	+ 3,1
Meksika (2)	Ocak 1984	-13,0
Hollanda	Mart 1984	+ 6,3
İtalya	Ocak 1984	+ 4,2
İsveç	Mart 1984	+ 9,0
İngiltere	Mart 1984	+ 2,3
Tayvan	Nisan 1984	+ 7,5
Japonya	Nisan 1984	+ 12,0
ABD	Nisan 1984	+ 14,4

(1) *Neue Zürcher Zeitung*, 1984'ün ilk 4 ayı için % 3,9'luk bir artış oranı kaydediyor.

(2) 1982 Ocak ayıyla karşılaştırmalı olarak.

Kaynak: Güneydoğu Asya'dan üç ülke hariç, The Economist, 16 Haziran 1984; *Far Eastern Economic Review*, 7 Haziran 1984.

Amerikan faiz oranlarının böylesine yükselmesi, çeşitli ulusal kapitalist ekonomiler üzerinde, bunların borçlu olup olmamalarına (esas olarak dolar üstünden işlem gören, kısmen değişken faiz oranlı bir borçla -bu, faiz oranının her % 1'lik artışından üçüncü dünyaya 3,5 milyon dolar artı yük eklenmesi demektir), ABD'ye yaptıkları ihracatın hızlı olarak artıp artmamasına (göreceli rekabet güçlerine, ihraç ettikleri özgül ürünlerle ilgili olarak Amerikan talebinin esnekliğine, canlanmanın ilk dönemlerinde sahip oldukları fazla üretim kapasitesine... vb. bağlı olarak) göre farklılıklar gösteren, dolaysız et-

ailer yaratmıştır. Bu yüzden sadece Arjantin, Meksika, yarı sömürge ülkeler kan ağlamakla kalmamış, Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand, İspanya Kralı Carlos, Yunan Başbakanı Papandreu da homurdanmaya ve yakınmaya başlamışlardır. Öte yandan sevinçten etekleri zil çalan sadece Japonya, Batı Almanya ve İsveç olmamış, Güney Kore, Tayvan, Singapur, hatta Hindistan da canlanma ile uluslararası mali krizin bu bir araya gelişinden çıkar sağlamışlardır.

Amerikan Canlanmasının Mekanizması

İlk bakışta, hemen Kanada'daki canlanmayı da peşisıra sürükleyen ABD'deki canlanma, yarı yarıya "teknik" ve otomatik bir biçim almıştır. Onlarca yıldan bu yana, emperyalist ülke ekonomilerinin iki motor sektörü, yan kolları ile birlikte, otomobil ve inşaat sektörleridir. ABD'de, bu iki sektördeki üretim dalgalanmaları, sanayinin bütünündeki dalgalanmalardan çok daha fazladır -yaklaşık, yüzde olarak, 5 kat daha fazladır. Bu iki sektörde üretimin % 30 ila % 50 oranında azalması, sınai üretimin bütününde % 5 ila % 10 arasında azalmalara yol açar.

1980-1982 resesyonu sırasında, Amerikan otomobil sanayiinin üretimi, 1981 başında yıllık 7 milyon arabayı bulan düzeyinden, 1982'de, Mart ayı üretim hızı itibariyle 4,5 milyon araba düzeyine düşmüştür. Stokların tamamen eridiği ve cari satışların cari üretimi geçtiği bu sektörde güçlü bir canlanmanın koşulları sağlanmış demektir. Gerçekten de, otomobil üretimi Haziran 1982'de 550.000 araba iken, % 25'in üzerinde bir artışla, Mayıs 1984'te 700.000'e çıkmıştır. Canlanma, inşaat sektöründe daha da güçlüdür. Yapımına başlanan konut sayısı Haziran 1982'de 900.000'den, Haziran 1983'te 1,8 milyona ve Mayıs 1984'te iki yılda % 100'ün üzerinde bir artış kaydederek, 2 milyona ulaşmıştır.

Sınai üretimin bütünü 1983'te % 13'lük bir artış göstermiştir. 1984'ün ilk yarısında da yıllık % 15 gibi bir büyüme hızına ulaşmaktadır. Bununla birlikte, daha yakından bakıldığında canlanmanın bu "teknik" yanı onu açıklamaya hiç te yetmez. Herşeyden önce,

"yeniden stoklama", canlanmaya göre gecikmiş, ancak 1983'ün üçüncü çeyreğinde başlayabilmiştir. Üstelik, gerçek ücretler durakladığı ya da gerilediği halde, canlanma, işsizliğin vaktinden önce azalmasına yol açmaktadır. Açıktır ki, tüketim mallarının ve ara malların satışlarındaki yükselişten (ve üretimden) kaynaklanmayan toplu bir talep şişmesi meydana gelmiştir. Üretken yatırımlar da aynı şekilde çekingenlik göstermiştir. Şu halde canlanmanın kaynağı anlaşılıyor: Kamu harcamalarının ve asıl olarak askeri harcamaların artırılması. Amerikan canlanmasının temelinde bulunan, bu, yıllık 200 milyar doları bulan bütçe açığıdır. Geri kalan herşey bundan ileri gelir.

Marksist ekonomi teorisine göre -neo liberal ekonomi teorisine göre de- askeri harcamalar tarafından uyarılan etkili bir ekonomik canlanma, enflasyonu azdırır. Gerçekte de varılan nokta budur. ABD'deki yıllık enflasyon oranı, bugün Batı Almanya'nın 3,5'luk, Japonya ve İsviçre'nin %4'lük oranına karşılık % 5,5'tur. 1950'li ve 1960'lı yıllarda ABD'deki ortalama enflasyon oranının %2 olduğu hatırlanacak olursa, Reagan'ın enflasyonu kesinlikle yenemediği anlaşılır. Ama bu enflasyonist gidiş, bugüne kadar iki etken sayesinde hafifletilmiştir: Bir yandan, ABD'de canlanmanın başlangıcında güçlü bir fazla üretim kapasitesinin varlığı (kurulu kapasitenin üçte birinden fazlası, böylelikle, 1982 yılı ortalarına kadar kullanılmamıştır) ve öte yandan, büyük miktarlarda yabancı para-sermaye akını.

Bu son saydıklarımız, ticari denge açığının kapanmasını sağlar; bu yolla da enflasyon sürecini hızlandıracak olan ABD'deki ödemeler dengesinin açık vermesini engeller.

Amerikan faiz oranlarının yükselmesi, hem bütçe açığına, hem de dolar kurunu yüksek tutmak için Federal Rezerv Bankası'nın uyguladığı kasti politikaya bağlıdır. Canlanma boyunca sürüp giden bütçe açığı, taze para-sermaye talebinin hem kapitalist şirketlerden hem de kamu işletmelerinden geldiğini göstermektedir; böylelikle arzı aşma eğiliminde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla faiz oranları artmaktadır. Amerikan ticari dengesindeki açığın ve enflasyonun

canlanması karşısında, yabancı kapitalistler, faiz oranı, dolar kurunun önceden görülebilir düşüşüne karşı kendilerini güvenceye almazsa, para-sermayelerini ABD'ye yatırmayacaklardır.[1] % 13'lük nominal faiz oranı ve % 5,5'luk cari enflasyon oranıyla, gerçek faiz oranı % 7,5 düzeyinde gerçekleşir ki, bu da oldukça büyük olup aşırı kazanç getiricidir. Kapitalistlerin dolar kurunun en azından % 10 düşeceğini -kimse gerçekte bunun tam olarak hangi tarihte ve hangi düzeyde gerçekleşeceğini bilmese de- hesaba kattıkları düşünülecek olursa, mesele kendiliğinden aydınlanır.

Ama bu -daha da tırmanabilecek olan- faiz oranları, açıkça canlanmayı boğma tehlikesini taşıyorlar. Bu faiz oranlarının, krediyle finanse edilen yatırımları uyarmaya devam edebilmeleri için, % 20 veya daha fazla düzeyde kâr oranı gerekmektedir. ABD'de gerçek bir kâr patlaması olduğu ve bunun hâlâ devam ettiği gerçektir. Bunun nedeni, herşeyden önce canlanmaya rağmen devam eden gerçek ücretlerin düşüklüğüdür: 1984'ün ilk 4 ayında, perakende fiyatlar % 5 arttığı halde, nominal saat ücretleri % 3,5 artmıştır.

Yine de, sanayiin kâr oranı düzeyinde yeniden donatılması, sermayenin organik bileşimi üzerindeki etkilerine ve işgücünün sömürülme oranının büyüme ritmine oranla sermayenin organik bileşiminin büyüme ritmine bağlıdır. Bu konuda hiçbir bireysel kapitalist az da olsa doğru tahminler yapamaz. Uzman danışmanları ile birlikte toplu halde kapitalistlerin de ellerinden daha fazlası gelmez. Bu koşullarda, hüküm süren ve Wall Street'de hisse senedi fiyatlarının yükselmesini durdurmaya başlayan, belirsizlik ve kaygıdır. Amerikan ekonomik canlanmasının 1985 yılından sonra da sürebilme şansı, faiz oranlarının yüksekliği, otomobil ve inşaat sektöründeki canlanmayı boğmaya devam ederken, çok zayıftır.

(1) "ABD'de dolardaki değişiklik beklentilerinin faiz oranları düzeyine etkisi" konusunda, New York Manufacturers Hanover Investment Corporation'un başkan yardımcısı tarafından kaleme alınıp, bu başlık altında Euromoney dergisinin Şubat 1984 sayısında yayınlanan bir makaleye bakınız.

...ve Uluslararası Canlanmanın Mekanizması

Amerikan bütçe açığından doğan enflasyonu hafifletmek amacıyla, doların aşırı değer kazanması yolunu seçmiş bulunan Reagan yönetimi, kaçınılmaz olarak ABD ticari dengesinde muazzam bir açığı göze almıştır. Bu açık 1980'de 25 milyar dolardan 1982'de 36 milyar dolara ve 1983'te 60 milyar dolara çıkmıştır. 1984'te açığın 100 milyar doları aşma tehlikesi vardır; Mayıs 1984 itibariyle bu açık, yıllık 150 milyar dolarlık bir ritme ulaşmıştır.

Aşırı pahalı dolar, bu denge açığını, biri ABD ithalatının iyice artması ve ikincisi de ihracatının mutlak düşüşü olmak üzere iki yönde etkiler. ABD'nin ihracatı zaten 1983'te 30 milyar dolar azalmıştır ve azalmaya devam etmektedir. Mamul mal ihracatındaki azalma -tarım ürünleri ve maden ürünlerini inceleme dışı tutarsak- çok daha göze batıcıdır. Kısaca Amerikalılar, Japonya ve dünya pazarında ilk sıradaki mamul mal ihracatçısı ülke olan Batı Almanya tarafından geçilmektedir.

Böylece Amerikan canlanması ve doların aşırı değer kazanması, uluslararası kapitalist ekonominin geri kalan bölümünü resesyondan kurtaran, ülkeden ülkeye farklı aralıklar ve orantılar dahilinde düzene sokan lokomotifler olmuşlardır (*Tablo II*). Fakat Amerikan canlanmasının ve doların aşırı değerlenmesinin bu etkisi, bunlar, Amerikan sanayiinin belli başlı rakiplerinin maliyetlerindeki bir yükseliş sonucu nötralize edilmediği sürece geçerlidir. Bundan çifte bir paradoks doğar: Kapitalist dünyada, bugün için, yeni-Keynesçi canlanma politikasını uygulayan François Mitterand, Felipe Gonzalez, Bettino Craxi, Margaret Thatcher, Nakasone veya Helmut Kohl değil, Reagan'dır. Bu politika Japonya'nın, Kanada'nın Batı Almanya'nın ve kapitalist Avrupa'nın geri kalan kısmının işine, ancak uygulayıcısı gerçekten de yalnız Reagan olduğu takdirde yarar.

Doların aşırı değer kazanmasının etkisini tabii ki çok fazla abartmamak gerekir. Son tahlilde, dünya mamul mal pazarında Amerika'nın durumunun bozulması, uzun vadeli bir yapısal evri-

min, bir aşınmanın, hatta Amerikan sanayiinin -ileri sektörler dahil- verimlilik artışının durmasının sonucudur. Bu durum Tablo III'te açıkça görülür.

TABLO II

	1982 ihracat fiyatlarının 1979 fiyatlarıyla farkı (ABD doları üzerinden)	1982'nin son çeyreğinde elektrikli makine ihraç fiyatları (1979 = 100) (ABD doları üzerinden)
ABD	+ % 31,3	126
Japonya	+ % 0,8	90
Batı Almanya	-% 12,9	83

Kaynak: *Lloyds Bank Review*, Nisan 1984.

Yine de, ABD'de ithalatın genişlemesi, kısmen dolar kurunun aşırı yükselmesinin sonucudur. Böylece, ABD'nin en çok talep ettiği malları ihraç ederek dolara göre kendi döviz kurlarını sabit tutmayı başaran -veya düşürebilen- Güney Kore, Brezilya ve Tayvan gibi yarı-sanayileşmiş bağımlı ülkelerin sanayileri de bu işten kazançlı çıkmışlardır. Japonya, yenin dolar karşısında epey değer kazanmasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Amerikan iç pazarının yarı-sanayileşmiş ülkelerden gelen ürünlerle dolması dikkat çekicidir.[2] Tablo IV'ün gösterdiği gibi, gerçekten de bu ülkelerin Amerika'nın mamul mal ithalatındaki pay kapitalist Avrupa'nınkini ve Japonya'nınkini aşmıştır.

TABLO III

ABD'nin Dünya İhracatındaki Payı (% olarak)	1970	1980
Uçaklar	71	62
Bilgisayarlar	42	36
İnşaat kamu işleri ve madencilik makineleri	39	39
Bilimsel, tıbbi ve denetimaraç gereçleri	32	29
Tarım aletleri ve traktörler	32	31
Pompalar ve kompresörler	29	21
Telekomünikasyon araç gereçleri	19	21
Tıp ve ecza ürünleri	18	16
Alet edevat	17	13

Kaynak: *Foreign Policy*, No: 53, Kış 1983/84.

TABLO IV

ABD'nin Mamul Mal İthalatı

	1973	1977	1980	1981	1982	1983
Toplam(milyar dolar)	42,5	74,7	124,2	142,1	145,2	163,0
%olarak(1):						
Avrupa'dan	36,0	28,5	29,7	27,0	25,0	24,3
Japonya'dan	21,5	24,5	24,6	25,4	27,4	25,6
Kanada'dan	24,7	24,5	20,0	18,8	18,2	19,0
3.Dünya ülkelerinden	12,5	18,8	22,5	23,5	25,0	28,0

(1) 1966'da paylar, Avrupa'nın % 43, Kanada'nın % 23,4, Japonya'nın % 20,8 ve üçüncü ülkelerinin % 10,6 olmak üzere dağılmıştı.
Kaynak: OECD ve ABD Ticaret Bakanlığı, Veriler 5 Haziran 1964 tarihli *Le Monde* gazetesince derlenmiştir.

Bu rakamlar ihtiyatla yorumlamalıdır. Bunlar, gerçekte, dünya çapında işbölümünü düzenleyen herhangi bir çokuluslu şirketin kendi içindeki büyüyen ticaret hacmini gösterirler. Bu rakamlarda aynı zamanda, üretimi Amerikan şirketleri tarafından üçüncü dünyaya doğru kaydırılan ürünlerin ithalatı da söz konusudur. Ama bununla birlikte bu durum, genel hareket içinde önemsiz kalır. Bu ithalat yalnızca gündelik tüketim mallarıyla kalmayıp giderek artan miktarda ağır sanayi ürünlerini içermektedir (Güney Kore'nin ihracatının üçte ikisi, örneğin, bu ikinci kategoridendir). Öyleyse son onbeş yılda süregelen dönüşümlerin sonucunda, Amerikan sanayii dünya pazarlarında güç kaybetmiştir.

Bu koşullarda, Amerikan ekonomisinde işsizliğin azalması ve ek istihdam yaratılması, burjuva basının Avrupa'da yaygarasını yaptığı "başarı" nasıl açıklanır? Hizmet sektöründe, bütün küçük işletmelerde yaklaşık aynı olan % 89 oranında istihdam yaratılmıştır. Yaygın biçimde yaratılan mitin tersine, bunlar kesinlikle son teknolojinin veya ileri teknolojinin getirdiği yeni istihdamlar değildir. ABD'de "yüksek teknoloji"nin tamamında 2 milyondan fazla kişi çalşmaz ve bu istihdam, ancak toplam Amerikan el emeğinin % 0,1'i oranında

(2)Yarı sanayileşmiş bağımlı ülkelerin ortaya çıkışı meselesini *Quatrième International* dergisinin Nisan 1984 sayısında incelemiştik.

yıllık artışa sahiptir. Reagan'ın "sermaye riski"nden vergi indirmesinden yararlanan yatırımlar, yılda 1 milyar dolardan yukarı çıkmamaktadır ve ABD'deki sermaye yatırımları toplamının % 0,1'inden azdır.

Bir Konjonktür Devresinden Ötekine Artan Borçlanma

1974-1979 konjonktür devresi ile uluslararası kapitalist ekonominin bütününü kapsayan 1980 resesyonuyla başlayan devre arasındaki farkı anlayabilmek için, bu devrelerin ortak özelliklerini kavramak gerekir: her ikisinin de, 1976-1979 ve 1983-1984 yıllarındaki canlanmaları, hükümetlerin, işletmelerin ve tüketicilerin borçlanmalarındaki hatırı sayılır bir yeni büyüme sonucu gerçekleşmiştir. Ama bu devrelerdeki kredi tahsisleri köklü farklılık gösterir. 1974-1979 döneminde temel kredi genişlemesi, üçüncü dünya ülkelerinin hükümetleri ve büyük işletmeleri (OPEC ülkeleri dahil) ve bürokratikleşmiş işçi devletleriyle ilintiliydi. 1980-1984 dönemindeyse, şüphesiz 1985'te de olacağı gibi, kredi genişlemesi esas olarak emperyalist devletler, bu ülkelerin büyük "çokuluslu şirketler"i ve "ulusal" tröstleriyle ilintilidir.

Kuşkusuz bu kredi dağılımı, emperyalist ülkelerin bankalarınca düzenlenmektedir. Bunlar, büyük para-sermaye rezervlerini rakipsiz olarak ellerinde tutmaktadırlar veya, aynı anlama gelmek üzere, büyük çapta kredi işlemlerini gerçekleştirmede tek mercidirler.[3] Şu halde milyarlarca doların, bu 1974-1979 döneminde, üçüncü dünya ülkelerinin hizmetine sunulmasının nedeni, bu ülkelerin sermayeye gereksinim duymalarına bağlı değildi. Bunların ilk sermaye ihtiyaçları, bürokratikleşmiş işçi devletlerinin, emperyalist ülkelerin dövizleri üzerinden (ek) krediye duydukları ihtiyaç gibi, doymak bilmez. Üçüncü dünya ülkelerine bunca doların verilmesinin nedeni, bu ül-

(3) Bu bankalara, petro-dolarların bir bölümünü doğrudan ellrinden tutan ve kullanan Suudi Arabistan, Kuveyt ve Bahreyn'in bazı bankalarını ve Brezilya Bankası'nı da eklemek gerekir.

kelerin ek taze para-sermaye talebinin, 1974-1979 yıllarında emperyalist ülkelerde yatırımların azalması ile birlikte aniden kesilmesi, büyük emperyalist bankaların, petro-dolarla şişmiş sermaye fazlalarını söz konusu ülkelerin ve Doğu ülkelerinin kullanımına sunması olmuştur. Verilen bu sermayeler, ihracata yönelen yarı sanayileşmiş ülkelerin "ulusal" burjuvalarının seçtiği birikim modeline uygun düşerler. Ama hemen krizin sonunda bu ülkelerin ihracatları, borçlanmalarının hızına yetişemez olmuştur. Böylece ABD'de faiz oranları yüksekliği gibi, borçlanmanın yükü de, özellikle, "büyük" borçlulardan olan Brezilya, Meksika, Arjantin, Nijerya, Endonezya, Polonya, Yugoslavya, Romanya gibi ülkeler için sürekli ağırlaşmıştır. Böylece bu ülkelerin borçlarını ödeyememe tehlikesi belirmiştir. Emperyalist bankalar en zayf durumdaki borçlulara kredi ödemelerini birbiri ardına kesmek yoluna giderek bu kredilerin düzenli kullanılmalarını dikkatle denetlemeye başlamışlardır. Kuşkusuz bu durum, bir önceki konjonktür devresinde yaratılmış olan "ikame pazarı"nın daralmasıyla, 1980-1982 resesyonunu uzatmıştır.

Ama, giderek bizzat bu emperyalist ülkelerde de iki ikame pazarı ortaya çıktı: bir yandan, artan askeri harcamaların ve batıda aşırı büyüyen kamu borçlanmasının yarattığı pazar; diğer yandan gerek muazzam kayıplarını karşılamak, gerekse büyük işletmelerin spekülatif[4] işlemleri -özellikle de hemen tümüyle banka kredileriyle şirket birleşmelerini finanse etmek- için, belli sayıda büyük emperyalist şirketlerin artan borçlanmalarının yarattığı pazar.[5]

(4) OPEC'in nüfus azlığı nedeniyle en zengin ülkesi olan Kuveyt'te Suk el-Manak denen "paralel borsa"da açılan spekülasyonun, 93 milyar dolarlık karşılıksız bir çek bunalımına yol açtığını hatırlatalım. (*Le monde*, 17 Ağustos 1983).

(5) 21 Mart 1984 tarihli *Neue Zürcher Zeitung*'a göre, "Standard Oil of California"nın, "Texaco"nun ve "Atlantic Richfield"in yararlandığı Amerikan petrol sanayiindeki birleşme operasyonları, 35 milyar dolarlık bir banka kredisiyle, yani Endonezya'nın, Nijerya'nın, Mısır'ın, Hindistan'ın ve Türkiye'nin uluslararası bankalara olan toplam borcundan daha yüksek bir meblağla finanse edilmiştir.

Bu borçlanmaların artışı, Polonya'nın veya yarı-sanayileşmiş Latin Amerika ülkelerinin borçlanmalarının artışından da fazla dikkat çekmeye başlamıştır. Böylece Fransa'nın borcu, birkaç yıl içerisinde, 20 milyardan 70 milyar dolara çıkmıştır. Eğer bu artış aynı hızla giderse kısa zamanda bu borç, Meksika'nınkini ve Brezilya'nınkini geçebilir. ABD'nin kamu borçlanmaları 1.500 milyar dolar gibi astronomik rakamlara erişmiş ve 1980'li yılların sonunda bu borçlanmanın, 1960'dakinin on katına ulaşarak 3.000 milyar dolar aşması tehlikesi belirmiştir! Büyük emperyalist işletmelerin borcu, daha az devasa boyutlarda değildir. Kamuoyu, bunun farkına, Amerikan kredi sisteminin tamamen çöküşüne yol açabilecek iflası önlemek için, Chicago Continental Illinois Bankası'na 6 milyar dolar avans verilmesi gerektiğini öğrenerek varabildi. ABD'de 1982 sonbaharında, Meksika'nın borcunun ertelenme tehlikesi belirince ortaya çıkan ilk banka paniği, hafif sıyrıklarla atlatılmıştı.

Continental Illinois Bankası'nın yarı iflas durumunun altında yatanları incelemek oldukça ilginç olacaktır. Bir kez daha belirtelim ki, yaygın biçimde oluşturulan efsanenin tersine, bazı Latin Amerika ülkelerinin bu bankaya olan "talihsiz borçları" iflasta çok ufak çapta bir rol oynamıştır. bu duruma gerçekte, gelişigüzel dağıtılan şu kredier neden olmuştur:

- Enerji sektöründe, Continental Illinois'e 200 milyon dolarlık bir açık hesap bırakarak iflas eden Nucorp Energy gibi spetülatörlere ya da tamamen spekülatif amaçlı kredilere katılışı sırasında açığı 1 miyar dolara erişen Oklahoma City Penn Square Bankası'nın durumunda olduğu gibi, spekülatörlere dağıtılan krediler;

Zarar eden büyük tröstlere (Kanada Dome Petroleum'a 200 milyon dolar; International Harvester'a 200 milyon dolar; Meksika Alfa grubuna 100 milyon dolar; Massey-Ferguson'a 40 milyon dolar; Branif Havayolları'na 24 milyon dolar) dağıtılan krediler.[6]

Bundan, üçüncü dünya ülkelerini sarsan mali krizin, uluslararası kapitalist ekonominin bütünü için tehdit oluşturmadığı sonucunu çıkarmamak gerekir. Bu kriz iki ayrı durumda kendini gösterir: Bi-

(6) The Economist, 19 Mayıs 1984.

rincisi, birbiri ardına düştükleri borçlarını ödeyememe durumu Arjantin 1983 Ekiminden beri fiili olarak faiz ödemelerini durdurdu; Meksika şu sıralarda döviz rezervi krizi yaşamakta- ve IMF'nin baskısı altında, ithalatlarını korkunç miktarlarda kısmalarından ötürü dünya pazarındaki durgunluğa ve uzun ekonomik resesyona katkıda bulunmaları. İkinci olarak, özel bankaların bu alacaklarının önemli bölümünün öz sermayelerini ve rezervlerini aşmış olması ve bunların cari faizlerinin ödenmesinin kesilmesiyle[7] bu bankaların boğulma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaları (Tablo V).

TABLO V

Belli Başlı Dört Borçlu Latin Amerika Ülkesine

(Brezilya, Meksika, Arjantin, Venezüela)

Verilen Kredilerin Bankanın Öz Sermayesine Oranı

(% olarak)

Manufacturers HanoverBank (ABD)240	Bank of America(ABD)145
Lloyds Bank (Ing.)228	JP Morgan (ABD)125
Midland Bank(Ing.)213	First Chicago(ABD)115
ChaseManhattanBank(ABD)175	Continental Illinois(ABD)110
Citicorp (ABD)170	National Westminster(Ing.)100
Chemical Bank(ABD)165	Barclays Bank (Ing.)75
Bankers Trust (ABD)150	

150 Kaynak: Sunday Time 3 Haziran 1984

Toplam Mal ve Hizmet İhracatının Yüzdesi Olarak Brüt Faiz Ödemelerinin Toplam Artışı

	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984 (tahmini)
Brezilya	% 24	% 31	% 32	% 39	% 50	% 39	% 40
Meksika	% 20	% 21	% 20	% 26	% 31	% 31	% 35
Arjantin	% 11	% 14	% 22	% 34	% 52	% 42	% 44

Kaynak: OECD

Fransa'nın, İsviçre'nin, Belçika'nın, Danimarka'nın oldukça ka-

(7) Ana paranın geri ödenmesinden zaten artık söz edilmiyor. Üçüncü dünya ülkeleri kendilerine verilen bütün bu ana paraları geri ödemek için gerekli olan 700 milyar doları nereden bulsun?

barık olan dış boçlarının yer almadığı *Tablo VI*da görüldüğü gibi, birikmiş banka alacakları da dahil, borçlanma sorununun üçüncü dünya ülkelerini aştığını kabul etmek gerekir.

TABLO VI

Aralık 1982 Sonu İtibariyle Özel Emperyalist Bankalara Borçlu Olan Başlıca Ülkeler (milyar dolar olarak)

Meksika	61.5
Brezilya	60
Arjantin	24,1
İspanya	23
Venezüella	22,8
Güney Kore	19
SSCB	17
Güney Afrika	14,8
Polonya	13,8
Avustralya	12,8
Norveç	11,4
Yugoslavya	10,1
Şili	10,8
Portekiz	10
Yunanistan	9,8
Doğu Almanya	9,1
Finlandiya	9
Filipinler	8,5

Kaynak: OECD, Nisan 1984.

Bunlardan, banka iflaslarının kaçınılmaz olduğu sonucunu mu çıkaracağız? Hayır. Amerikan mali otoritelerinin Continental Illinois'e 6 milyar dolar akıtmakta gösterdikleri hızlılık -bağımlı ülkelerin kredilerinin ufak çapta yeniden düzenlenmesinin yarattığı tedirginliğe rağmen- böyle bir iflasın emperyalist hükümetler tarafından ne olursa olsun engellenmeye çalışılacağını çok iyi göstermektedir. Amerikan hükümeti Chase Manhattan'ın veya Citicorp'un çökmesine seyirci kalamaz, çünkü Chase Manhattan ve Citicorp, Amerikan hükümetinin kendisidir. O zaman büyük olasılıkla zararlar ulusal ya da uluslararası bir planda giderilecektir. Şimdi bütün mesele, bu faturayı kimin ödeyeceğii ve bu emperyalist bankacılık sisteminin yeniden işler hale getirilmesinin masrafının önceden hesap edilemeyen sonuçlarının neler olabileceğini bilmektedir.

Dünya pazarının gerçek bir "yeniden yapılanması" sözkonusu değildir. Mali kriz tehdidinin temel nedeni, uluslararası kapitalist ekonominin iki temel çelişkisinin patlama noktasına gelmesini önlemek için, banka kredilerinin sürekli artışının kaçınılmaz olmasında yatmaktadır. Bir yandan kâr oranının düşmesi, yani sermayelerin toplamına ve herşeyden önce yeni oluşturulan sermayelere, öngörülen kâr oranını yetersizliği sözkonusudur. Diğer yandan da, gittikçe daha çok sayıdaki sanayi dallarında bir üretim kapasitesi fazlasının görülmesi, yani sistemin üretebileceği tüm tüketim mallarını yutabilecek "nihai tüketiciler"in taleplerinin yetersizliği söz konusudur. Ama kredi şişmesi, gelirlerin ve gerçek üretimin ne kadar üstünde olursa, rantabilite krizi ve aşırı üretim krizi o oranda bir mali krizi getirir; bunlardan biri diğerini ağırlaştırmaktadır.

1960'lı yılların sonunda ve 1970'lerin ilk yıllarında başlayan uzun ekonomik depresyonun gerçek nedenleri -sadece görünen nedenleri değil- göz önünde tutulursa, uluslararası kapitalist ekonominin, az çok otomatik olarak "yeniden yapılanması" ile ilgili umutların niçin bugün boşuna olduğunu ve daha uzun yıllar da sonuçsuz kalacaklarını anlayabiliriz. İlk bakışta, yarı-sanayileşmiş bağımlı ülkelerin, en başta Güneydoğu Asya'daki ülkelerin ve Brezilya'nın, bununla beraber daha az ölçülerde Meksika'nın ve Hindistan'ın sınai üretimlerinin genişlemesi şaşırtıcı görünüyor. Latin Amerika ve Afrika ülkelerine verilen dolar kredilerindeki kısıtlama, bu ülkelere yapılan Amerikan ihracatının kendiliğinden bir düşmesine yol açmıştır; oysa bu ülkelerden Amerika'ya yapılan ihracat sabit kalmıştır. 1983 yılında, tarihte ilk defa, Amerikan ithalatında üçüncü dünyadan gelen mamul mallar, Amerika'nın bu ülkelere yaptığı mamul mal ihracatını geçmiştir (*Tablo VII*).

TABLO VII
Üçüncü Dünya'ya Yapılan Amerikan Mamul

	Mal İhracatı (milyar dolar olarak)		
	1981	1982	1983
Latin Amerika'ya	31,5	23,2	16,9
Asya'ya	14,8	23,2	16,2
Ortadoğuya	10,7	11,2	9,2
Toplam	16,5	54,6	45,3
Üçüncü Dünya'dan gelen mamul malların Amerikan ithalatındaki payı	35,0	36,8	45,7

Kaynak: Le Monde, 5 Haziran 1984.

Tablodan, Latin Amerika'ya yapılan ihracat azalırken, Güney ve Doğu Asya'ya yapılan ihracatın arttığı görülüyor. IMF'nin politikasının kurbanları sadece Latin Amerika ülkeleri değildir; ABD'nin ihracat sanayileri de kurbanlar arasındadır. Buna koşut olarak, Latin Amerika'daki krizin, Güney-doğu Asya ülkelerinde hangi ölçüde yeni bir "ihracatın yol açtığı boom" ile iki katına çıktığı anlaşılabilir. Güney Kore, Tayvan ve Hong Kong için % 25'i aşan ve Singapur için de % 7'yi bulan ihracat artış oranları sayesinde, bu Güney Kore, Tayvan, Singapur, Hong Kong ve hatta Malezya ve Tayland gibi ülkeler yıllık %6-7 arasında büyüme hızına erişmiş durumdadırlar.[8]

Ama bu boom'un hangi nedenlerden dolayı gerçekleştiği sorusuna yanıt açıktır: Doların aşırı değer kazanmasının yanısıra, bunun en önemli nedeni Güneydoğu Asya'daki ücretlerin, göreceli olarak düşük olmasıdır. Ilımlı ve düzenli bir artışa rağmen, Güney Kore'de ücretler, Japonya'dakilerin % 50'si, Amerika ve Avrupa'dakilerin % 35'i civarındadır. Bu, üretim kapasitesinin yer değiştirmesinin temelinde gerçek bir verimlilik artışının değil, yalnızca zaten düşük verimlilik nedeniyle kısmen nötralize edilmiş olan cari maliyet ve dolayısıyla gelir farklılıklarının varolması demektir. Aynı şekilde, üretimin bu yer değiştirmesi, uluslararası düzeyde bütünüyle bir talep

(8) *Far Eastern Economic Review*, 14 Haziran 1984.

artışı değil, tersine azalışını getirmektedir. Bu durum, bir durgunluğu izleyen dünya ticaret hacminin daralmasında, daha sonra da bu ticaret hacminin, yeniden canlanmadan en çok etkilenen ülkelerdeki üretim artışının altında kalan bir yeniden genişlemesinde kendini açıkça göstermektedir (*Tablo VIII*).

TABLO VIII

Dünya İhracatı (milyar dolar olarak)

	1981	1983	1984 (tahmini)
	1.850	1.810	1.900-1.980
Metropol ülkelerinki(OECD)	1.147	1.133	1.200

Kaynak: GATT Raporu, aktaran *Neue Zürcher Zeitung*, 25 Mayıs 1984.

Bu gelişimi bir örnekle gösterelim. Güney Kore, ikinci defadır, büyük partiler halinde otomobil üretimine geçmeye çalışmaktadır. 1991 için, yarısı ihracata ayrılmak üzere, 1,2 miyon binek otomobili üritimi hedeflenmiştir. Ama eğer dünya otomobil pazarı göreceli olarak durgunlaşmaya devam ederse, Güney Kore tarafından satılan bu 600.000 araba, daha önceden Japon, Amerikan veya Avrupa şirketlerinin sattığı 600.000 arabanın yerini alacaktır. Oysa, Güney Kore'nin bu 600.000 arabasının üretiminin geliri, yerlerini alacağı 600.000 arabanın üretiminin getirdiği "nihai" gelirin yarısından daha azını oluşturubilir. Şu halde, Güney Kore'de bir üretim artışı ve buna eşlik eden göreli bir iç pazar genişlemesi fiilen gerçekleşiyor olsa da -ki bu da başlıbaşına tartışma götürür- dünya çapında bir talep artışı değil, daralması söz konusudur.

Bir başka iyi örnek de petrokimya sanayiinden verilebilir. Dünya çapında devasa bir kapasite fazlası sorunu olan bu sanayiinin, Avrupa ve Japonya'daki birçok tesisi sökülmüştür. 1982-1983 yıllarında Avrupa ve Japonya'da %15 oranında üretim canlanması görülür. Ama ertesi yıl yeni kurulan büyük petrokimya tesisleri, çok düşük fiyatlı yerli hammadde üretim canlanması görülür. Ama ertesi yıl yeni kurulan büyük petrokimya tesisleri, çok düşük fiyatlı yerli hammaddelerden yararlanılarak, Suudi Arabistan'da çalışmaya başlayacaktır. Bu yüzden, Japonya'dakiler gibi kapitalist Avrupa'daki tröstler yeni bir kriz ve üretken kapasitelerde yeni düşüşler

öngörmektedirler.[9]

Görüldüğü gibi "yeniden yapılanma"nın sınırlarını çizen, son tahlilde, uzu süreli resesyondur, yoksa bu "yeniden yapılanma", resesyonun aşılmasını sağlamaz. Emek sürecinin temelli bir yeniden organizasyonuna bağlı olarak, önceden görülebilen bir "düzenleme" söz konusu değildir.

Kapitalist sistemin, 10-15 yıldan beri süregelen uzun resesyondan çıkmakta gerekli olan sermaye birikimi koşullarını "düzenlemeye" ya da, daha açık olarak, büyük ölçekli bir sermaye birikimi ivmesi yaratacağına inananlar, bu hedefe ulaşabilmek için, emek sürecinin temelden bir yeniden düzenlenmesi, işletme ölçeğinde iş organizasyonunun gerekliliğine haklı olarak dikkat çekiyorlar. Gerçekten de tarih, artık değerin miktar ve oranını aynı anda hatırı sayılır ölçüde arttırılmasını sağlamada bunun tek yol olduğunu doğrulamaktadır.

Buraya kadar, Sermaye tarafından uluslararası düzeyde bu konuda elde edilen sonuç önemsiz değildir ve bu sonuç, metropol ülkelerde 1970'lerin başında 10 miyon iken bugüne kadar 35 milyona erişen ve şüphesiz 40 milyona varacak olan işsiz sayısındaki sürekli artışa rağmen gerçekleşmiştir.

Şüphesiz, bütün metropol ülkelerde, gerçek ücretler yerinde saymakta ya da gerilemektedir. Güneydoğu Asya ülkeleri ve OPEC'in en zengin ülkeleri hariç, bir dizi yarı sanayileşmiş ülkede gerçek ücretler yıkım halindedir.[10] Sonuç olarak, bugün gerçek bir kapitalist kâr patlaması söz konusudur. 18 Haziran 1984 tarihli *Business Week*'e göre brüt, yani vergiden önceki kârlar, 1983'te Kanada'da % 44; İngiltere'de % 24,4; Batı Almanya'da % 13,2; Hollanda'da % 10; Fransa'da % 8,7 oranında artmıştır. 1984'te kârlar İtalya'da % 31,7; İngiltere'de yaklaşık % 20; Fransa'da % 14; Batı Almanya'da yaklaşık

(9) *The Economist*, 16 Haziran 1984.

(10) Bu arada, petrol gelirlerindeki düşmenin Libya'da kişi başına geliri % 25 azalttığını, burada ücretlerin üç yıldır dondurulmuş bulunduğunu, tam istihdamın da tehlikede olduğunu hatırlatalım. Bu durum, Albay Kaddafi rejiminin yaşamakta olduğu güncel politik kriz ile ilişkisiz değildir.

% 10 oranında artacaktır. ABD ve Japonya için de aynı durum söz konusudur.

Ama burada, emek süreci içindeki yapısal değişmelere karşılık düşmeyen, tamamen konjonktürel bir hareket vardır. Bu değişimler meydana geldikçe -özellikle robot kullanımına bağlı olarak- bunların artık değer üretimi üzerindeki etkileri ilgili şirketler için, ancak marjinal ölçüde kaldıkları ve artıkdeğerin ufak çapta bir yeniden dağılımına gittikleri sürece kalıcı olacaktır. Eğer robotlar genelleşselerdi -ki bunu onlarca yıl geçmeden öngörmek olanaksızdır- artıkdeğer miktarında bütün artıkdeğer oranı artışını etkisiz kılacak bir düşüş meydana gelirdi, çünkü yalnızca canlı ücretli el emeği artıkdeğer üretir, robotlarsa hiç.

Hacmi azalan, yerinde sayan veya ancak çok yavaş genişleyen bir sanayi el emeğine ilişkin artıkdeğer sömürüsünün büyüme sınırları oldukça dardır. Bu sınırlar, işçi direnişinin ekonomik krizle birlikte artması ve işçi kesiminin büyük mücadelelere doğru ilerlemesiyle daha da daralır. Bugüne değin krizin işçi tüketim harcamaları üzerindeki etkilerini sınırlamış olan sosyal güvenlik konularındaki kazanılmış işçi hakları, giderek kemirilmektedir. Ama bu durum kemerleri sıkma politikasının sonuçlarına karşı işçi direnişi arttırmaktadır.

Üçüncü teknolojik devrim ve mikroelektronik adı altında artıkdeğer üretiminin büyütülmesi için en geçerli yol, hizmetlerin sanayileşmesi, üretimi, artan artıkdeğer üretimine eşlik eden, mal satışlarındaki hizmetlerin dönüştülmesidir. Sözde "sanayi ötesi" toplumundan çok uzaktayız! Sağlık, eğitim, bölüşüm, banka hizmetleri konularında pek çok şeyden vazgeçilecektir. Ama bu durum işçi protestolarının üç ana çizgisine eşlik eder: istihdamın azalması, hizmet yardımlarında kısıntı ve bu yardımların niteliğinin düşürülmesi. O halde bu alanda da bir işçi direnişi olacaktır.

Öyleyse biz önceden teşhisimizi yapalım. Sermayenin hali hazırdaki uzun depresyondan çıkabilmesi için, emekçi kitlelerin direnişini kırmak, yaşam ve örgütlenme düzeylerini önemli ölçüde geriletmek ve üçüncü dünya halklarının direnişini kırmak, onların aşırı

sömürülmesini gerçekleştirmek ve işçi devletlerini ülkeleri dünya pazarına niteliksel olarak daha üst düzeyde bütünleştirmek gerekmektedir. Oysa, sermaye, bu üç alanın hiçbirinde hedefine ulaşabilmiş değildir. En azından denilebilir ki, bunu başarabilmesi çok zaman alacaktır. Ve sermayenin hedeflerinin kaderini canlı toplum kesimleri arasındaki siyasal, toplumsal mücadeleler belirleyecektir, yoksa kapitalist sistemin içindeki herhangi bir düzenleyici otomatizm değil.

16Haziran 1984

Inprecor

Sayı: 178; 23 Temmuz 1984

Bu derlemede yer alan üç makalenin ilkinde, Krîz İktisadı ve İktisadın Kirizi'nde André Gunder Frank, kriz karşısında iktisat dünyasının şaşkınlığını dile getirmekte.
Derlemede yer alan ilk makalesinde ernest Mandel, azgelişmiş ülkelerin 1950'lere dek, sosyoekonomik yapıdan çok emperyalizme olan siyasal bağımlılıkllarının biçimine göre sömürge ve yarı-sömürge ülkeler olmak üzere iki grupta değerlendirildiklerini, oysa günümüzde bu ülkelerden bazılarının sosyoekonomik durumda önemli bir değişim geçirmiş olduklarını ortaya koymakta, bu nedenle de azgelişmiş ülkeleri artık yarı-sömürge ülkeler v eyarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülkeler olmak üzere yeni bir bölümlemeye tabi tutmak gerektiğine işaret etmekte, böylece yeni bir çözümleme aracı olarak yarı-sanayileşmiş egemenlik altındaki ülkeler tanımını getirmektedir.
Mandel ikinci makalesinde, 1980-82 resesyonunu izleyen 1983-84 canlanmasının mekanizmasını incelemekte; uluslararası ekonominin, hangi nedenlerden ötürü sürekli bir artış içinde olan banka kredileri yoluyla bir mali kriz tehdidi altında bulunduğunu ortaya koymakta.

ISBN 975-7178-06-3